מדרש · אגדה · מדרש רבה · מפרשים · מתנות כהונה

מתנות כהונה על ויקרא רבה

רבי יששכר בער

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

מתנות כהונה על ויקרא רבה

רבי יששכר בער

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/מתנות-כהונה-על-ויקרא-רבה/
הקובץ נוצר ב־20 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 4
פרק ב 7
פרק ג 10
פרק ד 13
פרק ה 15
פרק ו 20
פרק ז 23
פרק ח 26
פרק ט 27
פרק י 30
פרק יא 32
פרק יב 35
פרק יג 38
פרק יד 41
פרק טו 43
פרק טז 46
פרק יז 50
פרק יח 52
פרק יט 55
פרק כ 58
פרק כא 61
פרק כב 65
פרק כג 70
פרק כד 74
פרק כה 76
פרק כו 79
פרק כז 82
פרק כח 85
פרק כט 88
פרק ל 90
פרק לא 94
פרק לב 95
פרק לג 98
פרק לד 100
פרק לה 106
פרק לו 108
פרק לז 109

פרק א

פסקה א

הא אינו מדבר אלא בתחתונים. שנקראו מלאכים ושלוחים של הקב"ה ששולחם לעה"ז לעשות רצונו:

במלאכות. משמע שהמלאכיות היו לו מקדם מבית אב שלו:

גבורי כח. משמע עושי דברו של הקב"ה בכח וגבורה שמגביר יצר טוב על יצה"ר:

שמא לשאר ימות השנה. כלומר השנה כולו בתמיה:

ודין כו'. זה השומר שביעית:

חמי חקליה ביירה. רואה שדהו בור וריק בלי חרישה וזריעה:

ארנונא. מס מן השדות כך וכך כורין למלך מן השדה כן פירש"י בפ' זה בורר:

אלו ישראל כו'. וכן כאן כתיב ברישא עושי והדר לשמוע:

או שמא וכו'. אבל שמא בתמיה:

פסקה ב

שמותם כו'. והיינו דכתיב זכרו שמותם הם זכרונם שנקראו בשמותם על האדמה:

על שם. שכל לבבות וכו':

דרש. לבנון לשון לב:

והיו עיני ולבי שם. דרש לבנון נוטריקון לב עינים:

פסקה ג

שהעמידה יהודים וכו'. כי היתה המילדת במצרים ולא עשו כאשר דבר אליהן מלך מצרים ותחיין את הילדים וכל הכופר בע"ז נקרא יהודי כדאיתא פ"ק דמגילה:

וירד. פי' מלך ומושל:

גודרין. גודרין פרצתן של ישראל ועושין גדר לתורה ולמצות:

חבר. שהעביר פי' קרי ביה הבר בה"א בחילוף אחה"ע והוא כמו העביר שאין הברת העי"ן נכרת כ"כ:

שסוכים. שרואין ומסתכלין. סכיא לשון סוכו דלעיל:

זה הציל את הצאן. אצל המרגלים דכתיב ויהס כלב וגו' ודרש מרד לשון הצלה והפרשה מל' חז"ל אין רודין את הפת שפי' מורידין ומפרישין:

שהיה סופרן של ישראל. שנאמר כי שם חלקת מחוקק ספון ומדבר במשה:

בן אביתר. זה משה בטעם הכתוב אחיו של אותו המלך הנקרא בן אביתר וזה משה שהיה מלכן של ישראל שנאמר ויהי בישורון מלך ועל ידו ויתר הקב"ה על מעשה עגל.

ודרש אביתר כמו ויתר בחילוף ב' בוי"ו כמשפט אותיות בום"ף או אביתר נוטריקון אב יתר כלומר הקב"ה ויתר על ידו מעשה עגל וכל אלו שמות דכתיב אצלם בן לא קחשיב שם בפני עצמו:

פסקה ד

רודף. הרוגים דכתיב ברישא ויכם והדר וירדפם:

שנדבר. עמו בחזון ע"י נתן הנביא:

פה אל פה אדבר בו וגו'. במראה דהיינו בחזון:

פסקה ה

השני. היה שונה כמו מתני לה [*) נראה דהיתה גרסתו ר"ע השני כו' במקום מתני]:

ממקומך. ממקום שהיה ראוי לך לפי מעלתך:

ואל תעלה מתחלה אל תעלה לישב למעלה מוטב שתרחק למטה ממקום הראוי לך כדי שיאמרו לך עלה עלה:

המגביהי וגו'. ר"ל מי שהוא מגביה עצמו סופו לבא לידי ישיבה ושפלות והמשפיל עצמו יתנשא למעלה באופן שהכל יראוהו בגרם מעלתו (וכ"ה בהדיא בש"ר פ' מ"ה):

ה"א בסוף תיבותא. פי' בסוף התיבה שעל כרחנו נקרא אותו לך בקמץ תחת הכ"ף כלומר השליחות לך הוא מה שאין כן אלו היה כתוב לך שנוכל לקרותו לך כמו לך לך:

עמד לו מן הצד. כלומר החביא עצמו שלא ליטול לעצמו את השם כבורח מן הכבוד לומר שאם אין אתה בוקעו כו' ואתה יתירא קדייק:

אין אחר בוקעו. ויאבדו ישראל ח"ו:

עלה אל ה'. דייק סיפיה דקרא דכתיב אתה ואהרן וגו' אתה יתירא לעיכובא:

פסקה ו

מתלא אמר. גרסינן המשל אומר בפי הבריות דעה כו':

ענומה. ל' עגמת נפש:

פסקה ח

לבד מואתו אהליאב משם והלאה הם הי"ח צוויים:

דוכסין כו'. מיני שלטונים הם:

אגרונימון. פי' חבר העיר ומנהיג שלהם ומצאתי פי' ממונה על המדות והשערים:

פסקה ט

לדבר עם אריסו. ואדם אריסו היה שהניחו תוך הגן לעבדה ולשמרה וזה אינו חידוש שמדבר עמו:

נקדודו. בעל מקנה נקרא כן כד"א ומשע מלך מואב היה נוקד וכן דברי עמוס אשר היה בנוקדים וכן נח הכניס כל מין חיות ובהמות ופרנסן בצווי של הקב"ה:
פונדקי שלו. דכתיב ויטע אשל ויקרא שם בשם ה' ואמרו חז"ל אשל בית אכסניא:
המלאך קורא כו' בספר שערי אורה בספירת נצח פי' בו פי' מיושב על הדעת ועיין שם:

פסקה י

סייג. פי' מסויים ומקויים בלי חיסור ויתור:
דיוטגמא. כתב כתוב בו גזרות המלך על בני מדינתו:
בדימוסי של מדינה. פירוש בבית מושל ומנהיג העיר (ועיין במדרש חזית ב ג):
הורתי. דרשו לשון הוראה:

פסקה יא

אהליות. אהלים כמשמעו כדי שיעמוד בחוזק ויהיה לו סמוכים מפה ומפה:
וקסטריות. בערוך גרס גזוזטראות וכן פירושו כאן. ומצאתי פי' יציעה ולפי הכוונה כולה חד מלתא היא:
ונתרזים. פי' הערוך הטילו רעי:
פנוקטיהון. היכליהם:
דו פרצופין. פי' בשני פנים:
ואומות כו'. דאל"כ ויחי למה לי:
שהיה הקול נפסק. עיין פ' נשא:

פסקה יג

כך יהא שכרן. פי' בתמיה וכי לא יהא מעלתו של נביאי ישראל אלא מעלה אחת מנביאי אומות העולם או ר"ל כך יהא שכרן של נביאי אוה"ע וכי ראויים הם לחצי דבור:
כמה דתימר מארץ רחוקה וכאן כתיב רחוק ה' מרשעים:
וירא ויקרא שנאמר וירא ה' אל אברהם אע"פ שהיה חולה וטרוד במילתו שאמרו חז"ל בב"מ דהוה אסר ושרי ולא היה מכין עצמו לנבואה באותה שעה מ"מ נגלה עליו הקב"ה כאלו כביכול האהבה דחקה השורה וכן ויקרא אל משה:
ויבא אלהים אל בלעם לילה. ואע"ג שנגלה עליו גם ביום כבר פירש"י ז"ל שזה היה לכבוד ישראל:

פסקה יד

הה"ד וכמראה וגו'. פי' ח' פעמים כתוב ל' ראיה בהאי קרא ומראות תרתי משמע הרי תשעה:

באיקונין. פי' במראה פניו בלי מסך מבדיל:

פסקה טו

מכאן אמרו כל ת"ח שאין בו דעת נבלה טובה הימנו. לכאורה נראה דצ"ל נמלה טובה הימנו שהנמלה יש לה דעת יתירה ביתרון הכשר חכמה כש"ה לך אל נמלה עצל (וע"ל פרשת שופטים). וגירסת הספר י"ל על דרך זה כי מאחר שאין בו שקול דעת ורוח נכון הנה הוא מכחש ועושה פלסתר תורת אלהיו אשר בקרבו אשר היא הבסיס ועיקר צורתו האנושית אשר עליה בשם אדם יקרא ובלעדה הוא נשאר על חומרתו חומר ולא אדם כי על כן או"ה אינם קרויים אדם כמאמר חז"ל והרי הוא נשאר יותר גרוע מנבלה אשר היא כנוי סתם לבהמה שמתה או בני אדם הדומים לה וכן כתב רבי אליהו מדקדק בהגהות בשרשים והיא אף כי היא מושלכת כדומן על פני השדה ורוח חיים אין בקרבה הלא אינה חסירה רק מעלה אחת היא רוח חיים שהיה בה בעוד בחיים חיותה וכבר כתבו הקדמונים ז"ל וגם עינינו הרואות לעינים שכל עוד שצורת הכלי יותר דקה וגבוה במעלה באבדונה ובהפרדה נשאר חומר הנושאו יותר גרוע ושפלה וק"ל אבל באבות דרבי נתן פרק י"א כתב ז"ל א"ר עקיבא כל ת"ח המגביה את עצמו בדברי תורה הוא דומה לנבלה מושלכת בדרך כל עובר ושב מניח ידו על חוטמו ומתרחק ממנה והולך שנאמר אם נבלת בהתנשא עכ"ל:

בסנה. הפסיק אליו דלא כתיב ויקרא משה. אלא ויקרא אליו אלהים ואח"כ ויאמר משה משה והפסיק אליו בין קריאה לדיבור:

שכעס על עבדו. זה פרעה שצוה לחבשו ולאסרו במכות ובחושך הושיבו כבבית האסורים:

פרק ב

פסקה א

ויוצא מהן אחד. להוראה:

זה אברהם. שהיה כשר מכל אשר לפניו ומכל בני דורו וכן שרה:

שהן אסורות לבעליהן. פי' שעבדו ע"ז והשתחוו לעגל והנשים לא השתחוו דכתיב בכל אלה ודרשו חז"ל באלה אלהיך ישראל לא נמצאו הנשים (ועיין בחזית ד' ח' ו' ד'):

אין אלו דמים. בתמיה שהוצרך כביכול להרבות נסים ולשנות הטבע כדי להוציאם:

פסקה ב

כל מקום שנא' לי כו'. כל הני דחשיב והולך כולם עומדים עדיין ודו"ק:

פסקה ג

פלטיאני. בן פלטין כלומר שנתגדל בהיכל המלך ביקרות וכבוד:

אבגינוס. אדון ומושל ועי' בילקוט ר' ספר שמואל. ה"ג די דבורי שנתתי בו פי' רש"י בספר ירמיה שלמדתיו תורתי הוא כדי שארחם עליו:

בשעה שאני בא לדבר עמו קשות איני יכול להתאפק מלהראות אהבתי הקדומה:

כי בוודאי דיבורי כו'. ולא עם אחר וכדמפרש ואזיל:

פסקה ד

פרקסין. בערוך גרס פקרסין ופירש בו מלבוש שלובשין על הבשר:

אוותינטיאות. פי' ממשלות:

פורפריא. לבוש מלכות:

משל לזקן ת"ח. ראש ישיבה נקרא זקן כדאיתא בפ"ק דקדושין ורבים הם בירושלמי:

מעפורת. פי' בערוך סודר מכסה לראש או בגד צמר שמתעטפים בו בארץ פלשתים או מכסה להראש עם הפנים כולו זולת העינים:

פסקה ה

זמרגדין. תרגום של נפך זמרגדין:

פסקה ו

תרתי שיטין. פי' שיטות כלומר שמועות מזה הענין:

פסקה ח

ה"ג מכעיסני אתכם ופירושו מכעיס אני אתכם כלומר ראוי היה לכם לייסר אתכם ביסורים אבל כו':

פסקה ט

ויקחו להם איש בקר גרסי':

פרט לגוי בירושלמי דפ"ק דשקלים גרס פרט למשומד וכן הוא בפ"ק דחולין:

שבעה דברים כל זה בפ' אלו מנחות דף ע"ג ע"ב ובפ' התכלת דף נ"א ובמס' שקלים בפ' מעות שנמצאו:

שבעה נביאים כו'. בפ"ק דב"ב קחשיב להו:

להבנת מאמר זה עוררני ראש ישיבה מו"ה מענדיל בר' אביגדור יצ"ו והכי פירושו:

מעידין בהם. מתרין בהם כמו רד העד בעם ולפיכך יורדין לגיהנם שהרי מוזהרים הם ואמרתי לו כך הוא באמת ושוב אמר הגוי הניחא אותן ז' הדורות שבהם עמדו אותן נביאים ומתרין אבל מאותן ז' דורות ואילך שאין עוד נביא מתרה בהם וגם דברי הנביאים

הראשונים אינם כתובין בספר ללמוד מתוכם מוסר השכל וא"כ יכולין הם לומר לא לנו נתנה התורה שנהיה נענשים עליה שהרי עדיין לא העיד בנו שום נביא וא"כ למה יורדין אנו לגיהנם וצ"ל שמה שאומרים עליהם שירדו לגיהנם הם כל האומות אף אותם שיעמדו אחר אותן ז' נביאים והשיב שגירי הדור הם אזהרה ועדות נאמנה על הנשארים ויש להם ממי ילמדו אך קשה קצת שהרי בדורות הנביאים היו ג"כ גירי צדק וא"כ הנביאים למה:

מקבלים מיני זבחים מרשעי ישראל כו'. וזהו דכתיב מן הבהמה פי' מן הרשעים שנדמו לבהמה ובהמה המה להם:

פסקה י

שספר עצמו כו'. הדמה עצמו אליהן בסיפורו כדלקמן אשרי תמימי דרך וכתיב הצור תמים פעלו לגזירה שוה:

לא תרצח כו'. שאשת פוטיפרע רצתה להרוג בעלה כדי שישמע יוסף אליה כדלעיל בפ' וישב והוא מיחה בידה וסוף דבר הנואף עובר על כל הדברות כדלקמן פרשת נשא:

פסקה יא

ובאיל הוא אומר כו'. דוקא גבי איל נאמר כן זכר לאילו של יצחק:

בין גוי ובין ישראל כו' עד שנאמר צפונה לפני ה' פי' גנוז וצפון לפניו:

כנגד מעשיהם של אברהם יצחק ויעקב גרסי':

לשון צפונה. פי' הפ"א נקוד במלאפום:

פסקה יב

גבי שור אומר כו'. עד לאיל מן השור. הקישו בבאורו נגלה לעין והריני אציגה לפניך הגירסא איך שמביאה בעל הטורים פ' ויקרא וז"ל בבן בקר כתיב וקרבו וכרעיו ובצאן כתיב והקרב והכרעים ואיתא בתנא דבי אליהו לפי כשמהלכת בהמה דקה מגבהת כרעיה כמו שתי וערב אבל בהמה גסה מגבהת כרעיה לצדדין ולכך בהמה דקה נשתנה מאכלה בבטנה ועל כן צואתה ג"כ משונה מבהמה גסה. בבן בקר לא כתיב אלא והקטיר ובצאן כתיב והקריב והקטיר לפי שהצאן הוא מועט ומקריב ומקטיר הכל בפעם אחת עכ"ל:

שתי וערב לפיכך כתיב סתם הקרב והכרעים כאילו אינם מיוחדים לו יתברך הוא גם הקרב נשתנה מפני השתי והערב:

אמר להם. מאמר זה לקוח מתנא דבי אליהו והוא אמר כן ועיין בילקוט רמ"ד:

והריני עמו. פי' עם הקב"ה לכך נאמר הקרבה באיל שהוא לשון מנה ומתנה כדאמרינן במסכת ע"ז שדר קורבנא לבר ששך וכן כל קרבן שבתורה ואב לכלם ונקרב קרבן ה' איש אשר מצא כלי זהב כו'. ע"כ הגיה [הגירסא] בסוף הספר:

פרק ג

פסקה א

רעותיה דמתקרי בר הלכות. רצונו שיקראו אותו בן הלכות כלומר יודע הרבה הלכות ובמדרש קהלת מוסיף עליו עוד ועיין שם:

דמתקרי בר מכילאן. פי' מדות. תרגום של מדה מכילה ובערוך ערך מד פי' מכילתין ברייתות:

בר אולפן. בן תורה שבקי בכל:

במתלא. אמרין במשל אומרין הבריות כן:

דיזיף בריביתא וכו'. מי שלוה הרבה מעות ברבית כדי שישא ויתן בעסק רב מאבד את שלו ושאינו שלו פי' של הלוה ושל המלוה כמו שאמרו חז"ל שבעון רבית נכסי בעלי בתים יורדין לטמיון ובמדרש קהלת הגירסא באופן אחר:

פרגמטיוטא. סוחר עוסק בפרקמטיא:

גייפא בחזורין כו'. היא תזנה בתפוחים או כפתורים ומחלק לחולים דרך צדקה. לא תנאף. תרגום אונקלוס לא תיגוף:

בר מצוותא. פי' בן עושה מצות וסתם מצוה בספר זה הוא צדקה:

דאגר גינה. השוכר גינה אחת אם אין לו משלו ומסתפק מאותו אחת [טוב] ממה שישכור גינות הרבה ולא יכול לעבדם היטב:

אכל צפרין. דרך משל הוא שיהנה מיגיעו בחיים טובים ונעימים:

צפרין אכלין ליה. גרס כלומר יאבד את כל אשר לו וטובה לא יראה או שיחנק מרוב צרה ויאכלו אותו הצפרין ובב"ר פרשה פ"ב וכן לקמן בקהלת גרס טוב מי ששוכר גינה אחת וכו' ממי ששוכר גינות הרבה וביירן מתלא אמר דאגר גינה אכל צפרין דאגר גינאיין אכלין ליה צפרין. וביירן פי' הניח אותו רק ובור כמו אם אוביר ולא אעביד:

מארי אסיאון. אדון בעל קרקעות הרבה:

למעבד עבידתיה בהון. לעשות מלאכתו בהון:

בשובה ונחת. לשון שבת ומנוחה:

מיסת. מתפרע מנהון כו'. פי' כדי שיתפרע מהם לעוה"ב כי אחר המות אין יכולת בידם לעשות תשובה כדתנן כו':

מיסת. פי' כדי וכדי בזיון תרגומא מיסת:
ה"ג ממלא חפנים. בעבר הירדן חזרו ואמרו לאו אנן בחרינן לה הה"ד יותן את הארץ הזאת הוי ורעות רוח רעותהון הוות ועיין בקהלת:
שזו טעונה כפרה. באה בשביל כפרה ועיין לקמן בקהלת:

פסקה ב

שבא באחרונה. שנולד באחרונה והשלים כלל שבטי ישראל לפיכך כתיב כל זרע ישראל ר"ל כלל שבטי ישראל:
גזר תעניתא. כדי שירד גשמים:
נחת מטרא. ירד מטר:

פסקה ג

כל רע שעשיתי. אשר עשיתי והכי מוכח בילקוט ישעיהו (רמז שמ"ב):
מחשבותיו וגו'. ודייק מסיפיה דקרא וישוב אל ה' וירחמהו וכן הוא בילקוט ישעיהו:
מלחים. פי' הערוך מדבק בסבר פנים ובאהבה קשורה כזה שמדבק שני נסרים בין של מתכת בין של עץ שלא ינתקו ונראה שדרשו וירחמהו כמו וילחמהו:
נאמר כאן אלה. דכתיב במנחה אשר יעשה מאלה:
ונאמר להלן. בברית בין הבתרים ששם הראה לו סוד הקרבנות ויקח לו את כל אלה וכן הוא בב"ר פ' מ"ג:
וויתר לנו סליחה אחת דכתיב כי ירבה לשון רבוי ומותר:

פסקה ד

וחמסין. עיין בב"ר פרשה ל"א:
מפומא לוושטא מוושטא כו'. כולם מיני בני מעיים הם שבהם נתגלגל המאכל עד גמירא וכל זה הצער מפני שסתם נפש נתפרנס מן הגזל או כדומה לו:

פסקה ה

קצה. מיאוס ומוקצה:
מהודר. כלומר מלא ויפה והרבה:
טרוקסיסון. מין עשב שהבהמות מתעטשות ממנו ולכן כשאכלו השור מיד געש והוציא מחט דרך גרונו כי לולא זה היה נטרף בו וזאת היתה הסבה שלא היה נמשך מתחלה:
קרבנו של עני קדמך. כלומר אותו אגודה של ירק של העני שגרמה שנמשך השור לשחיטה הוא יותר מקרבנך וכן הוא בשוחר טוב בהדיא:
מי שמקריב נפש. כלומר בתענית ובתשובה:

פסקה ו

ה"ג בספרי אל בני אהרן תני ר' חייא ואפי' רבואות פי' אפילו כהנים הרבה מאד משום שנאמר ברוב עם וגו' ולא תאמר דוקא שנים ולא יותר כדכתיב בני ומיעוט רוב שנים:

מגולה. מן הגולה לירושלים ובשוחר טוב גרס מגליא:

אשכח כו'. מצא בבית המדרש שהיה פסוק זה ראש הדרשה מה פתח עליה כן היה סדר לימודם כשדרשו פסוק אחד התחילו בתחלה פסוק אחר עד שנמשך להם הענין על הפסוק שהם מבקשים לדרשו:

מה גבורים הם כו'. דרש ממתים לשון מתים וטף שפי' אנשים גבורים כן הוא לקמן במגילת אסתר ב' ובילקוט תהלים ובבבא בתרא פרק א':

שלא נטלו חלק בארץ. דרש מחלד כלומר מן החלד שפירושו עולם כלומר היו נדחים מארץ ישראל שהיא עיקר העולם כו':

בשעה שיצק כו'. עיין זה במסכת הוריות דף י"ב:

שהשיב פושעים לת"ת. מצאתי באבות דר' נתן אהרן כשהיה פגע בו אדם רשע או איש רע היה נותן לו שאלת שלום ולמחר ביקש אותו איש לילך ולעבור עבירה אמר אוי לי איך אשא עיני וארא את אהרן בושתי ממנו שנתן לי שלום נמצא אותו איש נמנע מעבירה וכן כשראה שנים מריבין זה עם זה הלך אצל אחד מהם וישב אצלו ואמר לו ראה בני חברך מהו עושה מטרד לבו מחנק עצמו תולש בשערו ואומר אוי לי איך אשא עיני בחברי בושתי ממנו שאני הוא שסרחתי עליו והיה יושב אצלו עד שהיה מוציא מעליו כל קנאה שיש בלבו ושוב הלך אצל חבירו ועושה לו כך וכשפגעו זה בזה נפפו ונשקו זה לזה שנאמר ויבכו את אהרן שלשים יום כל בית ישראל ע"כ וזהו שאמר כאן שהשיב פושעים כו':

פסקה ז

ואמרו חכמינו ז"ל במשנה. בפ' כל המנחות:

ואפילו אומות העולם. אוהבים את ישראל וזהו עלמות לשון עולמות כלומר אומות העולם:

מכירים מגיעים כו'. פי' ישראל:

עולמות כו'. קרי ביה עולמות ל' זריזות ושמחה רמז אל הטובה המגיע להם. וקרי ביה על מות נוטריקון רמז על הרע כו':

עדיין בחוץ. פי' חוץ למחיצתה של תורה:

מעשיה רוחשין. ר"ל רכים ולא קשים כן יהיו מעשיו רך כקנה ולא קשה כארז וכד"א רחש לבי דבר טוב:

ויטמנו. כלומר יהיו שמורים תחת ידו:

פרק ד

פסקה א

התוך. דרשו כאלו כתיב חתוך בחילוף אותיות אחה"ע:

הן די תלייא כו'. היכן שהוא תולה האדון כלי זיינו הדיוט הרועה תולה שם תרמילו או סלו ובב"מ פ"ד וכן פ' חלק גרסינן קולבא ופרש"י ז"ל ההדיוט ונבל וכן נראה פירושו כאן ואלו היה פירושו כלב הל"ל כלבא:

עבידין קטולין. ישראל עושים שם הריגה:

ויגוף ה' וגו'. כלומר עונש (אחר עונש) וכל כך למה והשיב רוה"ק מקום הצדק וכו':

ה"ג והשתחוו לו. ויאמרו:

אבל עומדין בדין. משנה בפ' חלק:

ונשכח תורת רגל כו'. שלא יעברו עליגו עוברים ושבים למען ישאר הארץ הטובה רק לנו לבד:

בימין. של הקב"ה ושני דברים ביד שמאל. כד"א ידכה ודרשו חז"ל יד כהה שהיא השמאל ועיין עוד זה פרשת שופטים ובמדרש קהלת ובתנחומא פ' זו:

וחוטאת. לשון תמיה:

לבלתי אכול הדם וגו'. ומסיפיה דקרא קדייק כי הדם הוא הנפש וגו':

פסקה ב

אינו מספיק להבל כו'. אינו מספיק לתשלום גמול להקב"ה עלההבל שנתנו הקב"ה בתוכו ומשתמר בו ויצא ונכנס:

ה"ג לקמן בקהלת ו' ו' גם הנפש לא תמלא. אפילו הוצאת אינו ממלאה הגומא לצאת בריוח אלא בדוחק גדול וכדמפרש ואזיל כיצד כו':

כפיטורין כו'. פירש"י ז"ל פ"ק דברכות חבל שיש בו קשר ורוצים למושכו דרך חור קטן שאינו נמשך אלא בדוחק גדול:

ה"ג לקמן בקהלת כציפורין היוצא מן הוושט. פי' שמזרב זריב ומקלקל הוושט:

שמואל אמר כסילן רטוב. פי' קוץ ומתוך שהוא רטוב אינו נשבר ועומד בחזקו לבלע ולהשחית וכן בערוך גרס כגירסת הספר וכן בתנחומא פ' מקץ:

ולא לפי בנו כו'. זכותו לא נתמעט לו ליתנו לבנו אע"פ שזכות אבות יעמוד לבנים:

ולא לריח רע. כלומר אין נפשו קצה בהם:

בשופע. הרבה בלא שיעור:

הארץ. כמו שפירש לעיל ארץ לא שבעה מים:
הים. שנאמר כל הנחלים הולכים אל הים וגו':
מלכות. אע"פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר שנאמר פלגי מים לב מלך ביד ה' ופלגי מים נוטלים בשפע כדלעיל וגם הפרסום יאמתנו:

פסקה ג

משל לאורח כו'. רמז לווסת נדות של אשה כד"א אורח בזמנו בא וכל זה הוא סוף מדרש קהלת:
שפוי. נוח לילך בו ונקי ומסוקל:
בחטאות ואשמות אסור. כלומר ישמור עצמו שלא יבא לידי כך ואל יאמר אם אחטא אביא קרבן כמש"ה וטוב לשמוע וגו' מתת הכסילים זבח ועיין בפ"ק דחגיגה ד"ז וע"ש:
תדע לך. פי' שאפילו השוגג אינו טוב שהרי שגגה הוא והכתוב עושהו חטא שנאמר נפש כי תחטא וגו':

פסקה ד

הוושט למזון. בפרק הרואה (ס"א) איתא הוושט מכניס כל מיני מאכל:
לשתייה. שואבת כל מיני משקים:
לטחון. טוחן המאכל והמסס בבהמה הוא הקורקבן בעוף כך פרש"י ז"ל בפ' הרואה:
לשחוק. לשון שחוק וצחוק כך מצאתי בספר שבילי אמונה:
לקנאה. נוכל לומר שמבטל הקנאה והכעס הכי איתא פ' הרואה הכבד כועס והמרה זורקת בו טפה ומניחתו:

פסקה ה

נפש כי תחטא. בתמיה והכי איתא בספר הזוהר:
בכורות. לשון ביכור כלומר אילנות נושאים כל מיני פירות טובות ובפ' חלק פרש"י ז"ל תאנים בכורות:
שמא חטאתי גרסינן:
זו טמאתי. על חברתה אומרת כן:
למודה מבית אביה. איך תשמור את התרומה:
במקום שאין חוטאין. והיה לך לשמור את עצמך מן החטא:

פסקה ו

יספוק. דרש לשון סיפוק:
נדחף. כלומר נדחה בתשובה זו:

וכתיב ביה נפש. לומר שישארו לעולם באחדות ולא יטו אחר רוב האומות:
לאלהות הרבה. לפיכך רובם אינו רוב כי כרובם כן יש להם אלהות הרבה:

פסקה ז

במעי אמו. שנאמר וכל קרבי וע"ש קרבי אמו שדר בתוכן כך פרש"י ז"ל פ"ק דברכות י"ד:
לא תנשיי כו'. פי' לא תשכח הגמול הטוב שגמלתי עמה. ונראה לגרוס דגמל עמך פי' שגמל עמך הקב"ה שהוציאך לאויר העולם שעליו נאמר העושה גדולות עד אין חקר וגו' כדאיתא במדרש תהלים:
קומי. קומתו ומעמדו ודרש מקומך לשון קימה ומעמד:
בשעת פטירתו וכו'. סיפיה דקרא קדייק דכתיב תסתיר פניך יבהלון וגו' הכי איתא פ"ק דברכות:

פסקה ח

ממלאה הגוף. שאין מקום רק ממנה:
סובלת. כלומר נושא אותו ובלעדה חייו אינן חיים:
מכלה הגוף. כלומר שיהא קיימת אחר מותו והוא מתבלה בעפר:
יחידה. כלומר עצם נבדל ואין לה חבר לגוף להדמות לעצמותה:
אינה אוכלת בגוף. אכילה ממש אבל אחר הפרדה נזונית מזיו שכינתו יתברך או גם בגוף תורה ומצות ומחשבות טובות היא לחמה ומן קדשים תאכל:

פרק ה

פסקה א

דייך מאיר. כלומר די לך ושתוק שלא דרשת יפה:
ומי בא וחייבן. בתמיה מי יכול ליטול מהן אותו שלוה ובילקוט גרס לא נתנה שלוה כו' אלא לחייבן:
כאלין שריא. פי' שדים:
לבנה. שנולד ביום ההוא:
ויניקיהם. בניהם ובנותיהם:
שורך. טיבורך:
עבודא. מעשה:
דילידה. שילדה:
לברה. לבנה הנולד באותה שעה:
בוצינא. נר:

קטע. חותך:
שריהון כו'. השר על הרוחות רעות:
עם דמתעסקין וכו'. בעוד שהם מתאבקים זה עם זה לנצח זה את זה:
קרא התרנגול. שהגיע זמן הבוקר ואין שוב רשות לשדים שנאמר תזרח השמש יאספון:
א"ל. השד לתינוק:
זיל גלוג. פי' השתבח לפני אמך ותן תודה לאל ורש"י פי' אמור לפני אמך אילולי כו':
לאמא דאמך. כלומר דרך הפלגה:
מפחד מזיקים. כד"א מפחד בלילות:
כשורה. ישורנה קדריש:
גוי. זה דור המבול כו'. באותו פעם שאבד את אלו הציל את זה:
היה לו. כן היה טוב בעיניו כדי שלא יחלק לבם שוב:
אומה אחת. אלו בניו:

פסקה ב

לא ידעו עיט. סיפיה דקרא ולא שזפתהו עין איה וראה. זהו בר הדיא ונקרא ראה ע"ש שרואה ביותר כדאיתא בפ' אלו טריטות:
בר הדיא. מין נץ הוא כדאיתא בפ' אלו טריפות:
וכמה הוא. שיעור מאכלו שלבר הדיא:
כיון דהוה קאי כו'. כשהיה עומד בר הדיא על אילנות בארץ סדום לא היה יכול לראות על הארץ:
מן חיליהון. מפני כח האילנות ר"ל גבהן:
הגנן. בעל הגן כד"א חמר פי' אדון על החמורים:

פסקה ג

משם ועבר. בפ' נשא מסיים בו שמשם נקראו ישראל עברים וזהו נקובים וגו':
את הכסף בירושלים וגו'. בפ' נשא מסיים בו ומסכימים כלם כדברי ישראל:
קטיספין אנטוכי וכו'. כל אלו שמות מיני ארצות הם ועי' בעמוס פי' הרד"ק. ומאמר זה תמצא גם פ' נשא פרשה י':
המנדים כו'. כלומר מנדין ומרחיקין מהן ימי הגלות לאמר לא יבא עלינו:
ערסין דפילי. מטות של עצמות פיל:
בעבירות. בש"ז של נשי חבריהם:
קטיות. בערוך משמע וילון:
הנבל. דרש ל' נבלות:

קלוריא. פי' באוצר ששם מוכרין היין למען לא יחסר להן המזג:
זרבוביות הערוך הביאו ולא פירש:
מפתוגתא. שם מקום ושמו קדריש נוטריקון מפתה גוף לזנות. וכן מפלוגתא. לשון פיתוי וגלות:
אסטקטון אפיקנון. כך שמם של שמנים משובחים:
י"ג דימסיאות. מרחצאות נאים ומתוך פירש"י בתרי עשר נראה שהם בתי משתאות משובחות:
אלא זה. זה שהיה לכלם יחד:
לא עשית כשורה ישורנו קדריש לשון שורה וק"ל:
ויתפשם. דרשו כמו ויתפש שם ר"ל סנחריב ודרשו מלשון סגירה רמז לסגירת עוזיה על דבר הצרעת:
גזר דינו של עוזיה גרסינן. כדמוכח לקמן ואע"ג דשבנא גם הוא לקה בצרעת כמו שדרשו חז"ל בפרק זה בורר מגזירה שוה דעטה עטה וכן לקמן מ"מ צ"ל עוזיה והרמז כולו על מלכים ולא על הדיוטות:

פסקה ד

לחולות אנטוכיה. לסביבות של אנטוכיה ובפ' ראה גרס לחולתא:
והוה תמן. והיה שם:
פרנסה. כל דבר צורך לענין מה נקרא פרנסה כד"א נותנין לבתולה י"ב חודש לפרנס את עצמה. ובירושלמי דהוריות גרס עבד מצותא בעין טובה:
חולניות. לשון חולי:
בחצי שדהו. בחציה הנשארת לו:
סימה. אוצר טמון:
מה אבא יודן עביד. מה הוא עושה ועניינו מה הטובה היא:
דעבדין דעזיין כו'. הוא אדון על עבדים וגמלים ועזין כו':
מן יכול וכו'. מי יכול לראות הסברות פניו כלומר אין אדם זוכה לראותו מפני גדולתו:
רמיי. ל' רמאי ונבל ולכן קאמר ח"ו כו':
במצוותא. במצות צדקה:
קבל כלהון. נגד כולם:
עבד פיסקא. גזר שיפסקו לצדקה ליתנו לב"ה של טבריה:
מן בן בנוי דסילכא. מבנו של סילכא שם אדם מפורסם:
לפי מתנותיך כו'. אם מוסיף מוסיפין לו:

פסקה ה

אמרכל. פי' ממונה על בית המלך נוטריקון אמר כל כלומר על פיו ישק הכל וכן פירש"י ס"פ מקום שנהגו ובערוך פי' נשיא הנשיאים מר לכל אדון על כל ועי' לקמן במדבר רבה פ"ג ודף קל"ט ע"ג:

מן הדא סכנין מן זה המקום סכנין והוא בח"ל ומדכתיב אל הסוכן דרש כן כך פירש"י ורד"ק:

קומים איספיסריאן. פי' הערוך פקיד בב"ה ודייק מדכתי' על הבית ובילקוט גרס בירושלים:

גלוי בר גלוי. ל' גלות על שם שעלה מח"ל לא"י:

כמין שובך. דייק מסיפיה דקרא חוצבי מרום קברו כלומר בגובה:

גלות בתר גלות. פי' הרד"ק יסבב אותך ויהפך סביב סביב כמו מצנפת וזהו שאמר גלות וכך מצאתי במדרש ישעיה ונשמט כאן בט"ס וה"ג אמרכל היה שהיה נהנה מן ההקדשות קלון בית אדוניך על דעתיה דר"א שהיה כה"ג שהיה מבזה את הקרבנות. על דעתיה דר' יודא ב"ר שאמר אמר כל היה שהיה מבזה שתי אדוניו:

שמה מרכבות וכו'. שמה תמצא שכר פעולתיך של מרכבות כבודך שמעלת בו למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה:

והושיטוה ע"י זריקה. והכי איתא בהדיא בפרק זה בורר:

מתחי גירא. פי' חבל שהוא מותח החץ כדי שיזרק בחזקה ולכן קורהו מתחי גירא:

פסקה ו

וכהן המשיח חוטא. בתמיה:

עלובה מדינתא. חצופה היא העיר וחרפה היא לה שרופא שלה חולה בפודגרא והוא חולי בגידי הרגלים או בידים לא יוכלו להרפא:

ודיקוטטא כו'. אומן החוטט עורון העין שקורין בל"א שטאר והוא עצמו עור בעין אחת והוא מל' נקטה ואתקוטטה שפי' הרד"ק ל' כריתה או קוטט היא כמו חוטט כד"א החוטט בגדיש:

לשושטה. פי' לפי הענין מנהיג הדוב הממונה לפרנסו כמו שקורין למנהיג ספינה משוט כד"א משוטיך וחובליך:

הואיל והוא. ר"ל שבנא ה"ג בילקוט בהדיא:

תאכלנו האש. דרש לאשמת נוטריקון לאש מת:

בערב יום כפורים כו'. כל זה בירושלמי פ"ט דמס' תרומות והתם גרס בע"ש אבל במס' ע"ז בפרק אין מעמידין גרס ג"כ בעי"כ:

אתו ושיילין כו'. באו ושאלו אם מותר להעבירם מלפניהם בי"ה:
ארפון להו כו'. הניחו לכלבים שמשלהם אוכלים:
ארפון. לשון הרף ממני:

פסקה ח

מה נגרין כו'. נראה לפרש בדרך רחוקה מל' נגר אומן כלומר אומנים הם ויודעים לרצות בוראם וכדמפרש ואזיל:
אלין כותאי. אלו כותיים הם חכמים ובקיאים לבקש חסד על הפתחים:
אית לך חד בצל כו'. יש לך בצל א' תנה נא לי:
מן דיהב כו'. משנתנה לו אמר יש בצל בלא פת בתמיה:
אית מיכל כו'. וכי יש לך מאכל בלא שתייה בתמיה:
למשאל. לבקש דבר מה מחברתה:
אתי' לגבי מגירתה כו'. באה אצל חברתה:
תרעא פתיחה כו'. אע"פ שהשער פתוח היא דופקת שלא תיכנס פתאום ואומרת שלום עליך שכנתי מה את עושה אם טוב מעמדך:
אמרה לה טב נעול כו'. הטוב שאכנס אל הבית רצונך בכך והיא משיבה בא לך פה מה את רוצה:
מקימי פלניא. פי' מלאכה פלונית מלאכת רעהו ת"י מקמתי דחברי:
תרעא משקוף. השער סגור ואעפ"כ היא פותחת מעצמה:
חמי בגרמיה כו'. רואה בעצמו שנשתקע באריסותיה ולא סגי ליה בלאו הכי עושה לעצמו לב טוב מסרק שערותיו שיהיו נראים חלקים ונאים:
מחוור מניה. כובס בגדיו וכבס ת"א וחוור:
אפין טבין. פנים טובים וצהובים:
יהב כו'. נותן מקל בידו דרך זריזות וטבעותיו באצבעותיו והלך אצל בעל מלאכתו ששכר ממנו השדות:
אתי בשלום. בואך בשלום:
תזכה ותשבע. תהיה זוכה לאכול ממנו לשובע:
מה תוריא. מה השוורים עושים:
מן שמניהון. משומן שלהם:
סב לך. קח לך:
שעריה מקצץ. ל' קוצים מבולבלים כקוצים הללו:
מניה צואין. פי' בגדיו מלא צואה:

הלואי כו'. מי יתן שתעלה הקרקע תבואה שיעור מה שהוצאנו לזרוע בתוכו:
תששין. תשושי כח:
קום מה דאית כו'. קיים לי ותן לי מה שיש אצלך:
ה"ג בילקוט ובשוח"ט א"ל הרקיע שמא אתה צריך לכלום התחיל מזכיר והולך יום ליום יביע אומר כו'. עד תורת ה' תמימה א"ל הקב"ה כו':
מן שגגתא כו'. לכן באתי לבקש עליהן:
שרי. מותר ופטור:
שביק. נעזב ומחול:
טמירת'. נסתרות:
תוקפי עבירות. כגון להכעיס:
חובי רברבין. חובתי ועבירותי גדולים:
יאה כו'. נאה ויפה לאל רב שיעזוב וימחול לעבירות גדולות:
כי רב הוא. על שניהם הוא חוזר על שמך ועל עוני:

פרק ו

פסקה א

שפיתיתם כלומר פייסתם. פיוס ופתוי אחת הוא כפי הלשון בפרט היכא דלא נתקיים הדבר כמו כאן שעשו את העגל:
סניגור. מליץ טוב על ישראל:
ברם הכא. אצל התשובה כתיב לא אעשה חרון אפי וגו'. כי אל אנכי:
סהדי. עדות:
אתי סהיד כו'. בא והעיד לי עדות אחת. גבי שמעון ששמעון ידע לו עדות:
אפופסין. דין וגמול:

פסקה ב

הקבלנין. פירוש שהיו מקבלים מן הגנבים מה שגנבו:
מליזין עליו. לשון לזות שפתים:
קומפן. פי' הערוך שדה ששוחקים בו השרים:
לומר שאין הכל כו'. כלומר היה מרמז להם כשאין הגנב מוצא מקום להוליך הגניבה שמה לא ימלאנו לבו לגנוב כלל ואם כן בדין עשה השלטון שהיה הורג את הקבלנין:
אמר ליה. ראובן ללוי:

פסקה ג

שייטא. פורחת ובילקוט גרס טייסא וכן ת"י פרחת:

מגלה עפה. וסמיך ליה ויאמר אלי זאת האלה וגו':

במדה זו. באורך עשרים אמה וברוחב עשר והיא כפולה נמצא כשפושטו היא (ארבעים) על עשרים והשתא דריש עפה כפולה כמו שדרשו חז"ל פרק עושין פסין:

ואת אמרת זאת האלה. הרי שעונש האלה גדול מאד שהרי עונשה כתובה על שטח גדולה מעור פיל וגמל. ושוב דרש ושאל מהיכן יצאתה מאיזה שער שהוא עשרים על עשרים והשיב מפתחו של אולם כו':

על שקר. עונש השבועה הוא כשנשבע לשקר:

אפילו על אמת. כמו שדרשו חז"ל ששים רבוא כרכים היה לינאי המלך וכולם נחרבו על שבועת אמת כגון אמר אחד לחבירו בשבועה שאוכל עמך היום וכן עשה:

וסייעא לרב אסי. ההוא עובדא דבן תלמיון ונראה מפני שלא מצינו עונשין שנענש ע"ז אע"פ שהיתה ערמה כדי לעכב הזוזים בחזקה שמע מינה שאין עונש על הנשבע באמת ובילקוט גרס מסייע לרבנן:

אזל בעא. המפקיד הלך לבן תלמיון ותבע ממנו הזוזים:

מסרית. מסרתי וחזרתי לך:

מה עבד. מה עשה:

וחקקיה. פי' היה חוקק הקנה עד שהיתה חלולה:

ויהב בה כו'. נתן בתוך הקנה החלולה אלו זוזים:

ושרי כו'. התחיל לסמוך על אותו קנה והלך כך לב"ה לישבע:

א"ל צור כו'. בן תלמיון אמר אל המפקיד קח זה הקנה בידך ואנכי אשבע לך שמסרתים בידך:

צור. קח כמו וצרת הכסף:

מרי דהדין כו'. פי' הנני נשבע באדון של הבית הזה הטוב ר"ל הקב"ה:

מן דבידי' כו'. ממה שהיה מרגיש בידו הכובד של הקנה לקחו לקנה והכהו על הארץ וה"ג בילקוט מן כבדין. ונוכל לפרש ג"כ מן השקר שהיה רואה בידו ולפניו שנעשה לו לקח בחמתו כו':

נסתיה. פירוש בערוך כמו נסבתיה פי' לקחו:

שריון הלין כו'. התחילו אלו דינרין להתפזר:

ושרי ההוא. והתחיל המפקיד ללקטם:

א"ל. בן תלמיון לקוט כו':

דעלת למילש כו'. שנכנסה ללוש את עיסתה אף על גב דבפרק השולח גט (ד' ל"ה) איתא שהפת היתה של השכנה ונשתרשה לה מקום הדינר מ"מ המאמר הזה סובר שהיתה של בעלת דינרין שהרי רצה להוכיח העונש אפילו על שבועת אמת ובגמרא מייתי שאמרה לא נהניתי לפיכך אמרו שנשתרשת מקום הדינרין:

גבי מגירתה. אצל שכנתה:

והוו ציירין בשושיפה. והיו מקוטרין בטלית שלשה דינרים:

נסבתון כו'. לקחם לאותן ג' דינרין ונתנם על גבי סודר וקשרתן בבגד מכסה העליון שפשטה מעליה כדי שתלוש:

אגבלון כו'. אותן ג' דינרין נילושו ונגבלו בתוך העיסה ואפתה הפת והלכה לה:

הב. תן:

אזלת בעא כו'. הלכה אצל השכנתה ושאלה ממנה אותן שלשה דינרין:

א"ל כו'. דלמא ראית אלו ג' דינרין:

הווין כו'. היו לאותן שכנה ג' בנים:

אמרו לה כו'. השיבה השכנה תקברנה כו' והספר דבר דרך כינוי כמורגל:

גרמין חובין כו'. גרמו עבירות של אותה שכנתה ומת בנה:

ואמרה. אותה אשה שאפתה פתה שמה ואבדו לה ג' דינרין אלו לא נחשדה ההיא שכנתה כו'. ולכן הלכה ושאלה עוד פעם אחרת דלמא תודה ותתנם לה:

אמר לה בעלה. בעל של אותה אשה שאבדה הדינרין אמר לאשתו וכי אין אתה הולך לנחם שכנתך ולהברותה:

נסבה כו'. לקחה שתי ככרות והלכה לנחם אותה:

כיון דקצון כו'. שחתכו עיגול ככר לחם יצאו ונפלו אלו ג' דינרין:

הדא דברייתא כו'. זהו שהבריות אומרים:

לידי מומי כו'. לידי שבועה לא יכנס:

קפיצין. הילוך ותנועה ומנוחה כבני האדם:

משוט וגו'. משמע שתמיד היה שט בארץ:

ברם. אבל:

ולנה. ענשו של שבועה והמלאכי חבלה הממונים על זה כדאיתא בזוהר פרשת פקודי:

שמא אבנים. בתמיה:

פסקה ד

והוא עד. פירוש אותה האלה הוא עדות דכלפי שמיא הכל גלוי:

או ראה אותה. האלה ראתחה אותה אבל לא אישה שנאמר ונעלם וגו':

ולא מעיני יבמה. אין כאן מקומו ובמסכת יבמות דרשו ליה הכי:

פסקה ה

קופרמסאות. הערוך הביאו ולא פירשו ולפי הענין פירושו הבטחה ואמונה:

שאינו כופר בהן. הקב"ה לא יכפור בישראל:

ויקח משה וכו'. רמז שאם יעברו ישפך דמם של שונאי ישראל:

באגנת. חסר וי"ו לומר שהיו שוין פי' שתי האגנות בשיעור אחד:

מן הדא. מזה הפסוק:

אף אני וגו'. ולא עשה כן כדמסיים בשם ר' פנחס:

פשרה פשר. פי' בצע ושיבר אמרתו לחצאין חצי דין וחצי רחמים כמים פושרין לא קרירי ולא חמימי:

בזע פורפיריה. קרע בגדיו כאבל כביכול והכי איתא באיכה רבה:

נקם ברית כו'. מדכתיב תרתי נוקמת נקם דריש נקמה שאינה משום העברת ברית סיני וזה סימו עיניו של צדקיה על שעבר שבועה שנשבע לנבוכדנצר:

והוא עד. חזר לראש שהתחיל לדרוש פסוק נפש כי תחטא וגו' אלא דמפסיק בענין חלוקת הדם ושבועת צדקיה:

פסקה ו

בארי. נביא היה:

בר עדו נביא. משמע שגם עדו היה נביא:

מה זה. עמוס שהיה נביא ואפ"ה אמר לא נביא אנכי וכו':

המצפצפים. אלין המציינין לשון עופות המצוינים:

מנהמין. לשון נהומות והומה כד"א ארי נוהם ומיני חכמות הם:

ה"ג **תכגוד** לאלהים וכ"ה בילקוט ישעיה. ומלך עולם מאחר שהוא מלך עולם הוא אלהים אמת כי מלך ב"ו מלכותו אינו מלכות של אמת כי במותו לא ירד אחריו כבודו כמו שביאר כל זה היטב בעל חובות הלבבות בשער היחוד ובעיקרים מ"ב פכ"ז:

משתחוים למתים. בתמיה:

בעוה"ז אין כח להזריח אורו של שחר. ודרשו כאלו כתיב בדבר הזה:

פרק ז

פסקה א

שנתנו ישראל ביניהם כו'. שעשו את העגל:

שנה. מגומגם ובילקוט אינו:

נוטל קרבנם כו'. קרבנם שהיו זובחים לעגל שנאמר ויזבחו לו:
ופוחסו. הכה והשפיל צורתו:
ואל יהיו מזידים. ואלו לא הודיעם שאין בו ממש היו סוברים שיש בו ממש והיו שוגגים:
מי אשר חטא לי. משמעותם על היחיד דאל"כ הול"ל אותם אשר חטאו לי:
חביבין. בתמיה:
חוץ משל זית כו'. משנה היא במס' תמיד בפ' שני וסבירא ליה הטעם מפני שבא מהן שמן למנחות ויין לנסך:

פסקה ב

מן הדין קריא. מן המקרא הזה:
רוח נשברה. פי' כשיתרצה ברוח נשברה ר"ל תשובה יהא בטוח שיקיים בו זבחי אלהים:
זבחי אלהים כו'. רוח נשברה דהיינו תשובה הוא כאלו היה זובח לאלהים וזה אי אפשר אם לא בבית המקדש ועל גבי המזבח:
לשוח. להשתחוות:
מן הדא ברכתא. מתוך זאת הברכה רצה אלהינו וכו' גרס:
אית דבעי כו'. יש מי שירצה לשומעה ממקרא זה:
רוח נשברה וגו'. כלומר צריך להזכיר זבחי אלהים וגם יהא רוחו נשברת לשוח ולהשתחוות:
זה כיבוד גדול. לשון תימה:
לפי שעה. לפי השעה שאתה עומד בו עכשיו ר"ל במדבר:
זאת תורת העולה גר':
היא העולה. לשון תימה הלא מצער היא:
ה"ג לפי שעה הקרבנו לפניך:

פסקה ג

הרהור הלב. דייק היא העולה כד"א והעולה על רוחכם ועיין ברמב"ן:
ה"ג שכן דרך בני מלכים:
ה"ג להיטפל בהם הלכו שקדשו להם נשים:
להיטפל בהם. לפיכך באו שמה אחיהם ואחיותיהם לעשות להם שושבינות ולפי דעת שניהם יהיה פי' וישלח וכבר שלח אם לא שנאמר שבעת ימי המשתה היו קודם הקידושין:
ויקדשם משמע לשון קידושין ולשון הזמנה לסעודה כדלקמן:
ה"ג ניטפל בהם הלכו:

ה"ג לאחיהם ולאחיותיהם בסעודה:
התקדשו. היו מזומנים:
בר חלפיי. שם חכם:
בעי. שאל:
מספר ימים כו'. האי מספר כולם קאי על מנין כל בניו כו' או ר"ל על מספר ימי המשתה:
כאלו אתם מקריבים. דריש היא העולה הכי זאת תורת העולה כשאתם עוסקים בתורת העולה היא הקרבת העולה בעצמו:
בזכות משניות. ששונין הלכות קרבנות:
יתנו. כמו ישנו בלשון ארמי משנה מתני':
ה"ג רב הונא אמר חורי:
חורי. אחר פי' דרש אחר שממנו נלמד שהמשנה עומד במקום ההקרבה:

פסקה ד

מגירסין. נחתומין מבשלי מאכלות:
אתא ובא. ר"ל המלך בא:
שלא היתה עבודת כוכבים בעולם. לפיכך היתה אהובה לפני המקום וכן לעתיד יעבור ממשלת זדון מן הארץ:
אקוביטין. כסא שיש לה סמיכות מכל צד כך פירש הערוך:
ממחה. גורף באצבע ואוכלו ודרש מחים ל' ממחה:
בורגין. בית קטן בנין עראי:
השני. חביב בעיניו:
ולן שם. ומשלן שם נודע שישיבת בורגן חביב בעיניו:
ה"ג למה הוא מתמה:

פסקה ה

מתוקד בו. האש היה נשרף ונתאכל מן המזבח והמזבח היה שולט עליו:
גליד. מגולד ומעובה:
גרדיון. שם מקום:
מקטר. דרש כמו מקטיר:
ה"ג בכלי הבקר בשלם. הבשר מבשל את הכלי. כלומר מתקנו ומחזקו:

פסקה ו

נימוס קילוסין. פי' נימוס חק שראוי לקלסו:

אלא באש. דריש העולה ל' גאות שעולה בדעתו להתגאות על כל ונאמר בו דרך סימן שרפים עומדים ממעל לו:
זריבה. לשון שריפת אש:
לחלוטין. כלומר לשריפה גמורה:
בחומו. משמע בחומו של הקב"ה וזהו הגיהנם:
קטיל הימון. וזהו עונשו כי עמיו היה וגם עונשו ודי בזיון לו מה שאמר ראשונה מן הוא אלה די וגו' וגם הוא נשרף חציו. ועיין בחזית ז' ז':

פרק ח

פסקה א

ממונו של פלוני לפלוני. הרואה יראה לעינים שטעות ספר הוא במקום זה. ובכל מקום שמצאתי מדרש זה אינו. ולעיל פ' ויצא פרשה ס"ח הביאו ג"כ והעיקר אינו כן ועי' פרשת במדב"ר פ"ג:
לצפרא כו'. לבקר באו אצלם ר"ל אותן עבדים ושפחות:
דין כו'. זהו מוחו פציעה נשברה מל' פצע:
אציליה. זרועות:
פריך. נשבר ונפרך:
ארכובו. ירכו:
תבירה. נשברה וכל זה כי לא היו חפצים זה בזו וזו בזה כדמפרש ואזיל:
דין. זה:
לינא. כמו לית אנא פי' אין אני חפץ לזה:
בכי ושירות. נוטריקון של בכושרות:
דבעא. מי שרוצה וחפץ וגו' ושוב מפרש וכי מאחר שהוא בוכה ואינו חפץ בזיזוגו למה לקחה בתחלה או למה לא פטרה והלך לו ואמר שהקב"ה מזווגן בע"כ:
בלשון זה. ר"ל בלשון של מלת זה:

פסקה ב

לגשגש. כמו לקשקש:
צרעה ואשתאול. ס"ל דשני הרים הוו:

פסקה ג

עולות מחים וגו'. גרס וסיפיה דקרא אילים בקר עתודים:

פסקה ד

עשירית האיפה מעכבת. כלומר ראה החידוש הזה שעשירית האיפה סולת יעכב בגדולת אהרן ובניו:

ממזרח שמש עד מבואו וגו' וסיפיה דקרא ומנחה טהורה:

פרק ט

פסקה א

ה"ג **שזבח את יצרו בתודה**. פי' במה שהתודה על חטאתו:

שנזמרו. שנכרתו מל' זמיר עריצים. נראה דה"ג ר' שמואל בר נחמן אמר זה עכן על שם אמנה אנכי וגו' אבל בילקוט (נ"ך תשס"ג) לא גרס ליה כלל:

פסקה ב

כבוד אחר כבוד. דרש שני נוני"ן לשני מיני כבוד:

מסלקי דרכים. מן האבנים וצרורות וברקנים וזהו גמילות חסד לרבים:

מלמדי תינוקות כו'. התורה נקרא דרך ועוד שהם מורים להם הדרך ללמוד תורה:

פסקה ג

ושם כתיב. ופי' הכתוב הוא בשי"ן אע"פ שהקרי הוא בסיבולת כמו סמ"ך:

דשיים. לשון שומות ב"ד:

אורחיה. דרכיו כלומר ששם אורחותיו בדרך ארץ:

סגי' שוי. הרבה שוה שגי כמו סגי:

משופע. מצויין ונאה בבגדיו כתלמיד חכם והיה סובר ר' ינאי שהוא ת"ח:

א"ל משגח רבי כו'. פי' תשגח נא עלינו ותהיה מקובל לאכול אצלנו:

סב בריך. קח הכוס וברך ברהמ"ז:

ה"ג בילקוט. אית בך אמר מה דאנא אמר לך פי' יש בך בינה כ"כ שתענה אחרי מה שאני אומר לך:

ה"ג **אכל כלבא פיסתיה דינאי**. פי' הכלב אכל פתו של ינאי:

קם תפסיה. האורח קם ותפס לר' ינאי ואחזו בחזקה:

א"ל ירותתיך גבי דאת כו'. פי' האורח אמר לר' ינאי ירושתי יש לי אצלך ואתה מונע אותו ממני ור"ל התורה היא ירושת כל ישראל בשוה ואתה הוא היודע אותה ומונעה ממני לקרות אותי כלב כאילו אין לי חלק בה:

הוינא עבר. הייתי עובר לפני בית הספר ר"ל בהמ"ד שלומדים בו התינוקות:

ושמעתי. קולם של התינוקות:

למה זכית כו'. מה זכות מצאת בעצמך שעליו תמכת וסמכת לאכול על שלחני:
מימי לא שמעית וכו'. מימי לא שמעית דבר רע שהיה אחד מדבר על חבירו וחזרתיו לאדוניה כלומר להגידו ולהלשינו לאותו הנאמר עליו או ר"ל לא שמעתי אדם אומר דבר רע עלי וחזרתי לעורר עמו על זה מפני שהייתי מוחל על עלבוני:
ולא חמית כו'. ולא ראיתי שנים מריבים זה עם זה שלא נתתי שלום ביניהם:
ה"ג בילקוט תהלים תשס"ג קרא עליה ושם כו' סגי שוי אראנו בישע אלהים:

פסקה ד

סדורו. סדר מתנתו שערך והכין:
סלירא. פי' כסא ועוד מצאתי פירוש שכרו והוא לשון לעז:
יקריבנו. משמעותו כאלו הוא לשון צווי ובאחרים לא כתיב כן:

פסקה ה

מתרגם חובתו. פי' מפרשו וימליצנו לפני כל בעזות פנים כד"א חטאתם כסדום הגידו ולא כחדו:
ולא אשם אני חייב. בתמיה והלא ודאי אני חייב לפיכך אני חייב להביאו והכי מסיים לקמן ס"פ קדושים חטאת אני מביא אשם אני מביא:
כל עמא יימרון כו'. וכל העם יאמרו ילך אותו האיש בחובתו:
אצל שבטו כו'. ליטהר עמהם:

פסקה ו

שלמים הקריבו בני נח. מפורש בב"ר פרשה כ"ב ופרשה ל"ד ובשיר השירים פסוק עורי צפון ד' י"ד וכל זה במסכת זבחים דף קט"ז ובירושלמי בפ' אין בין ובפ"ק דמגילה ובפ' נשא י"ג:
שלמים הקריבו. פי' גם שלמים ור' יוסי סבר עולות דוקא ולא שלמים והכי מוכח לקמן ובב"ר פרשה ל"ד איתא הכי בהדיא. ה"ג כמ"ד שלמים היו פי' דריש שלמים כמו שלמים בצר"י תחת הלמ"ד לשון ויבא יעקב שלם:
וכדו דאתי שלמים. כשבא לדבר בשלמים:
ארגסטס פי' הערוך רוח המשמש לב' רוחות כאחת סלבקסו בלע"ז:

פסקה ז

דגליא. שם מקום:

פסקה ח

מה דחיל כו'. מה נורא זה השלטון:

הדא פסטמא כו'. פי' הערוך דבור והנהגה שלך יהא טוב ואין אתה צריך להתיירא ממנו:
נתייראו. מפני כשאין בהמ"ק קיים מה תהא על עוברי עבירה. או ר"ל כל השגיאות מי יבין וידע מה תהא תקנתו:
גרזמיתא. פי' הערוך מאכל שבא באחרונה שקורין ליפינ"א והכי מוכח בכמה דוכתין:
מי שהוא שלם. דייק מלשון של שלמים:

פסקה ט

ברם הכא. אבל הכא גבי שלום כתיב בקש שלום כו':
ויחנו. משמע לשון רבים כלומר מחולקים זה מזה ויחן כאיש אחד בלב אחד:
הרי שעה. בעוד שהם בלב אחד:
מ"מ. כלומר סמני רפואות צריכה להריון אבל אינה עקרה ממש:
מצות. מריבות:
יציבא. עומדת:
תנתא מדרשא. שונה מדרש:
אמתינת כו'. המתינה עד שסיים:
ממדרש. פי' משדרש הלכה לביתה:
בוצינא טפי. הנר כבוי לא תכבה ת"א לא תטפי:
אן הוית. אנה הייתי:
קליה דרושא. גרס פי' קול של הדורש:
כן וכן כו'. בין כך ובין כך לא תכנס לכאן כלומר לבית עד כו' עד שתלך ותרוק בפני הדורש ואותו האיש היה רשע ומכוין לצערה כדאיתא פרשה שופטים:
יתיבנא גרסינן כו'. פי' ישבה חוץ לביתו שבת ראשונה ושנייה ושלישית:
מגירתא. שכינתיה:
כדו. כזאת כלומר עדיין לעת כזאת:
אתון צהיבין. אתם שרויין בכעס יחד כך פי' הערוך:
אתינין כו'. נבא עמך אצל הדרשן וכן עשו והלכו למצוא לה תקנה:
כיון כו'. משראה אותם ר' מאיר היה צופה ברוה"ק את כל המאורע. אמר להן גרס פי' אמר אל הנשים כלום יש מכם ובכם אשה דחכימא כו' פי' חכמה ובקיאה ויודעת ללחוש על העין שחש בעיניו וכשהיו מלחשין היו צריכין לרוק על העין:
אמרי כו'. אמרו לה השכנות כדו כו' בכן את תלך ורקק לו בפניו ותהא מותרת לבעליך וכן עשתה והלכה וישבה לפניו ללחוש עינו:
כיון דייתבת כו'. כשישבה לפניו ללחוש היתה מתיירא מפניו מפני הבושה:

לית אנא חכימא. אין אנא חכמה ובקיאה ללחוש על העין:
רוקי באנפי. היה רוקק בעיני שבעה פעמים:
ואנא מיגשים. פי' מתרפא והרבה דוגמתם בתלמוד:
עבדא הכין. עשתה כן:
איזילו כו'. לך אמור לבעליך אתה אמרת לרוק בפני הדורש פעם אחת ואני כו':
לחד מינן. לאחד ממנו:
ימחה על המים. במגילת סוטה:
דשאב. שם מקום. וכן דסכנין:
שלמים. לעולם מסיים בשלמים:

פרק י

פסקה א

השופט כל הארץ. דרש הה"א תמיה קיימת כמו הנגלה נגליתי ופי' מי שהוא שופט כל הארץ אינו יכול לעשות משפט אמת כי אם חסד:
את בעי תפס כו'. אתה רוצה לאחוז ולתפוס החבל בשני ראשיו חפצת עולמך וחפצת דין:
ציבחר. מעט:
אין עולמך יכול לקיים. ה"ג:
ועמך אני מדבר. שנאמר ויאמר ה' אל אברם לך לך וכן הוא לעיל פרשה וירא פ' מ"ט ובילקוט תלים וכן עיקר שזה היה תחלת דבר ה' באברהם:

פסקה ב

פסילוס. פי' בערוך קטיעא בלשנא פי' קטוע ומוכרת בלשונו ובספר הזוהר פ' ויחי דמגמגם בלישנא פסילס קרי ליה ועיין בק"ר א' א':
עמוס בלשונו. כבד בלשונו כאילו עמסוהו משא על לשונו:

פסקה ג

על אשר עשה אלה וגו'. הא דכתיב כי על כל אלה דריש על אלה אלהיך וגו':
שנתגאה. בערוך גרס שנזז לבו ועיין ערך נז:
פדגוג. אומן המגדל תינוקות המלך:
מן פלטין דידי כו'. מפלטין שלי לא תזוז ומותר שלחנו שיורי מאכלי אתה תאכל:
אנינוס כו'. מתנות את לוקח:

פסקה ד

ותלמידיו קמיה. יושבים לפניו:

מגליג. מספר ומשתבח עליהם ובהם:
זעירא. הקטן שיש בהם מחיה מתים:
בתר יומין. לאחר ימים:
אשכחיה רביע. מצא אותו עבד שהיה רובץ ושוכב על מטתו שכיב מרע אמר ליה דרך הגערה מה זה שאתה רובץ ושוכב ואדוניך עומד על רגלו ועל עצמו אמר כן:

פסקה ה

בארץ נוד. קדריש מלשון נע ונד. ה"ג בילקוט פרשת בראשית:
יצא כמערים וכמרמה. והכי מוכח בבראשית רבה פרשה כ"ב דגרס שם כמפרים והסופר טעה והקדים הפ"א לעי"ן:
ונתפשרתי. כלומר נח ממני רתיחת מדת הדין ונעשה כפושרין:
טופח. מכה בטפח:
מזמור שיר וגו'. סיפיה דקרא טוב להודות לה':
ויהי בארבע עשרה שנה כו'. בתר ההיא עניינא כתיב בימים ההם חלה חזקיה וגו':
ואם אין לך ללמוד. אם אין אתה רוצה ללמוד:
שמשמנפצו. שמנער ממנו המוח שבו:
אין בו מאומה. אין ראוי למאומה והכי איתא בילקוט ירמיה:
ככדין. בערוך גורס כרוז:
מלתא כו'. דבר חדש שמעתי כאן בדבר הזה:
הושתלה. לשון נטיעה כד"א שתילי זיתים ובמדרש חזית ח' ג' ישנו למדרש זה באופן יותר מבואר וע"ש:
אין השמדה. במקום זה:

פסקה ו

כשם שהקרבנות כו'. דייק מדכתיב ואת הבגדים ואת שמן המשחה ואת פר החטאת הושוו להדדי:
אבנט ל"ב אמה היה בו. ה"ג בירושלמי פ' בא לו וזה רמז שהיה מכפר על הלב ומשעקמה לפניו ולאחריו למד שמכפר על העקמומיות שבלב:
לה"ר אין לו כפרה. לא קבעה לו התורה כפרה ובירושלמי ובמדרש חזית (דף ג') גורס לא היה לו כפרה:

פסקה ז

מתחלה אתה דורש. פי' מראש המקרא דכתיב גבייהו שש אמות וזרת הכי איתא בהדיא במדרש חזית:

שלא יצטער כו'. לכרות את ראשו וגם בשובו ועיין לקמן במדרש חזית:

פסקה ח

יהיה זה לי. ז"ה בגימ' י"ב:

העצים. כל מיני העיקרים שנתבשלו בשמן ובפ"ק דכריתות גרס העיקרים:

מפני אדוניהו. שהכריזו עליו יחי אדוניה המלך ולא יהיה ניכר מעלת שלמה עליו אם לא במשיחת השמן:

פך. כלי חרס שנשבר מהרה וכן עלתה ממלכתם וכל זה הוא בפ"ק דכריתות:

פסקה ט

איל מכאן כו'. נראה דדייק מיתורא דשני:

אל פתח. משמע שכל אחד ואחד היה עומד לפני הפתח:

ה"ג יקוו המים כו'. עד שהחזיק מועט את המרובה:

הדין דחפין. זהו שלוקח בחפנו בשתי ידיו קמיץ ביד אחת:

הדין דחפין תרין הדין דקמיץ ארבע. מה שאדם נוטל בחפנו שהם שתי ידיו משירצה ליטלו ביד אחת פעם אחר פעם צריך ליטלו בארבע פעמים:

חפניו. שתי חפנים הם שמונה קומצין וכן כתיב קחו מלא חפניכם פיח כבשן. וכתיב ויקח משה מלא חפניו וגו' הא למדת שחפניו של משה היה מחזיק שיעור שני חפניהם דהיינו שמונה קומצין ועיין בב"ר פ"ה ובש"ר פי"א ובקהלת ג' י"ד:

פני הסלע. משמעו שכל א' וא' היה עומד בפני הסלע ממש:

ה"ג שהחזיק מועט את המרובה:

ה"ג בילקוט יהושע וסמכן בין כו'. וכאן שגרס שמן צריך להיות מלשון שימה:

קול חבירו מתפלל. בשעה שהיו משתחוים:

פרק יא

פסקה א

תוצא הארץ כו'. שהיא כמו בהמה שנשחטה ולא ניתקנה עדיין למאכל בני אדם:

עשב מזריע זרע. הוא בערך שלחן ערוך לפני האוכל ובירושלמי פרק אחד דיני ממונות גרס סתם טבחה וגו' אלו ימים ונהרות וכל צרכי עולם:

שהסיטן הקב"ה. שהגביה אותם במה שקראם אלהות ודריש גפי מלשון כנפים על דרך השאלה:

חסר לב אמרה לו. החכמה הנזכרה אמרה לו יחסר לבך:

פסקה ב

פרטגמיא. הערוך הביאו ולא פירשו ומוכח בירושלמי דמסכת שבועות שפירושו קבול שכר שאמר שם מי שמת באותן שבע שנים אין לו חלק לעולם הבא שכבר קבל שכרו ואינו טועם צער אחריו וכן המשל אומר מי שאכל פרטגמיא מין קבול שכר טוב אכל משתה שלו ובירושלמי פ"ד דמס' דמאי איתא בשבת של פרוגמטיא התירו משום איבה ופי' הר"ש לסעודת בחור שנשא בתולה קורין בלשון יון פרוטגמיא. ה"ג בילקוט ובערוך ובירושלמי פ"ד דשביעית דאכל פרטגמיא אכל משתותא וגירסת הספר יש ליישב ג"כ על דרך זה וק"ל:

פסקה ג

ה' קנני וגו'. וכתיב ראשית חכמה ובילקוט משלי הביא פסוק זה לבדו:

פסקה ה

אל נא תעבור. אין נא אלא ל' בקשה דרך חסד ורחמים שימתין לו עד שיכניס האורחים:

תקנת סופרים. נתבאר לעיל בב"ר פמ"ט וע"ש:

אולי יחסרון וגו'. וצדיק של יסוד עולם יצטרף עם כל תשעה ותשעה כי תמים דרכו ומתמם עם תמימים:

ואנכי הולך ערירי. שאמר כן דרך תואנה:

לא יירשך זה. סיפא דקרא כי אם אשר יצא ממעיך ויצא ממנו ישמעאל שהיה למורת רוח לו ולבניו עד היום הזה או ר"ל כיון שנולדו יצחק וישמעאל לא ידע עדיין מי הוא אשר יירשנו עד אשר הורשה לשלחו מעל פניו שנאמר אל ירע בעיניך על הנער וגו':

מן דיקרי כו'. מפני שכבודי עומד בתוכו לפיכך לא יבער שנאמר מיד ויקרא אליו ה' מתוך הסנה ובש"ט מזמור י"ח גרס מן דברייה קאים בתוכו פי' מפני שמי שברא אותו שוכן בתוכה:

עתה תראה. ודרשו חז"ל עתה תראה וגו' ולא תראה מלחמות ל"א מלכים:

פסקה ו

מייתי לה מן הדין קרא. ענשו על שלח נא ומאז באתי שאהרן נעשה כהן ומשה נשאר על שבט לוי. וכמו שפירש"י ז"ל בפרשת שמות על ויחר אף ה' וגו':

ובניו יקראו וגו'. משמע אבל משה עצמו יקרא על שם הכהנים:

ולא שרתה כו'. עד יום השמיני. ככתוב כי היום ה' נראה אליכם וגו' ע"י קרבנות אהרן ולכן וירא כל העם וגו' מכלל שעד עתה לא ראו כזאת:
גם מאז כו'. עיין בשמ"ר פרשה ג' ובמדרש חזית פסוק הגידה לי:
וכסבור שלו הוא. כלומר שעל ידו תשרה השכינה:

פסקה ז

אמרין ליה. לא גרסינן לי' ועי' בריש מגילת רות וריש מגילת אסתר ובפ' נשא פרשה י"ג פירשו של המאמר זה:
שמעת לה מן הדא. תשמענה מזה הכתוב שנעל כל בתי מדרשות:
ה"ג ווי ווי ויהי בימי אחז:
רבי יהודה בר סימון אומר אלו ת"ח לאו לאפלוגי אתא אלא לפרש:
בכל ביעתא. ה"ג גם כן ריש רות וצ"ל בכל רצונו ואוות נפשו. ובמגילת אסתר גרס בכל בישא פי' בכל הבית יחד:
פלגא. חילוק וכל מאמר זה פירשתי בפ' לך לך פ' מ"ב ובמגילת אסתר:

פסקה ח

גדולה זקנה. ע"ד שאמרו חז"ל בפ"ק דקידושין זקן זה שקנה חכמה:
חביבין הן. שהשיבה נאה לחכמים כקנקן ישן מלא ישן:
נטפלה להם ילדות. הילדות טפל והחכמה עיקר:
וכתיב ונגד זקניו וגו'. סיפיה דקרא של וחפרה הוא:
כגורן. הטעם מפרש לקמן בסמוך ועיין בש"ר פרשה ה':
כההוא. כלומר כההוא דכתיב:
כדי שיראו זה את זה. ויוכלו להמתיק סוד יחדיו כמש"ה והיו עיניך רואות את מוריך:
אנא חמיתיה כו'. אנא ראיתיו:

פסקה ט

חולה. מחול ובלשון חכמים חינגא והוא ילך ויחול בראשם וינהגם:
והן עולין עליו בעולמה. חפשתי בכ"מ שכתוב מדרש זה ולא מצאתי זה וצריך לפרש ויעלו אחריו בזריזות כד"א ויבאו האנשים על הנשים ועל כל פנים צ"ל בעולמות:
עולמתא. נערות:
תרגום עקילס אתניסתא. פירושו אחריו עולם שאין בו מות וכן איתא בילקוט תהלים וכן פי' בערוך תנסיאה מות בל' יון. ודריש עלמות אל מות בחילוף אל"ף בעי"ן ששניהם ממוצא אחד. וה"ג בירוש' דמועד קטן אתנסייא עולם שאין בו מות. ובירוש' דפ' הקורא

את המגילה גרס אתא גייסא עולם שאין בו מות ונקוד אתא גיסייא ואע"פ שפירושו לא מצאתי מ"מ לא דבר רק היא כי הוא כתוב על קלף ישן נושן טוב ויפה ומזקנים אתבונן: **בשני עולמות**. קרי ביה עולמות:

פרק יב

פסקה א

יתאדם. נוטריקון יתאוה לדם שמכח שכרותו היין יסיתו לדבר עבירה:

יתאוה לדם. פרשה זו יפה נדרשת פרשת נשא דף ע"ז:

ל' נקי. כלומר שיבא על הערוה והכי איתא לקמן פרשת נשא:

כיס אחד יהיה לכלנו. כנוי בלשון נקי כלומר זונה אחת יהיה לכולם:

שמטמא את הטהור כו'. דריש יתהלך במישרים שהכל נעשה לו כשר וישר כמישור. או נוכל לפרש מדכתיב יין ושכר וסמיך ליה ולהבדיל וגו' שמכאן למדו רז"ל ששכור אסור להורות:

מסמיק. מאדים והכל יכירו בשכרותו:

הוא נותן עיניו בכוס כו'. דריש המסורת דכתיב כיס והקרי כוס:

מישרא. ריק כמישור:

ה"ג מה הדין כו'. פי' אומר מה שעושה קדרה זאת של נחשת יכול ג"כ לעשות קדרה של חרס ומוכר אותו של נחושת ושותה יין בשויו:

בטמיתיה. באוצרו כלומר בשוויו:

סוף שהוא עושה כו'. וזהו במישרים לשון מישור:

אמרין בנייא כו'. אמרו בניו אבינו זה לא יניח לנו כלום:

אשקוניה כו'. בניו השקוהו והשכירוהו והוציאוהו ונתנוהו בחד בית עלם. פי' בית עולם מערה מוכנת לקבור בו מתים כדי שכשיקיץ מיינו לא ידע מי הביאו הלום ויתחרט ולא ישוב לכסלה עוד. ומצאתי בקובץ ישן שהוציאו קול בפני השכנים היאך שמת באמת והוציאוהו וקברוהו וכוונת בניו היה שימות שם:

עברין שפיין כו'. עברו מוכרי יין בשער דרך אותו בית עולם. מוכרי יין נקראים שופי יין כך פי' בערוך:

שמעון אנגריא. שמעו קול הומיה בעיר כעין מלחמה אנגריא בכל מקום פי' שיעבוד והכרח ועיין בערוך:

פרקין כו'. פרקו משא היין מעל חמוריהם ונתנוהו באותה מערה שהיה אותו איש ישן שם:

מתער כו'. הקיץ משנתו וראה נוד נתונה למעלה מראשותיו:
שרא יתיה. התיר אותו הנוד ונתנוהו בתוך פיו ושתה כך כשהוא שוכב:
לבתר ג' ימים כו'. לאחר ג' ימים אמרו בניו וכי אין אנו הולכים ונראה מה אותו אבינו עושה:
אזלו כו'. הלכה ומצאוהו שוכב והנוד נתונה בפיו:
אמרין כו'. אמרו אף כאן אין הקב"ה מניח אותך הואיל והוא נותן לך אין אנו יודעין מה לעשות נגד רצון הקב"ה:
ברייך. בוראך:
עבדי כו'. עשו ביניהם תקנה שכל אחד ואחד ישקנו יום אחד ועיין כעין מעשים אלו בפרשת נשא פ"י:
ה"ג כהדא אילפא דמטרפא בפילגוס דימא כו'. וכן הוא במגלת אסתר ריש פ"ה ופי' כספינה זאת שהיא מטורפת בלב ים:
נחתא כו'. יורדת ועולה:
כהדין תרנגולא כו'. כתרנגול שיושב על החבל שהוא הולך ובא:
כהדין קוורנוטיא. חוזר לפרש וכשוכב בראש חבל על הקברניטין שיושב למעלה על תורן הספינה והולך ובא ומנענע:
ה"ג אזיל ואתי אזיל ואתי:
מתי ליה. מכין אותו:
טלמין. לשון הכאה ודחייה ודחיפה:
קיסטון. שם מדה:
א"ל. החנוני:
אישתית. שתית:
ומנשי ליה. עוזב ממנו מלשתות עוד:
ה"ג ת"ל מתי אקיץ אוסיף וגו':
רב הונא אמר כו'. כן היה דרכו לומר למי אוי למי שאינו עמל בדברי תורה:
פיטטין. דברים הרבה בלי צורך ודברי ריב וקטטה כדרך השיכורים ומגרה מדון בין אדם לחבירו וכן הוא במדרש תהלים בהדיא. פטיט דברן:
למי פדעין. פי' פצעים:
דהוי אליף. שהיה רגיל לשתות שנים עשר מדות יין:
דייך כו'. השכיב עצמו לישן ולא בא השינה קם בחשך בלילה והלך אצל קפילא החנוני נקרא ג"כ קפילא:

וצרי לי כו'. פי' צר לי ודואג אני מן השומרים בלילה בעיר. והערוך גרס צדי לי ופירושו ל' אורב ופחד מל' ואשר לא צדה:

תלא עינא כו'. הגביה עיניו וראה נקב בתוך הדלת וא"ל תן לי יין דרך הנקב:

את מפני. מערה ומפני המדה מן היין דרך הנקב מבפנים ואני אהא שותה מבחוץ עשה לו כן שתה וישן לפני הפתח עברו עליו שומרי העיר והיו סבורים שהוא גנב הכוהו ופצעוהו:

וקרו עליו כו'. הבריות קרו עליו המקרא הזה:

דמגן. של חנם תרגום של חנם מגן:

שמשמין. אדומות כשמש וכן פי' הערוך ובילקוט גרס סמקין:

שנכנס לבי קפילא כו'. שנכנס לחנוני בראשונה ויצא באחרונה ודייק מדכתיב למאחרים שאם לא בא בראשונה מאי רבותיה:

מן דמשמע כו'. משמע היכן יין טוב למכור הולך אחריו ודייק מלשון לחקור שחוקר ודורש היכן היין טוב:

דריך. הולך ודורך. וכלשון חכמים ולא אדרכיה פי' ולא השיגו:

ענבים היו גרסינן ועיין עוד גודל גנות השכרות במדבר רבה פרשה י':

נראה דה"ג עומד על פתח חניות וכן בסמוך לא תכנוס בפתח חניות:

לכך חבבו כו'. מפני ששני בניו מתו עי"ז:

פסקה ב

שאני עתיד כו'. הל' הזה נאמר מפי הקב"ה:

פסקה ג

מונייק. פי' ענק:

מוליגא. משקה מל' מלוגמא הנמצא בתלמוד:

קילורין כוס עיקרין שמות רפואות הן נשתנו בשמותן לפי אבר המקבל הרפואה:

פסקה ד

אימיה לא יכלה כו'. פי' אמו של היין שהוא הגפן אינו יכול לקיים בו ולסובלו ואת יכול לקיים בו ולסובלו בתמיה. והדר מפרש היאך הגפן אינו יכול לקיים בו:

מסתמכת כו'. היא מסומכת בכמה קנים ודוקרים לשון דקר נעוץ ובפ' שתי הלחם כמין דקרנים פי' קנים ואינה יכולה לקיים שהענבים מכבידים אותה למטה:

סקוסיס. מדה ושיעור ועי' לעיל פ' ויכולו:

אלנייא מתקרין כו'. האילנות נקראין בשמותיהן כמו הפרי:

חיזורא. אילן שמגדל תפוחים נקרא חיזור ושל רימון רימונא כו':

פסקה ה

בלוזמאות. הערוך הביאו ולא פירשו ולפי הענין פירושו שמחות:

ה"ג בילקוט ירמיה א"ר הלל בר הילני כזה שהוא עובר כו':

ועקם חוטמו. מעקמו מן הטינוף ועל אפי דרש ל' חוטם מדכתיב ועל חמתי:

דתנן. רפ"ו דמס' עדיות:

ויכול היה. בתמיה וכי היה לו יכולת כל כך:

כדבר. ירבעם שבא מאפרים:

ריתותו. רתחו ורוגזו:

ה"ג **מטעימך** משררתו ואין אתה כו'. שיטעום קצת משררתו של שלמה המלך שמלך על עשרה שבטים ושלמה מלך תחת הכפה:

קורדיקין. מנעלים חשובים כך פי' הערוך והכי מוכח לקמן ר"פ ט"ז:

מסרסתו. כלומר דחפתו והכתה אותו וטרדתו ממקום למקום:

נמחו מן העולם. למחות דריש לשון מחייה:

ומי שעושה דברים של אל. דריש למואל נוטריקון למו אל שהשם יתברך לו לאלהים ועושה כל הדברים שמצוה אותו הקב"ה ובמדבר רבה הגירסא בפנים אחרים כדאיתא פרק חלק ובמדרש משלי:

כאותו שאמר. מי ה' וגו' צריך לפרש כאותו שהשיב כך למשה שנקרא מחוקק שנאמר שם חלקת מחוקק ספון:

ה"ג **אי שכר או כתיב אוי מן כו'**. ודריש או כמו אוי שכמעט שוין הן במבטא:

פרק יג

פסקה א

בצד המיתה. כלומר קרובים למות גם המה וכדלקמן:

זכו ונתייחד כו'. במה ששמעו תוכחה ממשה והיה בידם להשיבו ולא עשו כדלקמן:

ה"ג **הלכות שבת אמר להם הוא אשר דבר ה' אכלוהו כו'**. וע"ש בפרש"י:

לא אשתריתון וכי גם אתם לא נשארתם מן המיתה שגם עליכם נקנסה מיתה אלא שהועיל תפלתו של משה על המחצה כדלעיל דריש הנותרים:

בדבור ענה כו'. כלומר בכח דהל"ל ויען או ויאמר:

פסקה ב

דמן התיר. סיפיה דקרא של עמד וימודד ארץ קדריש דכתיב ראה ויתר גוים:

זונין. אזורות וחגורות שלהן כך פי' הערוך:
מלחית. רובץ ושף וזוחל על בטנו ועי' לעיל:
את טעין מלחית. בתמיה וכי דרך רביצה תרצה לשאת אין אתה תוכל לשאת דרך רביצה ונוטל ממנו ונותנו על החמור כך מצאתי בילקוט תרי עשר:
אחד לחיים כו'. אחד חולה הוא לחיים שיחיה ממנו כו':

פסקה ג

קניגין. צדה דרך שחוק שרודפים החיות דרך שמחה כך פי' הערוך:
נותץ כו'. דחפו ודץ בו:
זו שחיטה כשירה היא. בתמיה:
אריסטון. סעודה לבקר:
בשביל שתאכלו כו'. ואכול יתירה קדריש בשביל שתאכלו ממנו לעתיד לא תאכלוהו בעולם הזה:

פסקה ד

ניקב קרום של מוח החיה קדריש דמשמעותיה דבר שחיות תלוי בו לא תאכלוהו כגון נקיבת הקרום והוא הדין לדומה לו:
תאכלו למלכיות. המסורת קדריש תאכילו והמלכיות נמשלו לחיות בדניאל:
צריך יהודאי כו'. היהודי צריך לדקדוקי עניות עד שצריך לאכול חרובין מפני דחקו ואז עושה תשובה ושב להקב"ה בלב שלם ומצאתי פירוש אחר בילקוט ישעיה יהודי שבא מכה וחורבה עליו נעשה תושב ועוזב מעשה נערות וע"ל פרשה ל"ה:
יאי עניותא כו'. נאה ויפה עניות לישראל כברזא סומקא כו'. ופי' רש"י רצועה והוא אסור בזיקים תרגום כעזקיא:

פסקה ה

בעיסוקין. בממשלתן שימשלו על ישראל כדאיתא בבמה בהמה חמור שעסקיו רעים:
התרעלה. לשון ערלה ואוטם וכשלון ועיין ערך רעל וערך ערב:
ממקום שהדין יוצא כו'. מעדן דריש נוטריקון ממקום דין:
מייחלות. דריש החוילה ל' מייחלת:
אין תורה כתורת א"י כמו שאמרו חז"ל אוירא דא"י מחכים ויש לו סוד ליודעי חן:
שמשך עיסה. נראה דצ"ל ערסא ולעיל פ' בראשית פ' ט"ז גרס שהיה המן שף עמהם כנחש:
על גחונך לשון גיחון:

שהיו מאשרין. מחזיקים שנעשו עשירים וחזקים ועיין לעיל פ' בראשית שכתבתי בשם רש"י שהגירסא משובשת וצ"ל שנקראו:

בתפלתו של זקן. ברכת יצחק שברכו על חרבך תחיה ומשמני הארץ וגו':

לבנו. לישראל שנקראו בני בכורי ולעיל פ' בראשית גרס לבניו:

אפרכין אסטרטליטון. מיני שררות על ארצות חלוקות וכן פירש בערוך:

חורשא. יער:

ממכיא. פירושו החיה שבים כשעולה מן הים מיד היא מתה. ממכיא. לשון מך ולכו אם תזכו יהיו האומות כחיות העולות מן הים שאינן יכולין לשלוט בשום בריה ואם לא יהיו כחיה העולה מן היער שמשכלת ומזקת הבריות וכן מצאתי במדרש תהלים בהדיא וז"ל אם זכיתם הרי הם כחיות הים כשהן עולות ליבשה מיד מתות ובילקוט גרס להיפך וכן במדרש חזית פסוק כמעט שעברתי ג' ד' ולפי אותן גירסות יהיה ממכיא פועל יוצא ורוצה לומר מזקת אחרים והמכוון אחד הוא:

העין תלויה. וקרי ביה מיור חסר עי"ן והוא כמו מיאור שהברת האל"ף אינה נכרת כל כך והוא חזיר הגדל בים והכי איתא בהדיא באבות דר' נתן ובאבות דר' נתן איתא שהכתיב הוא מיאור והקרי מיער:

כל אותו ארי. נבוכדנצר:

ה"ג שהיתה מנמרת בגזרותיה כלומר שהיתה גוזרת גזירות משונות זו מזו (ועיין בב"ר פרשה צ"ט) וגם הגירסא מעמדת יש ליישבו וק"ל:

לעוה"ב. בכל מקום גרס באלהי ישראל:

ולזו בלילה אחד. בלילה מיוחדת ראה ממשלת אדום:

יתירה. יותר משלשתן:

כף על כף. סיפיה דקרא ותכפל חרב וגו' ואותה נבואה נאמרת על אדום וכתיב כף על כף להורות שמלכות אדום יהיה כמו ג' הראשונות לה:

ומשני ותכפל כתיב שתהיה כפולה ויתירה עליהם:

צדיק ורשע. צדיק מרדכי רשע המן או ר"ל המן ודריוש:

זו פרס. דרך כנוי מדבר על מלכות רביעית:

ולזו בפסוק א' מלכות רביעית:

מוציא טלפיו מתחתיו ופושט אותם למרחוק ואומר ראו כו' כך מלכות רביעית כו':

מצעת בימה. כאלו עשתה מטפחת ומצעת על הבימה שמניחין עליה ס"ת כלומר מראה את עצמה כאלו צדקה הדין לאמתו ובמדרש תהלים גרס ומראה כאלו הם דינים של אמת

והטוב היה להגיה מצדקת הבימה. בימה היא מקום המשפט ורבים הם בספר זה. ובר לבב שיערב לבו להגיה יהיה אלהיו עמו:

גחין. הרכין ונוטה עצמו והיה לוחש באזני:

סנקליטין. שרים הממונים על ההריגה:

מינאי המינים והאפיקורסים:

מן קדם כו'. מלפני יהודי אתה עומד:

חללתי נחלתי וגו' גרס. וסיפיה דקרא קדריש:

וחביריו. הרוגי מלכוא:

שגררה מלכות אחריה. כלומר מלכות שהיתה משעבדת בישראל:

שמחזרת עטרה כו'. לשוב כולם לה' יתברך וכן יהי רצון בב"א:

פרק יד

פסקה א

הזה והבא. העולם הזה הוא קדם שבא לו לאדם בראשונה ועולם הבא תקרא אחור שבאה לו לאדם לבסוף כך מצאתי הגירסא במדרש תהלים. ונסרו ונעשה שנים גבים גב לזכר וגב לנקבה וכן עיקר:

מסטרוהי אחד משני צדדיו. כלומר חלקיו ולעולם כדלעיל שנסר וכו':

אחור וקדם. קדם היינו מזרח שנאמר קדמה מזרחה ומדמזרח נקרא פנים מערב שהוא הפאה שכנגדו נקרא אחור וכדפרשתי בכמה מקומות:

שנאמר ולמקצה וגו'. דרום וצפון נקראו קצוות בפי התוכנים וגם מדהאי קדם ואחור קאי על מזרח ומערב מכלל דולמקצה וגו' קאי על דרום וצפון:

ותשת עלי וגו'. כפך היינו היד וכתיב כי יד על כס יה ומאחר ששת עליו כפו ש"מ שכל החלל עד השמים נתמלא ממנו או י"ל דדייק מדכתיב שמים בזרת תכן וכתיב נמי ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים:

זה יום הראשון. פי' למעשה יום ראשון וה"ג לעיל פרשה בראשית פרשה ח' ובמדרש תהלים אבל רש"י ז"ל גרס יום האחרון וכן הוא בתנחומא בפרשה זו ובילקוט ריש פרשת בראשית ועי' במה שכתבתי לעיל בפרשת בראשית:

נפש חיה למינה. זה נאמר תחלת יום ששי:

אמר ריש לקיש אחור זה יום אחרון. למעשה יום האחרון שהאדם נברא באחרונה:

ה"ג ורוח אלהים וגו'. רוחו של אדה"ר וה"ג בילקוט תהלים ובפרשת בראשית והרואה יראה כי כן עיקר. והגירסא שלפנינו יש ליישבה לפי דעת המקובלים ז"ל שאמרו שרוחו

של אדם זהו רוחו של משיח בסוד הגלגול וסימנם אד"ם אד"ם דו"ד משי"ח רוח אחד לכלם והראשון עיקר וכן מצאתי אח"כ באב"א פרשת בראשית ובאבן שואב בפרשת מצורע:

ה"**ג אם זכה אדם אומרים לו קדמת כו'**. וכן הוא לעיל פרשה בראשית וסיומא מלתא דר"ל היא שלפיכך נבראת רוחו ביום ראשון וגופו ביום אחרון שאם יזכה אומרים לו אתה קדמת כו' דרך חשיבות ומעלה וכן בהיפוך כשאינו זכאי ואחר כך גרסינן אמר ר' ישמעאל כו':

וקדם לכל עונשין שאין כל בריה נפקדה על מעשיה כי אם האדם לבדו או ר"ל באשר הוא עלול לקבל כל מיני עונש מפני חולשת הרכבתו וזך מזגו והראשון עיקר:

פסקה ב

דברים שרחוקים ממנו כו'. על זה נאמר אשא דעי וגו' לשבח להקב"ה:

לחלוכית. טפה של ש"ז:

פסקה ג

בחמין. בערוך גרס קמין. ומשמע במקום שמסיקין שם האור:

שפיר. פרש"י במס' נדה מחוי כמין ש"ז:

סנדל. מעוך כמין סנדל:

קינין כו'. מיני חדרים הם:

חבילין חבילין. שהתינוק מקושר בכמה חבלים וקשורים ועי' עוד בערוך והוא גרס כינים:

במתלא. במשל האמור בפי הבריות כשהותר חבל א' הותרו ב' חבלים כשהם קלועים ומגודלים זה בזה ובראשם קשר כשהותר חבל אחד מתוך אותו קשר שני החבלים נמצאים מותרים:

וביותר כשהוא זכר. כי הטבע מקפדת יותר על הוית וקיום הזכר מנקבה וגם הכתוב פתח בו בלשון פשיטותא כי תזריע וילדה זכר ולא כתיב אם תלד זכר כמו אצל הנקבה:

פסקה ד

ויפתח. לשון מפתח ופתח:

בגיחו כו'. ע"י שמתנאה דריש בגיחו כאלו כתיב בגאו בחילוף אחה"ע:

גלליך. לשון גלל וטינוף. (נראה דה"ג הה"ד אשה כי תזריע וגו'. ודו"ק):

פסקה ה

אחר נדתה. מיד אחר הטבילה ודייק מדכתיב ובחטא יחמתני אמי ואין חטא אלא לשון טהרה וכן הוא בפ' המפלת:

ובסמוך. סמוך לנדתה:

פסקה ו

של לבנות. המלובן והמובחר והמבורר שבו:

מטפה למוח כו'. הטוב ממנו למוח וקצתו הראוי לעצמות וכן הכל:

פסקה ח

ה"ג בילקוט איוב דומה לרשון והוא חגב וכן הוא בתוספתא פ' המפלת:

זהורית. נימא של משי ובירושלמי מסיים ושני ידיו כשני טיפין כו':

נתוח. בילקוט גרס פתוח ובפ' המפלת גרס חתוך:

עגבותיו. עובי של הירכים למעלה בגובה:

פסקה ט

בעוה"ז. מתחיל בעור ובשר שנאמר ברישא עור ובשר תלבישני ואח"כ בגידים ועצמות תסוככני וכל זה איתא בב"ר בפרשה י"ד:

התכתני. לשון עבר לא נאמר אלא תתכני ל' עתיד וכן כולם:

אם. הרחם שבו התינוק מונח נקרא אם:

מסו. מין סס שמעמידין בו החלב שתהא נקפה או חלב קפואה הנמצא בתוך קיבה של עגל:

ספר. אומן בלן שמספר הבריות במספרים ותער ואין ספר שיוכל לספר את עצמו כן מן הזכר לא בא הזכר אלא מן הנקבה:

שמזיע ראשון יצא כו'. ומניח המרחץ להנשארים וכחו כבר חלף הלך לו כן כשהאיש מזריע תחלה בטל כחו ומניח שוב הפעולה אל זריעת הנקבה והיא משלמת הפעולה ונותנת בו צורה ודמותה וכן בהיפוך:

פרק טו

פסקה א

אין מלך המשיח כו'. דריש לעשות לרוח משקל על מלך המשיח כעין שדרשו כי רוח מלפני יעטוף בפ"ק דע"ז ובפ' כל היד ובפ' הבא על יבמתו:

משברו בהרים. משבר הרוח בהרים הגבוהים:

ומרשלו. ל' רפיון כד"א נתרשלו ידי האוהב:

יעטוף. לשון חולשה ואיחור מל' העטופים ללבן. ומצאתי במדרש איוב מה יעטוף משלהי כד"א בהתעטף עלי רוחי:
ונגרע מערכך. ואין ערך אלא לפי שניו בשיעור ומדה נכונה:

פסקה ב

וחברו. פסוק של אחריו:
אפי' דבר תורה. דריש ומים תכן במדה על התורה שנקראת מים שנאמר הוי כל צמא לכו למים. כך מצאתי בילקוט:
רוחו יתירה שנתנה בו רוח יתירה וכן עיקר ויגיד עליו רעו:
קטיקטון. לשון קצר וקטן מאד כמו ירקרק ירוק שבירוקים אדמדם אדום שבאדומים וכן קטיקטון קטן שבקטנים ובערוך גרס קטריטון ולא פירשו:
אדריפיקוס. מצאתי פי' הדרוקן:
אדם או דם. בלשון נוטריקון:

פסקה ג

אית אתרא כו'. יש מקום שקורין לשער שיטפא והיינו שטף:
משחיר. כלומר ירוק ולא לבן:

פסקה ד

מגלביה. רצועות ומקלות שבהם מייסרים העוברים על דת:
תלן. תולין:
דחלת. יראתה:
ה"ג בירושלמי דפ' כל כתבי במגילת קינות ערב תשעה באב שחל להיות בשבת עם חשכה מן המנחה ולמעלה והכי איתא בירושלמי בהדיא ואז דוקא שרי לקרות בספר ולא קודם לזה דגזרינן שמא יקרא בשטרי הדיוטות ולאחר מנחה לא גזרינן וכן הוא בירושלמי דפ' בני העיר ולכן היו פושטין פי' חוזרין וקורין ודורשין בספר קינות דוקא עם חשכה ולא קודם שאז אינו מותר אלא בעל פה לא בכתב ואם צריך לבדוק לראות בספר דבר מה מותר אף קודם מנחה דבהא לא גזרו:
רוח אפינו משיח ה' הייתי אומר גרסי'. פי' הייתי אומר שנזדמן לך כזה לכפרת עון הדור והכי איתא בהדיא אמר ר' חייא רבה בחבתן מטתך כו' פי' בעונותינו הגיעך כן ועל זה אמר ר' ישמעאל אלו לא כו' שנאמר רוח וגו' נלכד בשחיתותם ועכשיו שעסוקין היינו בענין זה עאכ"ו אומר שבשביל כך נזדמן לך שנאמר רוח אפינו משיח ה' נלכד בשחיתותם אשר אמרו בצלו נחיה וגו' (ולא) בשביל עון עצמך:

מוצץ. פי' מוציא הדם והזוהמא והוא נתרפא וה"ג באיכה רבה (ד' ר') ובירושלמי לא שהוא מרפא ואלו היה מרפא היה אסור בשבת:

ה"ג אלא מן המנחה ולמעלה. ור"ל מנחה קטנה דהיינו עם חשיכה ופי' אין קורין בספר וכדפירש לעיל:

ה"ג אם צריך לדבר לבדוק. פי' אם צריך לבדוק ולחפש איזה פסוק נוטל הספר ובודק ולא גזרו בהא שהוא באקראי בעלמא כמו שהתירו בחזן לראות ראשי הפרשיות לאור הנר דהוי אקראי בעלמא ולא גזרינן שמא יטה:

חרס כל שהוא יניח על המכה לשמרו שמותר לטלטלו:

ואם זרקו לאשפה כו'. לפי שבטל מתורת כלי ואסור לטלטלו:

בצרורייה. שם מקום:

פסקה ה

שרעתה. שהיא חולה לשון שכיב מרע:

ונתכווית. ע"י רפואתה:

כרוכין. קשרין כמין אבעבעות ממותר השרף שבקרבו:

פסקה ו

שאינו מעושר. בילקוט משלי מסיים בו שלא נטלה חלה ולפי זה קאי על אשתו וקראה זונה משלא נטלה חלה:

פסקה ז

יש לך מה לישא וכו'. יהיה קדריש יהיה לך ממון הרבה וכמו שפירש"י ז"ל בפ' נשא:

שאפי' בקטנה אינו מספיק כו'. דכתיב וקטנה לא יהיה לך:

שאפי' של עץ כו'. דכתיב אלהי כסף ואלהי זהב וסמיך ליה לא תעשו לכם וקרא יתירא הוא:

פסקה ח

אנא כהנא כו' שנאמר ויקחו לי תרומה:

האסף משמע מאליה וזה אי אפשר שנאמר וראה הכהן וטהר שהכהן צ"ל טהור אתה:

כך כבודו של אהרן. בתמיה:

במתלא אמרי. במשל אומרים דאכל כו'. פי' מי שאוכל רך הדקל הנקרא קורא בפ' כיצד מברכין ילקה בעץ או צרור הנקרא קילא וכ"ה בילקוט אסתר פסוק ותלבש אסתר:

מדוד. דינרין ומתנות:

פסקה ט

מדהבת. זהב דהבא בלשון ארמי כלומר מאדמת פני הבריות שנבהלו מפניה ואזיל חיורא ואתי סומקא או פי' ל' דאבון ותוגה:

ששף כנחש. נראה דדייק ספחת מלשון שף בחילוף שי"ן בסמ"ך או י"ל דנחש מצורע הוא כדאמרינן הני בהרת דע"ג נחש בהרת צרעת הן וכן עיקר:

מבהרת גזריתיה. כלומר מפורסמת וחריפה:

על קרן שור. מי שיש לו שור יחקה על קרנו:

ה"ג בילקוט וכן הביאו רבינו בחיי נגע צרעת זו אדום שהקב"ה מלקה אותו בצרעת שנאמר מדוע נסחף אבירך לפי כו' ודריש נסחף כמו נספח לשון ספחת:

מכחו של זקן. יצחק שברכו והיה כאשר תריד וגו'. ולכן הוא קשה מכל הגליות כנגע צרעת:

לפי שבעוה"ז כו'. לפיכך כתיב והובא אל אהרן הכהן:

אבל לעוה"ב כו'. וכדי לסיים לדבר טוב נקטיה:

פרק טז

פסקה א

שבע מקיימין. פי' שבע דוקא הן ולא יותר והאי דכתיב שש ושבע ולא כתיב שבע שנא היינו כמו והשביעית:

שייפין כו'. משופין ופשיטן גבהן למעלה בקומה זקופה כרומח ובאיכהרבה בפסוק סורו טמא גרס שייפין ברומהון ואולי כי כן עיקר:

בקולירא אדומה. כחל שכוחלין בו העינים מל' קילורית לעין:

וטפוף. ל' צף בגובה אשר הציף ת"א דאטוף:

קונדיריקון. פי' הערוך מנעלים:

עבה. שהיו השוליים עבים וגבוהים:

צורות דרקון. דרש תעכסנה ל' עכס שהוא ארס של נחש:

רופסת. דורכת בכח ודריש תעכסנה ל' עצירה ובעיטה:

אמר. לישעיה:

והיה ישעיה אומר באיכה רבה גרסי' ירמיהו וה"ג בילקוט בשם פסיקתא:

אפרכוס. שר:

אסטרטליטוס. יועץ:

לא קיימא דילי. בתמיה:

וקיימא דילהון. פי' ושלהם מקויים:
ושפח. ל' ספחת:
משפחות כו'. דרש ושפח ל' משפחה מדכתיב קדקד. ומשמע דכנים היו דשכיחי התם:
אמהן משעבדן. פי' אמהות משועבדות. ה"ג לקמן באיכה רבה מהו ושפח ושפע והוא בחילוף אותיות אחה"ע ופי' השפיע ושפך דמה לחוץ וכל זה כדי שלא יבאו עליהם השונאים ויתערב זרע קודש כו' ודייק ל' קדקד בנות ציון שישאר הקדקד וראש יחס בנות ציון ומצאתי בילקוט בשם פסיקתא גרס ושפח שמר משפחותיהם:
כדי כו'. ודרש ושפח נוטריקון שמר משפחות וכן עיקר:
אמר הקב"ה כו'. סיומא דמלתא דלעיל שלא הלקה אותם בצרעת לדברי ר' יוסי בר חנינא. ולר"א צ"ל שאחר שהלקן בצרעת אמר הקב"ה כן:
סירון הוא לשון סרחון:
הקיז דם כו'. משנה היא בפ' כל היד ומסיים התם הקיזו שניהם ושימשו הווין להון בנים בעלי ראתן:
מזבובים כו'. הזבובים שבורחים מעליהם שכל כך הוא חולי דבוק:
לא עייל באהליה. של בעלי ראתן:
לא הוי אכלין ביעיא. לא היו אוכלים ביצים מבית של בעלי ראתן וכל זה הוא בכתובות פרק המדיר:

פסקה ב

בעי למזבן. רוצה לקנות:
אודקין. י"ל דוחקין עליו הבריות לקנות ממנו או פירושו הביטואחריו וישקף ת"י ואדיק:
יתיב ופשט. ישב ועוסק בפשוטי המקרא וחוזר עליהן:
בתורקליניה. בטרקלין שלו:
שומעים כו'. שמעו לאותו רוכל שהכריז כו':
תא סק כו'. בא ועלה אלי לכאן ומכור לי:
אטרח עליה. היה מטריח עליו והפציר כו':
סליק כו'. עלה אצלו:

פסקה ג

לעננא. לענן:
חמון ליה כו'. רואין אותו ואין מכירין אותו:
במזרחו כו'. צ"ל שאותו רוח עלול להקביל טומאה יותר משאר רוחות ואולי ר"ל במזרחו באותו צד שהרוח בא עליו ממזרח שרוח מזרחית קשה שנאמר רוח קדים עזה וכמו שפי'

רש"י שם ולא נקט מערבו לאורויי טעמא קאתי שרוח מזרחית קשה מ"מ הראשון נראה עיקר ודו"ק:

מבואה. רחוב ושכונה:

לא הוו עיילי כו'. ולעיל איתא ר' אמי ור' אסי לא הוו אכלי כו' ואולי תרווייהו איתנהו:

כד הוי חמי כו'. כשהיה רואה אחד מבעלי ראתן:

במדינתא. בעיר:

מרגם להו כו'. ל' רגם ירגמהו היה זורק בהם אבנים ואמר ליה צא לאתרך למקומך חוץ לעיר:

לא תזהם לברייתא. לא תטנף ותטמא הבריות:

לבדו ישב. דרש בדד מלשון בד בבד והוא ממלות הכפולות כמו אדמדם ירקרק הפכפך:

מיטמר. מחבא ומסתיר:

על שום. על כל הנזכר דלעיל קאי שכל כך רחקם הקב"ה על שהוציאו ל' הרע על הבריות ורחקו שלום הבריות זה מזה:

פסקה ד

מחריז. מחבר כד"א חרוזות דגים:

וטמא טמא יתרא. שהוא עצמו קורא כן והוא קלון לו:

ודלמא לאחורי תרעא כו'. וכי לאחורי הדלת היתה עומדת האשה עם בנה שמיד שהתחיל לספר המאורע היו באים שניהם לפניו שנאמר זאת האשה וזה בנה:

הסיטה גרס והוא ל' שיטה ועפיפה וכד"א אליהו בד' טיסות כו' ול' הסיטה יש ליישבו אך בדרך רחוקה:

כדי שלא יספר וכו'. דמסתמא המלך שאל את פיה בעצמה:

פסקה ה

באלין. באלה:

בחניפי תורה. עי' בקהלת (ה' ג') ובפסוק שבתי וראה כו':

לאחד מאיבריך. הלשון:

כל אבריך. שכל הגוף נלקה בצרעת:

מלה בסלע כו'. משל הוא במקום שקונין דבור בסלע יש לקנות שתיקה בשני סלעים כי השתיקה טובה כפלים מן הדיבור וכדמפרש ואזיל:

פסקה ז

קולנין. משמיעין קול וצפצוף:

צפור דרור. כלומר הצפור הזה מצותו להיות צפור דרור כדאיתא בתורת כהנים ונקראת דרור על שם שהיא דרה היכן שתרצה ואין מוחה כמו שדרשו חז"ל ואין לומר צפור דרור כמשמעו שהרי היו צריכין להיות עופות טהורות כמו שפירש"י ז"ל בפרשה זו ועיין עוד בהרמב"ן:

במתלא אמר מאן דאכל כו'. פירשתיו לעיל סוף תזריע ור"ל מי שהוא מקבל הנאות ומתנות יכפר בעדם תמורת זה:

פסקה ח

מאדם יהא כו'. ממנו הוא ובו תלוי שלא כו':

זה יצ"ה כו' כל חלי דריש מלשון מחלייה ליה שפירושו ממתיק וסוף בא לידי חולי כמשמעו:

ה"ג כל חלי זו עין פי' עין הרע כן הוא בב"מ דף ק"ז והכי מוכח לקמן:

רב אמר תשעים ותשעה בעין על שהיה שורה ודר בבבל דהוי כו' שהיה עין הרע שכיח:

ור' חנינא אמר תשעים ותשעה בצנה על שהיה שורה בציפורי שהיה שם צנה והכי איתא בירושלמי דפ' (אלו קשרים) [שמונה שרצים]:

צלי עלי. התפלל עלי:

א"ל כו' יהי רצון שתנצל מן הצינה ומן הקור:

א"ל אנטונינוס יתיר כו' מה תפלה היא זו אם קר לך עשה לך כסות אח' יותר והצנה הולכת לה וחזר וא"ל יהי רצון שתנצל מן השרב וחום:

א"ל הא כדו כו'. הרי בזה תתפלל עלי דכתיב כו' ובירושלמי דפרק חלק איתא קצת באופן אחר:

תשעים ותשעה בשרב. מתים בשרב:

בפשיעה שאינו שומר את עצמו בדרך הבריאות ופושע בגופו ועיין שם פרק המקבל:

פסקה ט

כשם שאי אפשר לשחוטה כו' והוא דלא שחט שניהן סי' כשם שפרח הוא כן תפרח הצרעת:

לגיונותיו. חיילותיו ופמליא של מעלה:

בעון בצעו כו' סיפיה דקרא וילך שובב בדרך לבו ועל זה קאי ר' אבא ואמר הדר תובי לתובי' פי' הערוך והכי מוכח בילקוט ישעיה (שמ"ט) הקיא והצואה חוזרת למקום קיא וצואה ושובב קדריש מלשון שב על קיאו כלומר הצרעת שב ובא על עסקי דבה ולשון רע ור' יהושע בן לוי דרשו לענין בפני עצמו ודריש ל' שטות מל' ומשובותיך תוכיחוך:

ה"ג כד שלמין מיניה זכיה לרחוק כו'. והכי פי' אם נתרחק כבר מחמת חטאיו ושלמו לו זכותו הש"י קרוב אליו מצד חסדיו הנאמנים כמו שדרשו חז"ל אני הוא קודם שיחטא ואני הוא לאחר שחטא אם יחזור בתשובה וכמו שדרשו חז"ל פ' אין עומדין על פסוק זה בעצמו:

ואסיניה ארפאנו בל' ארמי ואסיני ליה לגרמי' פי' אני בעצמי ארפאנו שאז יהא נרפא בודאי ומייתי שפיר ראיה מפסוק רפאני וכמו שדרשו בספר הזוהר על פסוק זה שרפואות ב"ו אינה אמיתית:

פרק יז

פסקה א

כבישין. טמונים וחקוקים:

כבר הייתי כו'. וזהו כמעט אם לא הרהרתי בתשובה בשעת הבליעה כמו שדרשו חז"ל והביאו רש"י ז"ל פרשת קרח:

קנאתי בהוללים. קנאתי להיות כמותם:

הוללות רעות. מחשבות רעות:

ה"ג בערוך ובילקוט ר' לוי הוה קרי להו זהוניא ופי' בו השמחים בכל עת במשתה יין ומביאין יללה לעולם ועיין לקמן פ' ך':

בשלומים בפרעון ותשלומי מעשיהם ל' שלם ישלם:

לא הרהרתים בחלאים כו'. ופי' לא הרהרתים ופקדתים בחלאים רעים ולא צביתים מל' וצבתה בטנה דרש נוטריקון של חרצובות וגם הגירסא שלפנינו שגרס חרחרתים יש ליישבו מלשון חרחור ריב בחרחור לשון מחבא בהנזקין והראשון עיקר:

בעונות. לשון עינוי ויסורים ובילקוט גרס לענות או י"ל לא רציתים בעונות ושעות לפרקים אלא כל ימיהם בטובה בשוה:

מלתריות של מילא. פי' קורות של עצי מליא עיין בערוך אמלתרא וערך מל:

האשה טווה חוט אחד עבה וחוט אחד דקה ואלו הרשעים נתן להם הקב"ה צביונם ורצונם שוה בכל עונה ועת בלי עכוב וחסרון:

אין להם צובים כו'. ל' תימה וכי אין להם צבא ורבוי עונות:

אדם אתם. אלו ישראל:

פסקה ב

יהו גוררין יבול ביתו. היינו תבואה שיש לו בביתו וכפר בה לשכניו:

לווט ביתא. מקולל הבית וראוי לקללות הללו או פי' הוא קלל הבית בקללות אלו במה שאמר אין לו והיה לו:
שקע ביתא. שקערורית דריש נוטריקון שקע ארורות כלומר בקללות:

פסקה ג

שפרחה בהם צרעת. כד"א וראשו יהיה פרוע:
ושפח. לשון ספחת כדלעיל בריש הפ':
מאומה נוטריקון מן מומה ועיין זה משלם בפ' נשא פ"ז:
דאית ביה. בנעמן:
באלהיו. כינוי דאלהיו מוסב על דוד ופי' עם אלהיו:
מעוזיהו. שגזל הכהונה גדולה:
ובחזקתו וגו'. על עזיהו קאי:

פסקה ד

ה"**ג מעין של עוה"ב** וכן הוא בפ"ק דב"ב:
והלכו את כל האבילין גרסינן ופי' הרחוב והדרך וכן הוא במגילת רות (דף ז' ע"ש):
ועל לבדי. כלומר וכל עיקר שנשארתי לבדי הוא להגיד לך ואח"כ ימות גם הוא:
ה"**ג מן השמים אמר מה כו'**. ואע"פ דהאי קרא כתיב קודם כשדים שמו ג' ראשים י"ל בראשונה היה סבור שמא לא בשבילו דוקא ירדה רק כמו שרגיל לפעמים שתרד ברד ואש מתלקחת ויאכל באשר ימצא אבל כשהגידו לו והנה רוח גדולה כו' ויגע בד' פנות הבית כנגד הטבע כמו שאמרו במדרש קהלת (א' ז') ולעיל בפ' ט"ו איתא שלא היה אלא בשביל אותו בית אז ידע כי מאלהים הוא לפחות אז שפט על נפילת האש שגם הוא בהשגחה מיוחדת כי הרוח והאש רוח א' להם מן השמים ממעל ושניהם על אופן אחד באו:
מאן יכולה. כמו מה אני:

פסקה ה

ה"**ג רבנן אמרי** רמזו מה חם סרסו וכנען לקה:
רמזו. רמז להם:
סרסו. לנח:
והארץ מתקללת. שנותן צרעת בבתים:

נטילת רשות כשנפטר מאכסנאי והיה רוצה ליטול רשות ממנו והיה המנהג לפטור בדברי תורה שבו נכלל ברכה לאכסנאי כהאי עובדא דאחז"ל באושא במד' חזית פסוק הביאני וגו':

פסקה ו

וכי בשורה וכו'. דכתיב ונתתי בלא תנאי כאילו היא ברכת בשורה ומשני אין בשורה היא וכדתני כו':

מלאים כל טוב והרי היא חסירה שטמנו כל ממונם:

סימא. אוצר ונקרא על שם שהוא נסתר וסמוי מן העין:

פרוזדוגמא. בערוך פי' אגרת:

פסקה ז

בייא בייא. לשון אוי ואבוי והרבה בספר הזה וע"ל בב"ר פ' י"ב וריש ויגש דרש בביאה נוטריקון בייא בייא:

תובתא כו'. ופי' אוי למנהג הזה שהתושב והוא גר שנתישב מפנה ומגרש למריה דביתא לאדון הבית וכן הוא בילקוט יחזקאל תותבייא מפנין למרי דביתא (וכ"ה בהדיא ד"ר ב'):

וריעה. אוהבה שמנאפת עמו תחת בעלה ודריש מהשתרע בלשון נוטריקון ובפ"ק דיומא דרשו נמי מהשתרר עליו ב' רעים וכן הוא בא"ר (פתיחה כב):

צרה. כאשה זו שהיא צרה לחברתה:

פרק יח

פסקה א

בוראך דרש נוטריקון בורך בוראך בארך:

בארך באר ומקור שיצאת משם ושוב עיין כל זה במס' שבת בפ' שואל ובמדרש קהלת (ב א) ובפתיחה דאיכה רבה (כ"ג):

טליותך. נערותך:

עד דחילך עלך. בעוד שכחך עליך וזהו כשהוא עדיין בחור בשנים:

קלסתר פנים. חילוף גירסות יש פה בגמרא דשבת ומדרש קהלת:

חדא לחבריא כו'. פי' אחד כנגד החברים תלמידי חכמים ואחד כנגד עמי הארץ:

לבוריא. לשון אין בור ירא חטא:

בא לבכות. פי' לעת הזקנה ירך לבבו ובוכה במהרה שאינו יכול להתאפק:

הגללים מקדמים אותו. שאפס כח המעצר והחכם עיניו בראשו ואינו משהה נקביו הגדולים כל כך:

כנפי הריאה. הרואות דריש לשון ריאה:

כד שמע קול צפרים כו'. כששומע קול צפרים מצפצפים סבר שגזלנין באים לקפח אותו לגזלו ולהורגו:

יתי. אותי:

הדין סבא דצווחין כו'. הזקן הזה שקוראין אותו לך למקום פלוני הוא שואל ואומר יש שם מעלות יש שם מורדות:

חיתותא. מורא ופחד מלשון חתת ה':

מתאוה תוואים כו'. מסמן סימנים וגבולים לאמר עד מקום פלוני יכולני לילך ועד מקום פלוני יותר מעט לא יכולני לילך:

ויסתבל מגזרת סבל כמו וישתמר מגזרת שמר:

זה לוז כו'. והוא עליו למשא שהולך כפוף בשדרתו:

שחיק עצמות. ישחוקו ויטחנו עצמותיו ותפס לשון קללה תחשב לו:

מציץ. לשון ויצץ ציץ מציצו מן העפר לעתיד דכתיב ויציצו מעיר:

מן הן. מהיכן אתה מודיעני שאותו עצם לוז קיים עד אותו זמן ואינו נרקב כשאר עצמות:

אייתי כו'. ר' יהושע הביא עצם לוז לפני אדריינוס:

זה התאוה. דרש אביונה לשון תאב ויאהב:

בכל ירח וירח. כל חדש וחדש כמו שאחז"ל חייב אדם להקביל פני רבו בר"ח שנאמר לא חדש היום:

כיון דסב. כיון שהזקין:

יתיב כו'. ישב לו בביתו ולא היה יכול לעלות אליו:

יומא חד סליק. יום א' עלה ר"ש לר':

א"ל מה עסקך. כלומר מה ענייניך ומה טעם יש בו:

היך דהוית יליף כמו שהיית למוד ורגיל ובקהלת יש גיר' אחרת ויש לה סמך במסכת שבת פ' השואל:

ומטיל שלום בטל. ושוב מפרש והולך אחד ואחד:

איליין עייניין כו'. אלו הן העינים שהיו רואות מרחוק:

כדו. כלומר עתה אפי' מקרוב אינם רואות:

אלין אודניא כו'. אלו האזנים שהיו שומעין בפעם א' או בשתי פעמים וכדו כלומר עתה אפי' בק' פעמים אינן שומעות:

חוטרא. מטה שהוא נשען עליו:
איפרכין. שרים על איפרכין חלק ממלכותו:
איסטרטיוטין. יועצי המלך:
בפולין. כמו בפלאנין דלקמן ופי' שער:
שרוי. נח ולן בבית אושפיזא לפי כבודו:
שמכלה את הזהב ומריקה כו'. שאכל ושתה ופיזר כל זהב וכסף הכל דרך גרונו ודריש גולת כמו כולת בחילוף כ' בג' אותיות גיכ"ק:
ה"**ג פרש על פניכם פרש חגיכם**. פי' כמו שדרשו חז"ל פרק שואל אלו בני אדם שעושים כל ימיהם חגים במאכל ובמשתה:
טייסא. פורחת:
חמי ליה כו'. רואה את הגוף שנשתנה זיו והדר פניו הולכת לה:
אך בשרו. סיפא דקרא ונפשו עליו תאבל:
ואין מעידין אחר ג' ימים על איש שמת להשיא את אשתו כי שמא אין זה בעלה ואחר הוא שאחר ג' ימים נשתנה מראהו ונדמה לו כי זה הוא:
כאילין גלגלייא. פי' גלגלים העשויים ע"פ הבארות ובהם חבל ארוך שמגלגלין ומושכים בו מים מבאר. צפורי יושבת בהר ובארותיה עמוקות והיו צריכין לאותן גלגלים:
וחרנא. והאחר משני אותן אמוראים:
כאילין רגבייא. פי' כאלו רגבים וצרורות של מקום טבריה שיושבת בעמק ושם שכיחין צרורות:
אל הארץ כשהיה. נקי מעבירות כיום הולדו:

פסקה ב

מן צפון לדרום כו'. פירשתי לעיל ריש תזריע:

פסקה ג

שגישתהון. לשון מהומה ובלבול כד"א המהומה תרגום אונקלוס שגשתא:
שגישתון אורחא. בלבלתם וקלקלתם הדרך:
קצירן. לשון קצירה וכריתה כמשמעו או י"ל מלשון חולי כדאמר קצירי ומריעי כדקציר ורמי בערסיה:
קוזמוקטור. פי' הערוך שליט ומושל ועי' מזה במדרש חזית (ח' ג'):
מגרת. לקמן גרס מתגברת וכן בפ' נשא:

פסקה ד

גדוליהון. משה ומרים ואהרן ג"כ לוקה (כו') שנאמר ויחר אף ה' בם אלא שנתרפא מיד כמו שכתב רבינו בחיי בפ' זו:

לזרנא ובוטנא. פי' הערוך מיני שחין נפוח:

לאזהרה. י"ל שהוא לשון זיהרה פי' ארס:

לקרדא. פי' בערוך תולעים:

פסקה ה

אכסירה. פי' הערוך בית הסוהר ולפי הענין היה נ"ל לפרשו ענין טירוד וגירושין:

טירודא נטרד מבני אדם לישב בדד ועוד יש לפרשו לשון הסגר וכן פי' הערוך כי עצור עצר תרגום יונתן טרוד טרד:

קטפרס. עונש ותוכחה:

קטירקי. לפי הענין הוא קנס וכן פי' הערוך:

דונטיבא. פי' הערוך מנות פרס מזון מבית המלך:

פרוקופא. פי' הערוך ענין כבוד:

אנונס. פרנסה בקצבה כך פי' הערוך וכל זה לקמן פרשת נשא:

פרק יט

פסקה א

הסירגול. פי' השירטוט:

תלתלים. תלי תלים של הלכות:

ה"ג השחרה והערבה בפרנסה מניין. פי' מניין שצריך להרעיב ולסגף עצמו בחיי צער כדי שיעסוק בתורה ועיין ענין זה במס' עירובין דף י"ט ושם נתיישב יותר ועיין בילקוט תתקכ"ו ובמדרש חזית וכל הענין במדרש שמואל פ"ה:

עסקן. בעל עסק לדרוש ולחקור ולנסות כל מה שהיה יכול לנסותו:

חמא כו'. ראה עורב א' שעשה ביצים וישב עליהם עד שעשאם אפרוחים:

נסבינון. לקח את האפרוחים ונתן אותם בקדרה חדשה שלא נדבק בו מאומה מן האוכל:

ואשע. הטיח בפניהם פני קדרה בטיט:

פתח באפיהן כו'. פי' פתת בפניהם לידע מה הם עושים ומצא אותם שעשו צואה ומאותו צואה נעשו יתושים והיו היתושים פורחים למעלה מהם והיו אוכלים אותם:

הוה פשוט כו'. היה עוסק בפשוטי המקרא וחוזר עליהם ועיין ס"פ כי תשא וכשהיה מגיע לאותן פסוקים כו':

ותקם בעוד לילה. הנמשל על האדם להיות זריז וזהיר לעשות לעולם הבא:
לית אתון חמין כו'. אין אתם רואים לימודי כמה הוא מאיר בפני למה שהוא מן הלילה ויום שעסק בתורה ביום ולילה כדאמרינן לעיל:

פסקה ב

בתלולית. תל גדול:
לקצות. לחתכו לפנות מקומו:
משפלות. מרה שבו מפנין האשפה ועפר:
ומספקן. קושרן זה בזה עד שזה יספיק ומשלים לזה עד שמי קורה:
טרסקל. פי' סל:
למלאתו. פי' למלאות מים:
קוצים. בלי צורך כקוצים הללו:
להחריב העולם כולו. כגון דלי"ת של י"י אחד וכדומה כדמפרש לקמן:
אלכסנדרי קרובה. ועיין במדרש חזית ופי' בא"א ע"ש שהיה שליח ציבור שאומר פיוטים וקרובץ:
יו"ד של ירבה. דכתיב לא ירבה לו נשים וכן סוסים וכן כסף וזהב ושלמה עשה שלשתן ואי לאו יו"ד לא הוה ביה משמעות אזהרה:
פלסתר. זיוף וכזב ושקר כן פי' רש"י פרק הישן:
דייתיקי. שטר צואה:
כולה בלה כל הנבראים עשוים ועומדים לבלות:
ואת לית כו' הקב"ה וכה"ג דרז"ל פ"ק דמגילה ואגב דמייאי קרא דאין קדוש כה' מייתי נמי סיפיה:

פסקה ג

עריבות כעורב. דרש ל' עריבות כד"א וערבה וגו':

פסקה ד

ימך המקרה נעשה נמוך ושפל הרקיע כד"א המקרה במים עליותיו:
ה"נ גלי דכסיי'. גילה כל דבר מכוסה שלהם וכן הוא במדרש חזית פסוק נרד וכרכם ובקהלת (י' ט"ז) ועיין עוד בפתיחה דאיכה (כ"א):
רסיסה. דבר המרוסס ורצוץ:
אית מיניה אליסים. יש ממנו עצים דקים מאד שכל כך הוא נשבר עד שלא נשאר ממנו דבר ראוי מה שאין כן העץ הבקוע שיש ממנו עצים גדולים וחתיכות ראויות ואלוסות

הוא דבר הנשבר ונרצץ עד אשר דק כדבר הנלעס בשינים ועיין בערוך ערך אלס ופשוטו של רסיסי לילה יוכיח שהוא המטר הדק שנקרא רביב וכן פי' רש"י והרד"ק את הבית הגדול רסיסים ובערוך ערך בז וערך רס גרס וז"ל לא דמי הדין ריסא להדין ביזע הדין ריסא לית מיניה אלא רסיס הדין ביזע כו' עכ"ל ופי' אלא רסיס הדין רעוע של גג לית מיניה אלא רסיסי לילה:

לא דמי להדדי. דבר הנבקע לדבר המרוסס לכך כתיב רסיסי דוקא:

דאומטיקוס. מצאתי פירושו ראשו כפוף ע"י שלא שמר ראשו מן הקור:

מקורה הערה. דרש המקרה מלשון מקורה הערה:

טביתה. כך היה שם שפחתו לשון טובה לסימן טוב וכן היה קורא שם עבדו טבי לשון טוב:

בודקת בחביות. לראות היין אם הוא טוב או חומץ בירושלמי דפרק כל היד איתא שהיתה מספקת יין לנסכים:

שהרגישה דם נדות. ישבה לה מלבדוק:

א"ל הא קהיתין. ר"ג אמר לה ודאי החמיץ היין שעמדת מלבדוק עוד:

א"ל לא. לא מפני שהחמיצו ישבתי לי ואז הבין שמשום טומאה ישבה לה ואמר אוי שנטמאו כל החביות והלך לו היין לאבדון כי הוא היה אוכל חוליו בטהרה:

ה"ג תתייהב ליך כו'. תנתן לך נפשך כמו שנתת לי נפשי שנפשי נבהלה מאד ועכשיו חזרה עלי כמו תנוח דעתך שהנחת את דעתי:

פסקה ה

שאין מדת הדין נעשה בעולם. שלא ישפטו עושי רשעה ואיש הישר בעיניו יעשה או י"ל שאין מדת הדין נכבשה אלא הולכת וגוברת ודוגמתו עין שעשתה מדת הדין בקשו לסמותה לעיל ריש שמיני וריש רות ומגלת אסתר ובב"ר פרשה מ"א:

למפגרי לב. למשברי לב:

ימהרו חומתה. ת"י וכבשון שורא:

שהן דוחקים כו'. ועיין במדרש חזית (ב' ז'):

בשנה השלישית. של רעב:

שלשה חדשים. קדריש ימים שנים רבים שלשה ושלשה ימים לא ס"ל למקרי מקצת השנה ושלשה שבועות נמי לא דלא בא לסתום אלא לפרש ומשהיו בשנה ראשונה ג' חדשים הא דכתיב בשנה השלישית. דרשו נמי שלשה חדשים:

אלא דוה. דוה הוא זבה בלשון ארמי:

נדה. ל' ריחוק ונידוי:

פסקה ו

יכניה בן יהויקים. וכדמפרש לקמן:

להחריב את ירושלים. כלומר לכבוש את יהויקים ואלו לא נתנוהו היה מחריב ירושלים ובפרשת ויגש פר' צ"ד גרס לכבוש את יהויקים כו':

בדפני פי' הערוך רבלה הרבלה ת"י דפני. ר' יהודה ור' נחמיה לא ס"ל שמת תחת ידיהם:

בפרדימס. משמעותו ישב עליו בדין מלשון דימוס בילקוט ירמיה גרסינן החזירו בכל ערי ישראל בפרדימס ומצאתי פירושו חמור של עץ:

ג' אמוראים. פליגי מה תועבותיו אשר עשה:

כתובת קעקע. בפרק חלק (ק"ג) איתא שחקק השם על אמתו:

בפתח שיצא כו'. שבא על אמו:

ביירון. פי' בור פנויות ורקות ציירין מקושרות ומעוגנות מלשון הלהן תעגנה. ובילקוט מלכים גרס ציידין לשון צדון ושממון:

לטמיון. לאוצר המלך:

גור. כלב קטן כדאמרינן בפרק אע"פ דמטללא בגורייתא קוטנייתא פירש"י ז"ל בכלבים קטנים. גור טב בירושלמי דשקלים ומשל הוא בפי הבריות אפי' כלב קטן שהוא טוב לא תגדלנו בביתך אם הוא בא מכלב רע מכל שכן כלב שהוא רע ובא מכלב רע שלא תגדלנו:

מנפצו. מריק המוח ממנו:

אינו יפה למאומה. כן לא נשארו כאן כלום הידור תורה:

ה"ג למאומה כו' עד שאלתיאל ור"ל המדרש עד גמירא כמ"ש לעיל פ"י ובמדרש חזית (ח' ג'):

ישבה סנהדרין כו'. היו מתיישבין ונתנו על לבם:

לגדלת. אומנת ומגדלת המלכה:

יכניהו אינו מלך. בתמיה:

קנקלין. פי' הערוך חלונות:

דם שבסיני. ס"פ משפטים ויקח משה חצי הדם וגו':

פרק כ

פסקה א

אלו אמרו שבחה. משה ואהרן:

זה בנה בית המקדש. דוד המלך הכין הכל ומעלה עליו כאילו הוא בנאו וגם הוא בנה היסודות והעיקר ככולו ועיין כל זה במדרש תנחומא פרשת ואתחנן:

ויאמר להם וגו'. מכלל שהיה הוא ירא שבועה דאם לא כן היו גם כן נחשדים בעיניו:

פסקה ב

למערבביא. למעורבבים שהם מעורבבים במחשבות רעות וכדמפרש ואזיל:

חולחליות. מחשבות כד"א חללה של רשות:

צווח להון כו'. קרא לרשעים:

אללי. אוי ואבוי:

דיסקרי. קערות:

עביד כל אבן וגו'. עושה מהם שלשה חופות:

מאן דעבד. מי שעושה מהם י"א חופות עושה מאלו כל אבן יקרה מסוכתך חופה אחת:

לא עביד חד כו'. אינו עושה אפילו אחת מהן וקאי על החופות הנ"ל:

ה"ג בילקוט בקעות וכן לקמן והורידני בקעות:

אן הות ברי. אנה ואיה היית בני:

ווי על ברה דריותא. אוי על בן השיכורה על עצמה אמרה כן כלומר האשה העלופה והמטורפת:

ו' תקיעות. נגד ג' תקיעות וג' יבבות. וכך מצאתי שלשה בכיות נגד ג' תקיעות ושלשה יבבות נגד ג' יללות:

פסקה ג

אם הדין דחוכא. פי' אם הענין של שחוק ושמחה הוא מעורב מה שום שמחה מועלת:

פסקה ד

על מימר פומך. עיין ברבינו בחיי בפרשה זו:

דתנינן כו'. מלת סלע בא לפרש:

גשומה ושחונה. יומא דף נ"ג ופריך התם וכי שחונה מעליותא הוא ומשני גשומה אם שחונה פי' אם נגזר שתהא שחונה יהי רצון מלפניך שתהא גשומה:

יצטרכו בה. בשנה זו.

תפלת עוברי דרכים. שמתפללים תמיד שלא ירדו גשמים:

שבקיסרין. שם מדינה ובערוך פי' בשם תרגום יונתן שהוא דן:

שלא יגביהו שררה זע"ז. עיין בירו' (פ' הוציאו לו):

אחינו שבשרון. פי' הערוך מקום יש בא"י והיה בעמק ובחול ולפרקים היה בא רוח חזק והיה מהפך החול עליהם ועל בתיהם ומתו שם:

משם חפר אוכל. סיומא דהאי פסוק סלע ישכון דלעיל ומפרש והולך מה חפר אוכל:

ה"ג **משם היה נוטל אוכל**. ופי' משם מתוך אותו אבן שתייה היה מתפלל על ישראל בסיפוק מזונותיהם כדאמר לעיל יהי רצון שתהא שנה זו כו'. ורבינו בחיי מביא מדרש זה בסיגנון אחר וכאן גרס תפלת כהן גדול דלעיל וגירסא מיילל י"ל מבקש ומתחנן כעני בפתח (ודוגמתו בחזית א' ט"ז):

מראש השנה. כלומר מראשית השנה ור"ל ביום הכפורים גם אמרינן בעלמא שיום הכפורים נקרא ג"כ ראש השנה כמו שנאמר בראש השנה בעשור לחדש:

מנעגעין. מתחזקים ומתכנפים:

מאת פני הקדש. דרשו על אהרן שנקרא קדוש ה':

פסקה ה

אמר הקב"ה. בילקוט גרס אמר איוב והכי מוכח בתרגום איוב שפי' על בניו דאהרן אתנבי ואמר לחוד לחדא לבי תוה ושוור אתריה:

פסקה ו

תני ר"א כו'. כל זה הוא בירושלמי פ"ק דגיטין:

מוציא שבתו. בפ"ק דיומא ובתנחומא גרס שנתו פי' שנה זו. ובירושלמי בפ' ו' דמס' שביעית גרס שבתו:

פסקה ז

בחפר. שם מקום:

הוו שיילין ביה. היו שואלין אותו הוראות תורה:

לא כן כו'. פי' וכי לא כן למדנו בבית המדרש ובירושלמי דשבועות גרס לא כן אולפן רב:

יתיב בצפורי. יושב בצפורי. והוא בתוך תחום י"ב מחפר:

יתי עלי אין ידעתי. תבא עלי חס ושלום רעה אם ידעתי שהוא יושב שם:

מן ההוא ענתה כו'. מההוא עת כלומר מאותה שעה לא הורה:

פסקה ח

ה"ג **על הקריבה שנכנסו לפני ולפנים** ועל ההקרבה שהקריבו כו':

פסקה ט

שתויי יין כו'. אע"ג שעדיין לא הוזהרו על זה נענשו עליו לפי שהוא תלוי בסברא וגם אין מוקדם ומאוחר בתורה וכן כתב הרא"ש בתשובותיו כלל י"ג:

מה היו חסרים מעיל. אע"ג שהיו הדיוטין והדיוט אינו משתמש במעיל כבר נשאל על זה הרא"ש והשיב בתשובותיו כלל ך' שלפי טעותם שהחזיקו את עצמם בכהנים גדולים שהרי נכנסו לפני ולפנים עברו על ונשמע קולו בבאו אל הקודש:

פסקה י

שחצים. גאים וגדולים בדעתם:

קילורין. עוגה:

ויחזו. סיפיה דקרא ויאכלו וישתו:

וגיסו. הגדילו והרבה יש מגיס דעתו:

וימת נדב ואביהוא. סיפיה דקרא במדבר סיני לומר שמסיני נטלו עונשם והכי איתא לקמן פרשת במדבר סיני ולקמן נמי איתא הכי:

איפופסין. גזר דין:

והוא טב. טוב הוא שאהרגנו אז בשמחתי ולא עתה בשמחת בתי:

פסקה יא

ה"ג בס"י ולהלן הוא אומר לפני אביהם ופסוק הוא בד"ה א' כ"ד ואף הגירסא שלפנינו יש לישבו דדרש לה על ראש הפסוק כאילו כתיב וימת נדב ואביהוא על פני אהרן אביהם וכמו שפירש שם הרמב"ן ז"ל:

וטמאתו. שרוקו של עובד כוכבים מטמא כזב ועיין (יומא דף מ"ז) (ובירושלמי (פ"א דיומא) גורס לא ראו קורות ביתי שתי שערות ראשי):

ואמרת. שפה:

כל קמחייא כו'. קמח של כל בני העולם הוא קמח וקמח של קמחי זאת הוא סולת ועל שם שנקראת (שמה) קמחית דרשו כן:

פסקה יב

שכשם כו'. כפרה מעלייתא כמו י"ה דאלו מיתת הצדיקים מכפר למדנו מעצמות שאול דלקמן:

ולמה מזכיר מיתתן כו'. כאן בפרשה שמדברת כולה מדין יום הכפורים:

פרק כא

פסקה א

ה"ג בשוחר טוב ממי אירא. ויאמר משה אל העם אל תיראו. ה' מעוז חיי עזי וזמרת יה. ממי אפחד תפול עליהם אימתה ופחד. בקרוב כו':

ארדוף אשיג וגו' גרסינן וסמיך אסיפיה דקרא דכתיב תמלאמו נפשי וכן הוא בשו"ט:

אפופסין שלו גרסי' ופי' גזר דינו מפרשו ומוציאו מפיו על עצמו:

תורישמו. דרשו לשון ירושה וכדמפרש ואזיל כאלו כתיב תוריש למו ובשוחר טוב דרש אחלק כמו איחלק מדלא כתיב אחלוק ובילקוט הגירסא כולו כמו כאן:

צרי ואויבי לי. כלומר היו לי ומתים מונחים לפני ולא אני להם:

פסקה ב

הארץ אחזתו. שלא היה יכול לילך ממקומו דוגמ' האי דאיתא פרק הרואה על מקום אחד בבבל שכל בהמה שהולכת עליו אינה יכול לזוז ממחומה:

אנא אמינא טעמא. טעם וראייה לזה:

רמ"ח קופליות. פי' חתיכות של ברזל ואיבריו נעשו כבדים וכאלו נשתברו ובמדרש שמואל גרס כבלים:

אל תרפו. ופי' אל תתן רפיון ואל תוציא הזמם שבתוך חוטמו וכמו שדחז"ל פ"ק דמגילה על אדום ובמדרש שמואל גרס לא תשרינן ל' שרי ושביק כלומר לא תתיר אותו:

חזק כתפוי. חוזק של כתפיו אל תרומם ויהיה מלת אל של אל תפק מושך עצמו ואחר עמו כמו אל תפק ואל תרם חזקו וגבורתו וכן מצאתי בפי' אבן עזרא או יהיה פי' כתרגומו שפי' ירימו יסתלקון והוא מלשון תרומה והפרשה והתפלל שיסתלק ממנו חזקו וגבורתו:

מתאוה בדוד. פי' גלית היה מתאוה בדוד ליקח לו לקלון מפני שהיה אדמוני כו':

צרי ואויבי לי כו'. ואז היה שלו וברשותו:

בסקווטרי. בדת והבטחה כן משמע בערוך ערך סקבטרוס:

ואמר להם לזקנים. בילקוט תהלים ושמואל לא גרסינן ליה והנאני:

פסקה ג

שני לילות כו'. שהתחיל בנשף והכם עד הערב ועד בכלל עד למחר:

פסקה ד

וישעי בי"ה. שבו נגמר עקר התשועה:

צרי ואויבי לי. בי"ה הם שלי וברשותי שאינן יכולין לקטרג עלי כדמפרש ואזיל:

פסקה ה

חבילות של מצות. דרש תחבולות מל' חבילות:

עינים רמות. אם חטאת בעינים רמות עשה כנגדו מדה טובה נגד מדה רעה וכן כולם:

ואתם עדי וגו'. סיפיה דקרא למען תדעו ותבינו וגו' שיעידו עליו בלב ובנפש:

קברניטון. מנהיג הספינה ודרש תחבולות מל' רב החובל ופי' יעשה את עצמו רב ומנהיג האיך כו':

ירתק. פי' בערוך ל' סייג וסגירה ור"ל שאם יסתם ויסגר לו בפניו דבור א' המשניות יפתחו וירויחו לו ודרש תחבולות חבילות של משניות:

פסקה ו

וזאת התורה כו'. בזאת יבא קדריש:

פסקה ז

נחמו בדברים. והתנחומין היא שבזאת יבא ואפי' בכל עת כדלקמן:
יש עת לשעה כו'. בכל עת סתמא משמע בכל שעה קבועה:
ומים במשורה תשתה. וכתיב לעיל מיניה ליום מעת עד עת והאי קרא נמי מסיים ביה מעת עד עת ולא ידעתי למה לא הביא ממקרא שלפניו. דכתיב ליום מעת עד עת:
לתשובת השנה. סיפיה דקרא לעת צאת המלכים:
עד עת בא דברו. פסוק זה נאמר על יוסף כשיצא מבית האסורים ובן י"ז שנה היה כשפירש מאביו ושנה אחת בבית פוטיפר כדאיתא לעיל בב"ר סוף פ' פ"ו וכתיב ויוסף היה בן שלשים שנה בעמדו לפני פרעה הרי ששהה בבית האסורים י"ב שנה וכן כתב התנחומא בהדיא פ' וישב:
בשלשים ושש זוגים כו'. והיינו בזאת שיהא נשמע קולו שלא יבא שמה פתאום:

פסקה ח

הוה משלח כו'. תמיד היה שולח לתוך ביתו לידע כל ענייניהם:
בא והשיאה. ור' חנינא לא גילה הדבר לר"ע:
ידע. ר' חנינא ידע והבין שעליו היה אומר זה:
קם נסב רשותא. לקח רשות מר"ע והלך לו:
לעייל. פי' היה רוצה ליכנס בתוך ביתו ומצא שהפכו הזויות של בית לצד אחר ולא ידע אם היה ביתו או לא ועיין כל זה בכתובות (ס"ב):
אזל כו'. הלך וישב לו על מלויתיהון פי' על מקום שממלאים שם הנשים מים:
דטליותא. קול הנערות שאמרו בת חנינא מלוי קולתך פי' כדך ועלה לך והבין שהיא בתו:
מבעבע. מבצבץ ונוחר בגרונו כדי שישמעוהו ולא יבא שמה פתאום ובערוך גרס מכעכע בשני כפי"ן:

פסקה ט

ארבע מאות ועשר שנה. גימטריא של בזאת מקדש ראשון עמד ת"י שנה:
ששמשו בו באמונה. ונחשב לו כאלו הוא חי עדיין כדאמרינן בעלמא כל המעמיד תלמיד הגון כאילו לא מת:
כיון שחזרו. מימות שמעון ואילך:
ששלח ביד בנו כו'. כדי לעשותו כהן גדול:
ומחוקיהון. כמין עץ שבו מוחקין את המדות:

כפה סיח כו'. עיר בן אתון בא והפך את המנורה וכן היה בפיהם למשל כההיא עובדא דר"ג ואחותו אם בת תירש כבן במסכת שבת דאמרינן התם אתא חמדא ובטש לשרגא פי' בא החמור ודחה המנורה:

פסקה י

שאין קטיגור כו'. פירשו בתוספות פ' השותפין שכל דבר הבא לכפרה לא היה בא בדרך שיהא בו קטיגוריא ובגדי כהן גדול לכפרה בא כדאמרינן לעיל פ' י' כתונת על שפיכות דמים וכן כולם:

גאוה. שלא יתגאה כהן גדול לפני המלך הקב"ה:

פסקה יא

זה אברהם. בזכותו:

אמהות. זכות האמהות:

בד בבד. משמע כל יחיד ויחיד איש עם אשתו ודריש כעין גזירה שוה דכתיב הכא בד והתם בד בבד ונוכל לומר מדכתיב בד שפירושו אחד צ"ל איש עם אשתו שנקראו אחד שנאמר ויקרא שמם אדם וכדאמרינן בספר הזוהר וגברא בלא איתתא פלגא גופא אקרי ופלגא לא איקרו חד ודריש בד דכתיב הכא כלומר בד בבד היה וק"ל. או ר"ל בד גימט' שלו ששה וששה אמהות הן עם בלהה וזלפה:

פסקה יב

ובא אהרן וגו'. סיפיה דקרא והניחם שם וממנה למדוהו בתורת כהנים:

א"ר אבהו מי יאמר כו'. אמר זה כי היכי דלא תקשה מההוא עובדא דשמעון הצדיק והא כתיב וכל אדם וגו' ואמר שהקב"ה בכבודו היה:

וכ"ג לא אדם היה וכתיב וכל אדם לא יהיה וגו' וע"כ כשנכנס הוא היה שם אדם:

בוערות כו'. ויצא מכלל אדם לכלל מלאך בירושלמי דיומא בפרק הוציאו לו גרס בעון קומי רב אבהו והכתיב וכל אדם כו' אפילו אותן שכתוב בהן ודמות פניהם פני אדם לא יהיה כו'. אמר להו אני אומר הקב"ה בכבודו כו' ובכל זאת אינו מיושב היטב הא דמסיים כי מלאך ה' כו' שהרי כתיב וכל אדם אפילו אותם שכתוב כו' והדרא קושיא לדוכתיה אם לא נאמר שחזר בו ופירש וכל אדם כמשמעו אדם ולא מלאך לישנא דייק הכי דאמר אלא כההיא כו':

פרק כב

פסקה א

ויתרון ארץ בכל היא. עיין בקהלת (ה' ו') ושם פירשתי כל הענין:

סיבא למיעבד חבלה. פי' בערוך מין עשב עלי ירקות שעושין ממנו חבלים:

סיבא. מין עשב:

למסוך. להמתיק בו עשב מר הנקרא נניא ובילקוט גרס סיכא למיסמך ביה גופנא ופי' סיכא יתידות של אילני סרק:

עבודת ארעא כו'. אם עשתה הארץ פירותיה עשה גם הוא ומעשיו קרוים מעשה לא עשתה הארץ גם מעשיו אינם כלום:

שהומה ומהמה. כפל לשון להגדיל המהומה כד"א לא מהם לא מהמהם:

יעמוד. יש לו עדיין עמידה וקיום:

ככל הדברים כו'. עיין בק"ר הגי' ושם עיקר. ככל הדברים וכתיב כל המצוה אשר אני וגו' כל ככל דברים הדברים מצוה המצוה. פי' היה יכול לכתוב כל וכתב ככל וכן כולם:

שהוא סודר לפניו. לפיכך בעל תלמוד משועבד לבעל המשנה שמסדר לפניו הדברים כמו שהם שנויים למען ידע מוצאם ומובאם:

מקבל הלכה. פסק הלכה אליבא דהלכתא שאי אפשר לעמוד עליו מתוך המשנה כדאמרינן תנאים מבלי עולם הן ופירש"י במי שפוסק אחר סתם משנתן כמו שהיא שנויה:

אוהב כסף וגו' אוהב תורה. דרש הכסף מלשון כיסופא כד"א נכסף נכספת. הוא כוסף אמתי ותשוקה נכבדת:

פסקה ב

ויכולו וגו'. משמע שנשתכלל העולם עם כל צבאיו שיש בקרבו:

זה ציון. כביכול הקב"ה משועבד לתבוע עלבונה כמו שפירש"י בקהלת:

ויש לו כו'. היה מהדר עליהם לעשות אע"פ שלא היו קולטות בחייו:

פסקה ג

מאן דאמר. כמו איכא מאן דאמר:

לא דמי. אינו דומה מי שעושה מלחמה עם מלך במדבר ומנצחו למי שעושה עמו מלחמה בעיר מלכותו ומנצחו:

מחא נחשולא. הכה נחשול בים שהאניה חשבה להשבר ובב"ר גרס מחאיה ופי' הכה אותו:

נקיטא ברברייא. לקח לו ונצח הרקים הלועזים שאינם בעלי אמונה כך פי' הערוך:
תמן הוינא כו'. שם הייתי והיו נותנין הגוזל מן זה הצד של מאזנים ושני ליטראות בצד השני והיה שוקל אחד נגד אחד בשוה:
כל מאן. כמו כל מה:
שני. פירוש שונה ומחליף כח כלומר שהיה חי ובערוך גרס שחי ופי' בו מגלה ומגדל:

פסקה ד

ומגזיתיה. פי' העבירה על הנהר כד"א וכן נגוזו ועבר:
עובדא כו'. מעשה היה באיש אחד שהיה עומד וקוצר באותה בקעה של בית שופריה ראה עשב אחד ולקט אותו:
עבדא כליליא. פי' ועשאה אותו עשב עטרה לראשו בא נחש אחד והכה אותו איש והמית אותו:
אתא חד חבר. בא אחד שהיה יודע לחבר נחשים והיה בקי ומכיר טבעם ועניינם:
סקר. הביט והסתכל בההוא חויא ואמר מתמיה אני על מי שהרג אותו נחש:
תלה אפוי כו'. הרים עיניו ותלה פניו למעלה וראה אותו עשב שעשה ממנו עטרה על ראשו מתוך שהביט בו הרגיש אותו איש שהיה תמה עליו ואמר לי' מן קושטא כו'. באמת אנכי הרגתיו כך נראה לפרשו לפי הגירסא שלפנינו אבל לעיל בב"ר מוכח דגרסי' א"ל מן קושטא את קטלת יתיה א"ל אין א"ל את כו':
את יכול מרים כו'. בל' שאלה א"ל יכול אתה להרים ולהסיר עשב זה מן ראשך:
את יכול קריב כו'. יכול אתה לנגוע באותו נחש במטה זה:
נשלו איבריו. פי' נפלו ונתפרקו מל' ונשל:
מתני היה שונה על שער העיר. בפ' קרח גרס ומרתיח פי' בא ברוגז ובריתחא:
והוה מרדף ליה כו'. ר' ינאי היה רודף הנחש מצד זה:
הברה. קול הברה:
ומטיילי. פי' מטייל ל' נקי ודרך כינוי לעשות צרכיו:
וחד רומי. א' מעיר רומי:
ומקים יתיה ויתיב. פי' הקימו והעמידו וישב הוא:
הדא לא על מגן. פי' דבר זה לא על חנם באת לידי שמצערני כל כך:
ואתן אדם תחתיך. דרשו כמו ואתן אדום כי רומי הוא אדום:
הוה קאים. עיין כל זה בב"ר:
בלדר. שר חשוב:
עסקן בדברים. היה עוסק לראות ולנסות הכל:

ה"ג חד סדן. פי' אילן עב כד"א סדן של שקמה ובא"א מקיים גירסת הספר ופי' סדן הוא ענף (כמו סוכת עצים יפת"ה):
וסתריה. שבר וקלקל הקן:
ויהבא באפוי כו'. היה נותן הדף לפני הקן:
ונתן בו מסמר. בדף ובסדן כדי לסתור הקן:
וטב למגנזא. פי' טוב שאגנוז העשב הזה שלא ילמדו הגנבים לעשות כן שיכירו העשב הזה ויפתחו כל המסגרות ויגנבו כל אשר בבית ויחרבו הבריות:
ואיסתמית. נעשית סומא:
ואכלה עשב אחר וחזר ונפתח' עיניה:
עובדא כו'. מעשה היה בשני אנשים שהיו נכנסין באותן שבילים של טבריא אחד היה סומא ואחד היה פתח כלומר ראה בטוב והיה אותו פתח גדיש פירוש מנהיג וסומך ועיין ס"פ קרח:
יתבין למקרטא. ישבו לנוח ולפוש:
וארעת שעתא. ויקר מקרה השעה שאכלו מין עשב אחד זה שהיה סומא נעשה פקח וזה שהיה פקח נעשה סומא ולא הלכו משם עד שהנהיג אותו שהיה סומא מקודם לאותו שהיה פקח מקודם. וכן היה הסגולה של אותו עשב:
סליק מבבל. לעלות לארץ ישראל וראה שני צפרין שהיו מריבים זה עם זה והמית אחד מהם את חבירו והלכה אותה אחרת שנשארה חי והביאה עשב ונתנה עליה והחיי' אותו ובספר בן סירא איתא שעוף אחר הביאה אותו עשב וכן משמע לקמן בקהלת:
אמר כו'. אותו האיש אמר טוב הוא שאקח מאותו עשב ואחייה בו מתים של ארץ ישראל:
כי פרי. פי' הערוך רץ והוא לשון ירושלמי. כי פרי כו' כשהיה רץ ועלה לו לא"י ראה שועל אחד מת:
מקלק. פי' הערוך מושלך:
באורחא בדרך היה מושלך:
טב לי כו'. טוב לי שאנסנו בזה השועל אם הוא מועיל להחיות את הכל:
סולמי צור נקרא כן על שעולין אליה בגובה מרום הרים כזה שעולה על הסולם:
חמא כו'. ראה ארי שנהרג ומושלך בדרך:
וקם הארי. קם ואכל לאותו האיש:
הוא דברייתא כו'. זה שהבריות אמרינן טב לביש כו'. אם עשית טוב לאיש רע רע עשית טוב לאיש רע לא תעשה ורעה לא תגיע לידך. וכל מעשים אלו הביא על פסוק ויתרון ארץ כו'. להראות את מעשי ה' כי נורא הוא ואין שום בריה בעולם נבראת ללא צורך:

וארעת שעתא. ויקר לו מקרה השעה וטפת והציף לו ונזדמן שמה בארה של מרים:
ואכתי. ורחץ בה ונתרפא:
שעורתא רבנן. שערות כמו שיערו אותה והוא לשון קצר כמו יומא חדא:
כל קבל כו'. היא מכוונת נגד שער אמצעי של ביה"מ הישן שבטבריה:

פסקה ה

תנינן תמן. ופי' באיסור במה היו ישראל מקריבין במדבר ור"ל אחר שהוקם המשכן שהרי עד שלא הוקם המשכן תנינן תמן שהיו הבמות מותרים כו':
נוהגין באיסור הבמה כו'. פי' שהיו נוהגין היתר בבמה שלא כדין שהרי משהוקם המשכן היה להם לידע מדעת עצמן שלא יקריבו בבמות שאל"כ מאי רבותיה דמשכן ולפיכך נענשו והיה חילול שם שמים בדבר:
והוא הורגן. בתמיה:

פסקה ו

מסרס קרייה. מסרס המקרא ודורשו המכה האיש דומה בעיניו כאילו מקריב שור על גבי המזבח וכן כולם:
ואפשר כן. פירוש הספר מתמה על איכא דאמרי והאיך אפשר שרבי חנינא ישאל מרבי אליעזר תלמידו ומשני לא שאל ממנו אלא לבדקו אם יודע להשיב אם לאו לא שהיה צריך לו:
מהו דנן. מהו זה ופי' דנן מהו דין:
שויתר הקב"ה כו'. וכאן הראשון ע"ז שנאמר מי ה' והשני יש בו חילול הש"י שיגנוב ויתחלל שם שמים על ידו:
והורגם. וזהו חילול הש"י:

פסקה ז

אסורין כו'. אם לא שיקריבנו שלמים:
ה"ז היתר. פי' ויהיתר שהתיר בשר תאוה כשיעשוהו שלמים נלמוד מן האיסור שלא יהא מותר רק בשחיטה אע"ג דלא כתיב שחיטה אצל ההיתר מדכתיב גבי האיסור אשר ישחט וגו' מכלל דשריותא דאהל מועד נמי דוקא בשחיטה:
איסור מכלל היתר מתוך ההיתר שהתירו בשחיטה דוקא כדפריש נשמע שקודם לזה היו נוחרין דאל"כ לשתוק מן השחיטה:
אלא בשחיטה. פי' וכי לא בא הכתוב ואסרו להם בנחירה אלא דוקא בשחיטה דאל"כ למה הזכיר השחיטה ויותר היה נ"ל לגרוס בא הכתוב:

פסקה ח

שגס לבו. לבו גדול ומתנשא לעשות כל מה שלבו חפץ:

פסקה ט

אלא ע"י נביא. כלומר לשעה שהנביא מתירו לצורך שעה:

מייתי ליה כו'. מביא ראיה מכאן שהבהמה מותרת על פי נביא לשעה. ה"ג אין לי אלא בגלגל בגבעון מניין:

שבעה עבירות כו'. גירסת הספר היא בירושלמי בפ"ק דמגילה רק במקום מחוסר זמן גרס באיסור במה וע"ש שהגירסא נשתנית ומי יערב לבו להגיה כולי האי ובבמדבר רבה פי"ד חשיב ג"כ שבעה אך חלוקים במקצת ותנחומא בפ' נשא מנה אותם כמו שנמנים לקמן בפ' נשא ובילקוט שופטים גרס שמנה ומנה ג"כ חוץ ורש"י פירש בס' שופטים דפלוגתא היא ובמס' (תמורה דף כ"א) גרס שמנה ולא אשיב אבנים פסולות וחשיב כלי אשירה פירש"י כלים שבהם היו מקטירים לאשרה בו היה מקטיר לשמים ובמדרש שמואל גרס ג"כ ז' וחשיב אבנים פסולות במקום בן כומרים דגר' בפ' נשא:

אבנים פסולות. אבני גזית מלשון פסל לך:

אין מן הדא כו'. אם מן המקראות הללו תשמע אין אתה שומע כלום שמכל הפסוקים אלו אין אנו שומעין חוץ שבכל מקומות אלו היה הארון ובמקום הארון אינו קרוי חוץ:

פסקה י

ואתיית. ובאת את בהכרח להביא זאת לראיה שנאמר ותשובתו הרמתה וגו' ויבן שם מזבח משמע שברמה היה מקריב וזה היה חוץ ממש ועי' בירושלמי כי כן הוא:

גיד הנשה בחיה אף בחיה:

שחיטה בעופות. לאסרם בלאו הכי:

השבויה. יפת תואר:

לאחר מיתה. הרי זמן ההיתר כל ימי עולם וזמן האיסור רק ימי חיי אשתו:

סדין בציצית. בשעה שתכלת היה מצוי היה מותר כלאים בציצית:

שיבוטא. פירש"י בפ' כל הבשר טעמו כטעם חזיר והתם גרס מוח של שיבוטא ובילקוט תהלים גרס לשון דג סתם:

טחול. כולו דם ובחולין (קט) גרס כבדא ופירש"י הכבד כולו דם:

התרתי לך. כלומר ויתרתי לך:

ה"ג בילקוט תחת איסור דגים לויתן דג טהור וכן כולם:

זיז. נוטריקון קדריש מזה ומזה:

אית בעיר כו'. וכי יש בהמה שאוכלת בהמה:

ולא יחפוז. י"ל דדריש וי"ו של ולא ואע"ג שמצאתי כתוב לא יחפוז בלא וי"ו התרגום ורש"י והרלב"ג ואבן העזרא גרס ליה וכן הרד"ק הביאו בשרשיו ולא יחפוז וכן הביאו הקונקרדנסיא ורשב"ל דרש י"ב של יבטח:

ויש בהם לכלוך פה. בתמיה והלא לפי גדלו אינו מספיק ללכלוך פיו (רב הונא גרס וה"ג בילקוט איוב ובסתרי תורה פ"ז ובספר עבודת הקודש מקיים גי' הספר ע"פ הקבלה):

ועל יובל כו'. הרי שיובל גדול וטוב מכל הנהרות:

פרק כג

פסקה א

אם ללמד כו'. סיפיה דקרא קדריש בקחתו את רבקה בת בתואל הארמי מפדן ארם אחות לבן הארמי:

רמאין. דרש הארמי ל' רמאות בהיפך אותיות:

וילך. הכי נמי דריש סיפיה דקרא:

פסקה ב

ללוקטה. גרסינן:

ערלים. שבלילי פסח נמולו כדכתיב כל ערל לא יאכל בו וכתיב בדמיך חיי בשני דמים דם פסח ודם מילה:

בלורית. מספר קומי והוא ידוע:

בטרוניא. בעלילה ובחזקה נגד מדה"ד ודרש בזרוע כלומר בכח:

פסקה ג

קצצים לקוצו. פי' צוה לקוצצם:

פסקה ד

לינא חכם. והוא כמו לית אנא והוא בקצור ל' פירוש אין אני חכם ובקי:

דין הוא כו'. בתמיה:

נראה דה"ג דאתון מתגלגלין כו'. שאתם משבחים אותו ומספרים בו כד"א זיל גלוג לאמך ובמדרש חזית (ב' ב') גרס כמו כאן וצ"ל שהכל טרודין ומטריחין ומגלגלין בשבילו:

על מגן כו'. על חנם קוראים אותו רבי:

נתכרכמו. נעשו פניו ירוקים ככרכום דאזיל סומקא ואתא חיורא ואזיל חיורא ואתי סומקא:

חולניות. ל' חולי:

תני ליה כו'. סיפר לו המעשה וא"ל רוצה אתה רבי ללמדני וכן משמע בספר יוחסין ויש מפרשין שר"ע א"ל כן לר' אלעזר ולא נראה לי שר' עקיבא יקראנו רבי ומצאתי בספר יוחסין דגרס א"ל ובעית מילף ולפי זה ודאי שר' עקיבא אמר כן לר"א:

אלפיה. למדו:

לבתר יומין כו'. לאחר ימים הלך ר"א לאותה העיר:

איתחסם. נראה פירושו אתחזק וכן בב"ר בפרשה י"ב אין הארץ שותה אלא לפי חיסומה כהאי דאמרינן במסכת ביצה פ' המביא אין מלבנין הרעפין מפני שצריך לחסמן ופירש"י לחזקן ולהקשותן וי"א מל' לא תחסום שור והדעת מהסם בזה שיצא שמו שלא על שם הכבוד:

יהוון גברין כו'. פי' יהיו אנשי חיל בכל דבר:

פסקה ה

אוננויות כו'. מסים ועולים:

בנאולת מחר. לישנא מעליא נקט או הוא על דרך שאמרו חז"ל פרק חלק מתי אתי בר נפלי אמר מחר ופירשו שם על דרך שאמר הכתוב היום אם בקולו תשמעו:

חלמיש היו רשעי אומות העולם מצירים לישראל שהיו דרים בנוה סמוך לו וכן כולם וכלם מעמון הם כדאיתא פ' י' יוחסין ועיין במדרש חזית ובמדרש איכה (א' פ'):

פסקה ו

אלא על גבי ריחא כו'. אינה בטלה וכלה אלא עם הריח כי הריח לא ימוש ממנה כל זמן שהיא קיימת:

פסקה ז

כמעשה אלו כו'. מצרים ושל כנען:

שתי בנות. רמז לכנען ומצרים:

משפיר. משליא אחת ועיין בערוך ערך שפיר וערך דשן:

בשר חמורים. סיפיה דקרא וזרמת סוסים זרמתם ועל כשפים אינו מביא ראיה שהוא ידוע בירושלמי דפרק לולב וערבה גרס במעשה אין כתיב כו':

פסקה ח

ה"ג ובלבד לאחר ג' ימים. ופירשו בהגהות מיימון בשם הערוך ששלשה ימים היו מעוננים ולא נראית חמה וכוכבים צריכים לברך עליהם בעת שיתראו וזולת זו העת לא עכ"ל ודייק מסיפי' דקרא דכתיב רוח עברה ותטהרם וגרסינן ועתה לא ראו אור וגו':

זה עד שלא נגאלו. והיה תחת רגליו דמות לבנה על שם עמו אנכי בצרה או על שם וירא את עניינו:

שם היתה נתונה. כלומר לא נראית עוד כי אם רנה ושמחה במעונו דכתיב בסיפיה דקרא וכעצם השמים לטוהר וכדלקמן ובירושלמי מצאתי הגי' זו משנגאלו כו' לא ידענא מאי אידון ביה וברבינו בחיי משמע שט"ס הוא:

ארגלייא. פירש הערוך מנהגם ומלאכתם המרגילין אותה וכן בתנחומא פרשת כי תשא וז"ל התורה קשטתיה ותקנתיה ככלה היא וכל ארגליא שלה מקרא ומשנה תלמוד הלכות ואגדות כו':

נתנה. תחת רגליו ובירושלמי לא גרס ליה:

ה"ג כד אינון נקיין מן עננין. וכן הוא בתרגום ירושלמי פירוש כשהם מנוקים מן העננים שהם בהירים ומזהירים:

פסקה ט

ואם לאו. אם לא תשמעו לי ותעשו כמעשיהם אני ה' וגו' ליפרע מכם כדמפרש ואזיל:

אנדרלמוסיא. גזר דין כולל מבולבל ומטורף והוא ידוע:

גומסיות. פירש הערוך כתובה בלשון יון:

לזכר. למשכב זכור:

קריין כסגיין. פסוקים הרבה לראיה:

ונדעה אותם בתשמיש. שנאמר וידע אדם וגו':

פתחון פה. פה דרש כמו פה בסגול:

חתן בניך וגו'. הוציאם וגו'. כי משחיתים אנחנו משמע אם לא יוציאם שיאבדו הכל:

הרכינו. נטהו וכפהו:

אברך. דרשו חז"ל נוטריקון אב בחכמה ורך בשנים:

פסקה י

במשיכלא. פירש הערוך מין בגד או ספל גדולים:

שמי כה. כמו פה וכאן:

מי נסיב כו'. כשלקחה נקרא פלטי ומשנטלה ממנו וגרשה קראהו פלטיאל בתמיה:

פסקה יא

כלום המקרא חסר כו'. שהיה לו לכתוב וחטאתי לה':

לאלהים אני חוטא. בב"ר פ' פ"ז ובמגילת רות ישנו גי' מחולפת ולגי' זאת פירוש אחטא לאלהים ואכפור ח"ו בצד אלהותו אם אעשה כו'. ועיין בב"ר פ' פ"ז:

ואיני עושה. לישנא מעליא נקט כי לא נאה לומר כשאני עושה כו' והוא ק"ל:
אל תשחיתהו. סיפיה דקרא כי מי שלח ידו במשיח ה' ונקה רמז לו שאם ישלח בו יד אל ינקהו:

פסקה יב

מו שהוא בגופו. העושה מעשה זנות בגופו הוא לבדו נקרא נואף אלא אף נואף בעין נקרא נואף:
קטורין. קשרים:
בדמותו. בצלמו בנים יולדו ממנו בזנות:
לפרסמו. שהכל יראו שזה זנה עמה:
זה זן כו'. בעלה זנה ומפרנסה והיא זנתה עם אחר והקב"ה צר הולד בדמות הנואף והוא כעין עושק וגוזל:
שאתה. כלפי הקב"ה אמרה כמו שמוכיח המענה:
ארבעים יום. שהוא זמן יצירת הולד ואח"כ היא מזנה עם אחר והקב"ה צר העובר בדמות הנואף כדאיתא פ' נשא ר"פ ט':
כך היא כבודך. בתמיה:
ראוי אתם לפייס. לפייסני:
העיני בשר לך. כלומר דעתי ועיני נפלאות מעיני בשר ודעתם אלא כו':
יוצר אומן. כלי חרס:
ביצת כו'. עגולים של חמר שעושים ממנו כלים וחבירו פ"ק דביצה ובהרבה מקומות בתלמוד:
ועשאו כלי. אותו ביצה שמצא אצלו:
בפניו. על פניו:
ה"ג כך אמר הקב"ה:
נתחלף. כלומר מת וכ"ה בפ' נשא בהדיא:
אצור. אצייר:
יו"ד זעירא כו'. יו"ד של תשי קטנה ואין דוגמת' במקרא להורות כי הוא הפסיד לבדו כביכול וכדמפרש ואזיל:
ברם. אבל אמנם:

פרק כד

פסקה א

קריין סגיין. מקראות הרבה לראיה:

פסקה ב

דימוס. פסק דין של הצלה וחסד:

ספיקלא. ספק דין של תוכחה בלי חסד וע"ל בב"ר פ' ע"ט:

ירך בעליונה. שהכל מצדיקים עליו דינו לאמר יפה דנת:

ה"ג בין כך ובין כך אהלל דברו. פי' בין כשתעשה דין שזהו אלהים ובין שתעשה רחמים שזהו ה' והכי מוכח בילקוט תהלים ואיוב ובמסכת ברכות דף ס':

וה' הוא ובית דינו. והא כתיב וה' לקח וגבי נתינה כתיב ה' נתן שלא נמלך:

זה בנין אב. דכתיב ברישא דקרא נתן ה' רוח שקר וגו' מהו שוב וה' דבר אלא לרבות העצה:

שנאמר קדושים תהיו. דייק מדכתיב כי קדוש אני מה קדושתי לעדי עד כך קדושת ישראל לעדי עד או דרש תהיו בהויתכם תהיו לעד:

פסקה ג

ה"ג בילקוט מעשה בעירנו וכן קרתנו פי' בעיר שלנו:

ציתור. שם מקום:

אתגלי עליה כו'. נגלה עליו אותו רוח ורוח רעה היה וא"ל אתם ידעתם כמה שנים שאני שורה ושוכן פה:

ה"ג ואתין ונפקין אתון ונשיכון ברמשא ובטיהרא. פי' באתם ויצאתם אתם ונשיכם בערב וצהרים ואין אתם נזוקין:

כדון כו'. ומעתה תהיו יודעים שהרי רוח רעה רוצה לשכון פה במקומי והוא מזיק הבריות א"ל ומה נעשה שלא יבא א"ל לך והתרה בבני העיר ואמור להם כל מי שיש לו מכיש פי' כלי מפץ שמכין בו ולקמן פ' כ"ה משמע שהוא מרא או חצובא שחוצבין בקרקע ליטע נטיעות ומי שיש לו פס כלי שחופרין בו האשפה:

יפקון כו'. יצאו כולם לכאן למחר כשצומח היום ומתחיל להאיר ויהיו מסתכלין על פני המים:

כד יהון כו'. כשיהיו רואין ערבוב על פני המים:

יהיו מקשין. ומכין בברזלי הכלים זה אל זה להשמיע קול ויאמרו שלנו נצח:

ולא יפקון כו'. ולא יצאו מכאן עד שיראו חרדה של דם על פני המים שהוא סימן לנפילת הרוח והריגתו:

חרדה דדמא. פי' טפה של דם וה"ג בילקוט תהלים טפה דדמא וטוב להגיה חררה אך שבתנחומא גם כן גרס חרדה:

אזל ואסהיד כו'. הלך ר' יוסי להעיד והתרה בבני העיר ואמר להם כל המאורע וכן עשו ומי שהיה לו מכוש כו':

ולא עלו. ולא נכנסו לעיר:

שנבראנו לסיוע. כלומר חסירי כח. צריכין לסיוע בכל עת ושעה:

מקודש כו'. מכח קדושת מעשיך המצויינין והמסומנים:

פסקה ה

בהקהל. שנאמר אל כל עדת בני ישראל:

פסקה ו

הוא קדוש. וכדמפרש לקמן ר' איבון והא דמייתי הה"ד כו' דברי הספר הם אבל האשה לא בשביל כך ידעה עתה שאינו קדוש כי לא ידעה עדיין שתצטרך לבא אליו ויגש להדפה והכי משמע בפ"ק דברכות ובירושלמי בפרק ב' דיבמות [בגמ' הגירסא ואין משרתו קדוש]:

הדפה. דרש נוטריקון הוד יופיה:

על דדיה. זהו פירושו של הוד יופיה:

שלא הביט בה. ולפיכך קראה אותו קדוש דאל"כ מאי ראתה בו דבר שבקדושה ועיין עוד אזהרה נפלאה על גדר הערוה בפ' נשא:

אמתיה. שפחה שלו אמה עבריה:

אנא הוינא כו'. אני הייתי פורש ומציע המטה של אדוני ומימי לא ראיתי דבר רע ר"ל קרי על כליו של אדוני ובירושלמי דפרק חלק גרס הוינא משגא ופירושו מכבסת:

למנוי. לכליו ר"ל סדיניו ומצעיו:

פסקה ז

איפקריסין. לבוש שהוא פתוח על כתפו וכשהוא לובשו קושרו:

ה"ג ונזדמן לו חלוני פי' זר תרגום אונקלוס חלוני:

דבר. קרי ביה דבור ומפרש והולך האיך:

פסקה ח

שכורים. שאינן נזירים ושותין ומשתכרין:

ולפיכך אני נותן כו'. על שעמדו נגד יצרן ולא שתו:
אוחרי. משל אחר:
והייתם קדושים וגו'. כי קדוש אני הרי שלא ייחד לעצמו אלא קדושה אחת:

פסקה ט
ה"ג ומבלעדי אין אלהים על אחת כמה וכמה והכי גריס לעיל בב"ר פרשה צ':

פרק כה

פסקה א
אפורטין. היושבין על נמל הים הנקרא פורטין והם גוזלין וחומסין העוברים ושבים:
יקים. שעוזר ומקים ללומדיה. או פי' שמקיימה כזה שמקיים השטר ואומר אמת חותמו ומה שכתוב בו:

פסקה ב
ואית ליה ג' קריין. ויש לו ג' פסוקים לראיה:
אשרי אנוש. וגו' ובן אדם יחזיק בה:
שמעון אחי עזריה אמר כו' בסוטה בפ' היה נוטל פירש"י שמעון היה עוסק בתורה ועזריה היה עוסק בפרקמטיא ונותן בפיו של שמעון בתנאי שיש לו חלק עמו בעוה"ב:

פסקה ד
ה"ג אפי' קנים. ועיין במדרש קהלת (ב' ח') והוא אילן סרק שעושין ממנו חצים:

פסקה ה
בטויא. מין עוף ובמסכת ר"ה פ' ראוהו ב"ד גרס זה בליוס ובערוך גרס טיטויא ופי' בו בסתר (והיינו הכליות) ולחם סתרים ת"י ולחמא דטיטויא:
הדא תרנגולא. זהו תרנגול:
צווחין. קורין:
כד אפרוחיה וכו'. כשאפרוחים דקים וקטנים היא מאספת אותם ונותנת אותם תחת כנפיה ומחממת אותם:
ומעדרנא כו'. היא עודרת ומנקרת לפניהם באשפה וכשהן גדולים אחד מהם שרוצה לקרב אליה והיא מנקרת בחרטומה בתוך ראשו ואומרת לו לך ועדור באשפך:
יטעון מכושיה. ישא על כתפו מרא חצובה שחופרין בו לנטוע נטיעות:
ויפוק וינצוב. ויצא ויצב ויטע לו נטיעות:
שחיק טמיא. כלומר ישחקו ויטחנו עצמותיו ונקט ל' קללה תחשב לו:

הוה כו'. היה עובר באותן שבילין ודרכים של טבריא וראה איש זקן אחד עומד והיה חוצב חצובות בקרקע לנטוע נטיעות ובקהלת (ב' י"ז) גרס חצד:
וא"ל. אנדריינוס זקן זקן אי קצרת כו'. אם יגעת ועמלת בבקר בימי נעוריך כדי שיהיה לך מה לאכול לעת הזקנה לא חשכת אל תייגע עצמך בימי החשך לעת הזקנה שלא תזכה לאכול ממנו:
א"ל קריצת כו'. יגעתי בבקר וגם בערב אייגע ומה שהוא הנאה וטוב בעיני המקום יעשה בי:
בחייך. ל' שבועה משביע אני אותך בחייך אמור לי בן כמה שנים אתה יום זה:
ואתה בר מאה שנה כו'. בתמיה כו'. וכי סבור את לאכול מהם:
אין זכיתי כו'. אם זכיתי שאאריך ימים כל כך אאכול מהם ויפה עשיתי שנטעתי ואם לא כו':
אם זכית כו'. אם תזכם לאכול מהם תהא מודיע לי:
לסוף יומין כו'. לסוף ימים אותן האילנות עשאו תאנים:
הא ענתה כו'. הרי העת הגיע שאודיע למלך:
מה עביד מלא קרטל. פי' הערוך סל מאותן תאנים ועלה והעמיד עצמו על פתח הפלטרין פי' מבצר משגב למלך:
א"ל. ליכנס ולבא לפני המלך:
כיון שנכנס. א"ל המלך מה עסקך וא"ל אני הזקן שעברת עלי כו':
והיליז. ואלו התאנים מן פריהון:
קלווניז. גוזר ומצוה אני שתתנו כסא של זהב וישה לו עליו ושוב אמר גוזר ומצוה אני שתפנו זה הסל מן אותן תאנים ותמלאון דינרי זהב:
א"ל עבדוהי כו'. אמרו לו עבדיו לאנדריינוס כל זה היקר תייקר ותכבד לזה זקן יהודי וא"ל בוראו מכבדו ואני לא אייקר אותו ואכבדנו:
אנתתיה כו'. אשת שכנו של אותו הזקן היתה בת פחותה וגרועה כלומר אשה רעה ואמרה לבעלה:
בר קבלוי. פי' בן אונן וסכל ראה שזה המלך אוהב תאנים ומחליף אותם בדינרים:
מרעליה. שק הגדול שמשימין על החמורים כך פי' בערוך ולקמן בקהלת גרס מדחייה וט"ס הוא שם ושם כל הענין משובש מאד:
ה"ג ואמרנא ליה כו' שמעית שמעתי:
קלווניז אנא כו'. פי' גוזר ומצוה אני שתעמידו אותו על פתח הפלטין וכל מי שיצא או יכנוס יהא משליך התאנים על פניו הכי איתא בתנחומא וכן עשו לו:

באפתי רמשא כו'. לפני הערב קרוב אל הלילה פינו אותו פטרוהו והלך לביתו ואמר לאשתוכי כל היקר הזה אני אשלם לך שגרמת לי בעצתך דרך קנטור וכעס אמר כן:
ה"ג אמרה אזיל כו'. פי' לך והשתבת וספר לאמך דרך שבח שהיו תאנים ולא אתרוגים שאלו היו אתרוגים היו ממיתים אותך בהם ושהיו התאנים מבושלים שהם רכים ולא פגין שאינן מבושלים כל צרכן וקשים הם שאלו כן היו הורגים אותך בהם והיא אמריה תשיב דרך קנטור ולעג:
שעושה פירות. ומשם נמצאת למד שמה שאמר לו הקדוש ברוך הוא לימול הערלה שהוא מאותו מקום:

פסקה ו

מלך שלם וגו'. והוא כהן לאל עליון:
מצות הגוף. כמו הגויה:
נגדא. שם חכם:
וערל זכר. אגב דאיירי ביה מייתי הכא:
ותנו לה. והיו שונין אותו:

פסקה ז

הכי גרסינן בילקוט יחזקאל. ולזה שלשה אלא שהיו כלם ערלים וכן הוא אומר וערל זכר אשר לא ימול בשר ערלתו:
ר' אומר בעלי גברין. פי' גדולים ובעלי גבורה:
גבעה בערלה. שהעמידו כדי גבעה בערלות:

פסקה ח

שוקיו זה העולם. עי' לקמן במדבר רבה ריש פ' י' למה נקרא העולם שוקיו:
ה"ג שהוא מיוסד על ששה כו'. ועיין בפ' נשא וגם במדרש חזית (ה' י"ב):
בסיס. רגל וכן מצויר יפה:
וקיפלוס. כתר ונזר רחב לקבל עליו הבנין וקיפלס ל' חוזק עיין בערוך ערך טפף:
ה"ג משהוא מנכש כו'. פי' מתוך שהוא עודר עם בעל הבית הוא הולך ונעשה כנערו בן בית:
ולא אשם אני חייב חטאת כו'. פי' כך הוא אומר וכי אין אני חייב חטאת כו' בתמיה לפיכך אביא חטאת ואשם ועיין גם זה לעיל פרשה ט' ושם לא גרס דא"ר יודן אלא ר' יודן אמר:
שימצה. לשון מיץ אפים:

חוטאים לה' וגו'. לאכול על הדם:
בת ארבעה עשר כו'. ארכו ארבע עשרה אצבעות שלא יבא לידי דרסה מתוך שהוא קצר:
ה"ג ולא נמצא חרב חנית וגו'. פי' ברישא אמרת ולא נמצא חרב וחנית בכל ישראל והדר אמרת ותמצא לשאול:
אלא אותו החל כו'. פי' במלכים היה הוא ראש בונה מזבחות ובפרשת נשא פ"י גרס ר' יוסי אמר אותו החל כו' ופירוש במלכים היה הוא הראשון שבנה מזבח:
על הדבר. של שחיטה:

פרק כו

פסקה א

דיומסיאות. פי' הערוך מיני מרחצאות:
ולא עמד. שמת:
איננה טהורה. ולא א' טמאה וזהו אמרות טהורות:

פסקה ב

נטר כו'. שמור תורה בלבם:
דילטורין. בעלי לשון הרע ורכילות:
למה מים. כ"ש שהיה מספיק להם מים ולמה ליה למימר ובש"ט מזמור ז' ובירושלמי דפאה גרס אם לחם למה מים ואם מים למה לחם משמע דשקולים הן ולא היה צ"ל שניהם:
המים קשים כו'. הרי"ן שועיב בפ' שלח כתב הטעם שבימי אחאב נעצרו הגשמים:
גדרו של עולם שאלמלא שהחטיא את אדם לא היו מתים:
ספקלטור. שר הטבחים ההורג המחוייבים מיתה:
מה אתה מועיל. מה מועיל לך ומה הנאה יש לך ממנו:
נושך וממית. שאין לך בו הנאה ובריש חקת ישנו באופן אחר קצת:
מן עליותא. מן העלייה כלומר מן השמים מלמעלה:
ל' שלישי. לשון הרע נקרא לישנא תליתאי:
עובדא כו'. מעשה היה באיש אחד שהיה לו כלה רעה והיתה צמודה פי' אדוקה לשון צמיד פתיל לספר לשון הרע והיה מפייס ומרצה אותה שני פעמים בכל יום:
חד ברמשא כו'. פעם אחת בבקר ופעם אחת בערב ואמר לה אני מבקש ממך שלא תאמר לשון הרע:

מה עבדת כו'. מה עשתה כלתו הלכה אצל בעלה ואמרה לו אביך הזה רוצה לשמש עמי בזנות ואם אין אתה מאמין לי בא לערב ואתה תמצא אותו יושב ומפייס אותי לשמוע אליו:

אזל ורצד. לפי הענין פי' וארב עליו וראה אותו כפוף ושוחה והיה מפייס אותה שלא תדבר עוד לשון הרע והיה הבן אומר כבר הדברים אמת הם מה עשה לאביו הכה לאביו והמית אותו והביאו אותו לב"ד ונתחייב מיתה ולאותה אשה הביאו ג"כ שאמרה על אביו לשון הרע ונתחייבה מיתה ג"כ ונמצא שהלשון הרגה שלשה:

ארבע. אבנר הוא הרביעי אליבא דיש אומרים וכן הוא בירושלמי בפ"ק דמסכת פיאה ובפ' חקת ובמדרש תהלים:

מה את בעי כו'. מה אתה רוצה מן הדבר הזה ומשבחיו:

בסירה כו'. בקוץ הוסרה ממך כנף מעילך ולא הוא חתכה ובריש חקת גרס מה אתה בעי מן גלימא דידך וט"ס הוא דבירושלמי מסכת פאה גרס מן גליגלוי:

כד אתון למענל. כשבאו למעגל ונטלו הצפחת והחנית מעל ראשו:

בסירה הוערה. בתמיה:

פסקה ד

למתורין. הערוך לא פירשו ולפי הענין פי' למקום ההגמונים בב"ר פ' נ' גרס לבית אורייא:

כפגן. פי' הערוך כמו הדיוט ובכיין:

קלאמין. פי' הערוך שר ושופט וחשוב:

כיון שיצאו לעולם כו'. מפני חושב תקופות ומזלות כך משמע במדרש תהלים.

פסקה ו

מיראה שנתיירא. ומוראה הוא ממה שלא רצה לשמש בכהונה גדולה מפני מורא ובושת פנים כמו שלמדו חז"ל ממה שאמר לו משה קרב אל המזבח וגם נתיירא שמא מעל בשמן המשחה וכמו שדרז"ל בפסוק כשמן הטוב ובפסוק ואתנם לו מורא ויראני (לעיל פ"ג):

פסקה ז

תרנגול שיקרא. לידע כמה שעות הוא בלילה:

חפשי. דרש ויתחפש כאלו נקוד השי"ן בימין:

למלכות. כמו מן המלכות:

פניקא. נראה דגרסינן נפיקא פי' בגדי בזיון עיין ערך נפק. או גרסינן פגינא ופי' בגדי הדיוט. וכן מצאתי בשוחר טוב דגרס פגניקה:

וכי לילה היה. כיון ששינה בגדיו שלא יכירוהו למה הוצרך לילך בלילה:

מי ה'. פי' מאומות העולם:
מי כמוכה. אלו ישראל ודרש את מי ממי:
עבדת כו'. פי' עשתה מה שעשתה ואמרה מה שאמרה והעלתהו כיון שראתה היתה מתייראת:
פניו למטה. ורגליו למעלה:
פניו למעלה. ורגליו למטה כדאיתא בפ' ד' מיתות:
כיון דשמע אלהים. כיון ששמע שאול שאמרה האשה אלהים ראיתי עולים וגו':
דחל. ירא:
צדיקים כו'. וזה אלהים על דרך שאמר הכתוב עד האלהים יבוא וגו':
ולא היה מכיר. בתמיה:
פשיט קרייה. היה לומד המקרא בפשטים ובס"פ כי תשא משמע פירושו חזר תלמודו:
וכד הוה מטי כו'. כשהיה מגיע לזה הפסוק:
בשם ר' יעבץ אמר יוצר הרים וכו'. וזהו המגיד לאדם מה שיחו ועניניו ואין כל דבר נעלם ממנו כן פי' הרד"ק:
תהו וחשך כו'. פי' דברי רוח וחשך וה"ק קרא יוצר (צייר) הרוח והחושך שהם דברי הבאי מגיד לאדם עושה שחר ועיפה:
וחבריה. חבירו של פסוק שלמעלה כשהגיע בו היה בוכה וכן כלם ועיין בירושלמי פ' אין דורשין וסוף מדרש קהלת ובמדרש איכה (ג' י') ובפ"ק דחגיגה:
ולמה תשאלני. סיפיה דקרא ויהי ערך ופירושו שנאך כד"א חלמא לשנאך ופשריה לערך:
הידא לי כו'. מוכנת היא אצל שונאך זה דוד או פירושו זאת היא בעיני אל שונאך זה דוד שהגיע שעתו למלוך וכדלקמן:
ולית הלון. פי' הלא אין אלו הדברים שאמרת מקודם שאמרת לי כשהיית אצלי בעוה"ז כו':
וכדון כו'. ועתה אמרת לי הידא כו' וזהו דוד ובמדרש שמואל גרס בהדיא אמרת לרעך לדוד:
כד הוינא. כשהייתי אצלך הייתי בעולם השקר והיית שומע ממני דבר שקר מפני שהייתי מתירא ממך שלא תמיתני:
וכדון כו'. ועתה אנכי בעולם האמת לא תשמע ממני אלא דברי אמת שאינני מתירא ממך:
ואין מיערק. ואם אברח אנצל או לא וא"ל אם תברח תנצל כו' ובמד"ש גרס ולית למיערק פי' וכי אין תקנה לברוח:
נחית כו'. אתה יורד למלחמה ותנצח:

מתמנין רברבין. ופירוש יהיו ממונים שרים וחשובים ואמר כן כדי שלא ירך לבבם ולב העם:

וכתיב ואיש או אשה כו'. לכך סמכן הקדוש ברוך הוא שעתיד שאול ליהרג על עון אוב ועל הריגת הכהנים והכי איתא בתנחומא:

פסקה ח

אם הוא זה. אם המן הוא זה שאמרת שמכר עמך להריגה מוטב:

ואם לא אמרי שהוא. פי' אמרי שהוא זה שהיה חפץ שיהרג מטעם שאמרו חז"ל שהיה נראה לו בחלום שרצה להרגו:

הפשירן. לשון פושרין שלא יהיו חם כל כך ודייק מדכתיב וישא ויתן שלא היה צריך לומר וישא כן הוא במדרש שמואל ובפ' יום הכפורים:

שש שנים. שהרי נבואה זו היתה בשנה ששית והעיר לא חרבה עד שנת י"א ועיין כ"ז בא"ר (א' מ'):

עמומות. דוממים והולכין וצוננים ובמ"ש גרס עמוסים:

יד אדם. רמז לצדקה שנאמר בו לא תקפוץ ידך:

פסקה ט

הסתת. מסתת אבנים לבנין:

הגדול מאחיו. דרשינן גדלהו משל אחיו:

שעשויין לו. נכונים לו כמדתו:

מיד הכניס בו עין הרע. פי' שהרגיש שיצלח למלוכה:

פרק כז

פסקה א

צדקתך כו'. כ"ז הוא לקמן ריש במדבר ולעיל ובב"ר פ' ל"ג ובש"ר פי"ד ושם פירשתי כל הענין וע"ש:

והצדיקים יש להם כו'. שאוהבים תמיד להרבות מצות כהררים המגדלים עשבים:

והגיל. הזוג שמקיש בתוכו:

רע לעצמו כו'. דאם לא כן רע למה לי אין לך רשע טוב:

יפקעו. יתבקעו:

אן. אנה:

כולה דנשי. כל הנמצאים שם היו נשים והאנשים אולי החביאו את עצמם כדי שיצילו הנשים המדינה בערמה זו:

נפקין כו'. יצאו לקראתו ואמרו לו אם אתה עושה עמנו מלחמה ותנצח אותנו שמך יצא בעולם שמדינה של נשים נצחת במלחמה:

ותו כו'. ושוב אין אתה יכול לקיים בפני שום מלך שיאמרו מלך חלש הוא ושמע להם והלך לו:

כי נפק כו'. כשיצא כתב על שער המדינה:

שטי הוינא כו'. שוטה הייתי עד שבאתי בקרטיגנא המדינה ולמדתי עצה מן הנשים:

בחזורין. בתפוחים של זהב:

ומה זה דהבא כו'. וכי זהב נאכל בארצכם אמרו לא היה כן לחם ומזון בארצכם ולמה באת לכאן ואמר לא מעשיכם באתי לראות:

דינכון. דין שלכם היאך אתם דנין דין:

עד דאינון כו'. בעוד שהם יושבים ומדברים באו שני אנשים לדון לפני המלך האחד אמר אדוני המלך חורבה קניתי מאיש הזה וחפרתי ומצאתי בו אוצר ואמרתי לו קח אוצרך כי החורבה קניתי והאוצר לא קניתי והאחר שכנגדו אמר כשם שאתה מתיירא מעונש גזל כך מתיירא אנכי ובירושלמי דאלו מציאות יש לכל אלו מעשים אכן בסיגנון אחר ושם איתא שכל אחד ואחד מהם היה רוצה ליקח האוצר:

א"ל זילון כו'. לכו ויקחו זה את זה הבן יקח הבת ויאכלו האוצר יחדיו:

שרי. התחיל:

טבות. טוב ונאה:

אלו הוה כו'. אלו היה הדין הזה בארצכם מה הייתם עושים:

מרים כו'. מרימים ראשו של זה כלומר היו הורגים אותו כד"א ישא פרעה את ראשך:

וסימא כו'. והאוצר היה עולה לבית המלך כי כן הדין עוד היום בארץ אדום שכל האוצרות הטמונים בקרקע הרי הן למלך ואלו שהיו מבקשים לעכבם חייבים הריגה:

ושמשא כו'. שאל לו הגד לי אם השמש זורח בארצכם:

נחית. יורד:

בעיר דקיק בהמות דקות א"ל הן:

א"ל תפח כו':

אמטו כו'. בשביל בהמה דקה אתם ניצולים:

עדנך. לשון יחיד:

עדניך. לשון רבים:

פסקה ב

רווק. רק בלא בנים:

ומשנים. השונים לתינוקות שבעיר:
מפוצצת. כלומר מצפצף:
שפעל כו'. כלומר עשה צדקה ומצותלשם ה':
מי קדם. הקדים עצמו לעשות מצוה לשמי ולא גמלתי לו קודם עשייתו:
מלל. מל בנו. כד"א המול לכם וכה"א מי מלל וגו' פירושו שמעתי אם היה מי שמל לאברהם מקודם ימים רבים כבר היתה שרה מניקה בנים הרבה:

פסקה ג

תאנא. כמו תני:

פסקה ד

היה חי וקיים כו' בתמיה. וכי אפשר למורכב מחומר שיחיה לעולם:

פסקה ו

לאתפגגא. פירש הערוך להשתעשע ולעלוץ:
עם בנוי. עם בניו:
זו תשובה וזו תוכחה. בתמיה וכי זו תשובה היא על דבריו הראשונים שאמר שמעו הרים את ריב וגו' וזו תוכחה היא בתמיה:
אלא מתפגגא גרס:
כיון דחמית כו'. כיון שראתה את הדיין שהיה יושב ודן באור של זפת ובמדרש חזית (ו' א') גרס ובזפת וכן בפרשת נשא:
ובמגלבין. ובמקלות כל א' ואחד לפי דינו אמרה אם אני מודיע סרחן וחטא בני הזה לדיין זה עכשיו הוא ממית אותו:
דרכת. לפי הענין פירושו המתינה אבל לא מצאתי לו חבר ובפ' נשא גרס דחלת פי' היתה מתייראה והמתינה עד שסיים הדין:
כד הוה במעי כו'. כשהיה במעים שלי היה בועט ודורס ברגליו:
א"ל כדון כו'. פי' בעת הזאת עכשיו הוא עושה לך כלום:
זיל כו'. לכי לך שאין בדבר הזה סרחון וחטא של כלום:
לאתפגגא. גרסינן:
פרוזדגמא. איגרת של גזירת המלך:

פסקה ז

וביותר כשהוא זכר גרס ועיין פרשת תזריע:
כל פעולות טובות כו'. בערוך ערך פעה הגי' יותר ברורה וכן בתנחומא:

פסקה ח
ולא מצא בהם ממש לפיכך כו'. שהערב רב עשאוהו ולא בני ישראל וכדמפרש ואזיל:
מונים.ל' לא תונו:
ולא היו יודעים. בתמיה דכתיב ישראל לא ידע:
שדשו בעקב. כלומר כבשוהו תחת רגליהם כאלו לא ידעו:

פסקה ט
מתכפר להם ע"י שני שעירים אחד לה' וגו':

פסקה י
נגחתו אמו. כלומר שנדחף ונתרסקו איבריו בשעת לידתו בילקוט לא גרס ליה:
ויוצא דופן כו'. וזה שנתרסקו איבריו או מום בו כיוצא דופן דמי:
אשה לה'. כלומר עומד לשריפת אש:

פסקה יא
עד דאינון דקיקין כו'. דקים וקטנים תחת כסא המשבר של אמם אני חונק אותם:
פטרון. אדון הלוחם בשבילם:
להזדווג. לעשות מלחמה עמו:

פרק כח

פסקה א
מה יתרון כו':
אמרו כך כו'. בלשון תמיה:
בכל עמלו כו'. עמלו משמע עמל שלו מה שעמל לצרכי גופו:
תחת השמש כו'. בעמל שתחת השמש אין לו יתרון אבל התורה היא למעלה מן השמש או ר"ל בהאי עלמא שהיא תחת השמש שכר תורה ליכא אבל בעולם הבא יש לו ולקמן בקהלת יש פנים לשני הפירושים ועי' כ"ז פרק ב' דשבת:
דיין שהקב"ה מזריח כו'. ויהיה פי' הכתוב כל עמלו הוא במקום השמש שהקב"ה מזריח אותו להם:

פסקה ב
עד שלא כו'. קודם שינגב':
מצטערין. צער ויגיעה רבה הגיע להם:
ובקלחות. בקלח של כרוב שאינו קשה כדי שלא יתמעך כשמכין אותו לדושו:
נסיב אתתא. לקח אשה:

צווח. זמנם לסעודה כו' כל המעשה מפורש בקהלת ז':
מאית. מת:
מאן כו'. מי הוא זה שלא קראנוהו דכתב אלו דברים:
אריסטון. סעודה בצהרים:
בגופיה. מפני עצמו ובשבילו:
כיון שנכנסו האורחים וישבו לאכול. כיון שהיה התבשיל נכנס היה בר קפרא אומר עליו ג' מאות משלים על השועל וכך היו אומרים משלים על השועל דברי חכמה והנמשל היה יראת שמים ומדות טובות כדאיתא במס' סוכה:
והוה צנין כו'. והיו התבשילים צוננים ולא היו טועמים האורחים כלום ממנו אמר ר' לעבדיו למה התבשילין יוצאין ולא נאכל מהם כלום א"ל יש שם איש זקן וכיון שהתבשיל נכנס כו':
סלק כו'. עלה ר' אצלו וא"ל בשביל מה אתה אינך מניח האורחים שיאכלו אמר כדי שלא תאמר לאכול באתי ובשביל זה כעסתי רק כעסתי על שלא קראתני עם חבירי:
אריסיא. אורחים וע"ש האריסטון נקרא כן:

פסקה ג

ולית אתון כו'. אין אתם צריכים לי מעתה בתמיה בילקוט תהלים הגי' כך רצונו של מקום בזמן שיש ישוע ושכניה ביניהם והכי גרסינן בילקוט ועי' במדרש קהלת שכתבתי בשם הרוקח שצ"ל בזמן שאין ישוע כו':
סנטרך. פי' הערוך שומרך:
דסנטרותי. שכר שמירתו:
מגירסך. פי' קפילך מבשל המאכלים:
נדבות. כי הגשם ברכת נדבה מאת הש"י וכמו שתקנו חז"ל מכלכל חיים בחסד אבל הטל הוא מן הדין ברית כרותה שאין הטל חסר לעולם כדאיתא במסכת תענית:

פסקה ד

י"ח ושלש מאות בגי' אליעזר:
המצומתין המחוברים ונאגדים באגודתו כד"א מבעד לצמתך:
ואל מצינים. בלי מגן וצנה:
דרק. דרש ושאף כמו ושף שפי' ענין דחיקה כד"א שייף ונפק:
בממונו. בילקוט איוב גרס לממונו והוא יותר מיושב:
מרדכי כו'. עיין עוד במדרש אסתר בפסוק והמלך קם:
בזכות מצות העומר דכתיב גביה כי תבואו:

פסקה ו

ר' יוחנן ור"ש בן לקיש היא. כלומר הם דרשו מעלת מצות העומר:
ואיזה זה כו'. דכתיב גביה כי תבואו:
על שצלל כו'. נטבע כמו צללו כעופרת:
ריבה בהם שעורים. השעורים היו מרובים בו מן החטין ושאר המינים שהיו בה:
מריצין כו'. משלשלין כדי שיצטער:
מפסלין. היו פסולין לעשותו דכתיב קח לך:
תלמידיו כו'. תלמידיו של מרדכי היו יושבין ושונין לפניו:
תכון בגחלתי. כלומר תהיו נהרגין בשבילי:
בין לקטול כו'. בין למיתה בין לחיים אנו עמך ודבוקים בך ולא נעזבך:
א"ל המן כמה כו'. וכמה הוות טימיה כמה היה ערכו ואוצר דמי שוויו שמא בעשרה קנטרין משקלות גדולים שקורין בל"א צנטנירש כמו שפירש"י בשקלי עפרון:
קומו. עמדו מתפלתכם ושק ואפר:
עשרת מנכון. עשר מנה שלכם:
כיון ששמעה אסתר כן שצוה המלך להמן שירכיב את מרדכי על הסוס כו':
הוציאה כרוז. בכל העיר שלא יפתח שום איש חנותו למשא ומתן אלא יהיו כולם בטלים וכלם יצאו להם לראות:
פרטי כו'. המושל והשליט עיין בערוך ערך פרט התשיעי:
כיון דחסל כו'. כיון שסיים מרדכי מלהתפלל:
פורפירא. לבוש מלכות:
והב כו'. פי' ותן זאת הכתר על ראשך:
וסק רכוב כו'. פי' ועלה ורכוב על הסוס הזה:
לית את ידע כו'. וכי אין אתה יודע שאני קם מן השק ואפר וכי יש בן אדם לובש לבוש מלכות ולא רחץ מן הזוהמא מה אתה רוצה לבזות המלך והיה המן מתיירא פן יקצוף המלך על זה:
ואזיל כו'. והלך בשביל בלנאי אומן המרחץ כדי שירחץ מרדכי ולא אשכחי' שאסתר צותה שישבתו כולם ממלאכה מה עשה קשר מטי מסותי' פי' הערוך ערך וסתי בגד מזוהם ובילקוט גרס זוניתא ופי' חגור ובמגילת אסתר גרס חרצי' פי' קשר מתניו:
ועל כו'. ונכנס והסיק המרחץ ומזג מים חמים ופושרים:
וקנחיה גרסינן. פי' היה מקנח בית המרחץ:
ועל אסחיה כיון דחסל כו'. פי' נכנס והרחיץ אותו כיון שסיים:

ברישיה ולא מספר. פי' ואינו מגלח קודם:
אזל בנין ספרא. פי' הלך לבקש אומן המגלח:
אפיק כו'. הוציא כלי מספרים וישב ומספר אותו ובעוד שישב וגילח אותו התחיל מתאנח אמר לו מרדכי מה לך שאתה מתאנח אמר אוי לאותו איש ועל עצמו אמר כן:
מה אתא כו'. מה מכה באתה עליו:
מאן עביד כו'. משנעשה קומוס בגרון ממשלה היא וכן קומוס קלטיר ומנאסטר פלטין:
אתעביד בלנאי. נעשה אומן לבית המרחץ ומגלח:
ולינא. פי' כמו ולית אנא כלומר וכי אין אני מכיר לאביו של אותו איש ימח שמו וישחקו עצמותיו שהיה בכפר קרינוס בלן ומגלח ואלו הן כלי הגילוח שלו שאתה ירשת אותם ממנו:
גבר סב. איש זקן וא"ל המן וכי אין אני איש זקן והיאך אני יכול להרים אותך על הסוס:
מימיך כו'. אני משפיל ואכוף לך צוארי ואתה תדרוך עלי ועלה רכוב על זה הסוס לקיים עליכם מכתב שלכם:
ה"ג בשלוי בל אמוט לעולם:
יזמרך כו'. סיפיה דקרא ולא ידום פי' לא יפסוק כד"א שמש בגבעון דום שפירושו פסוק ממהלכך:

פרק כט

פסקה א
בתקיעתא. בסדר תקיעות שאומר בראש השנה בתפלה:
עלה במחשבה. לברוא אדה"ר:
בדימוס. פי' הערוך גזר דין של חסד:

פסקה ב
עווקים. לפי הענין פירוש מעלות כן מצאתי במדרש ישעיה פי' שליבות סולם ועיין עוד סוף פ' משפטים:
במסים וכו'. מיני מסים הם גלגולת אדם ובהמה ונכסים שיש להם אחריות ושאין להם אחריות:
מכלין שדותיהן. שקוצרין אותה כולה ואינם מניחים פאה ודייק מדכתיב לא אעשה כלה מדה כנגד מדה:

פסקה ג
ה' בקול שופר. ה' הוא מדת הרחמים:

פסקה ד
סנקליטין. בית דינו:

הא תקיף כו'. זהו התקיף זהו האלוה:

כמה בוקינוס גרסי'. והוא מין שופר וחצוצרות וכן סלפירגסי:

פסקה ה
הכי גרסינן בילקוט משלי לא תכלה פאת שדך למען סור משאול מטה אלו אומות העולם:

פסקה ו
אין חדש. בתמיה וכי אין הירח מתחדש בכל חדש אלא בכסה פי' באותו חדש שהחדש מתכסה בו:

אלא ליום חגנו. באותו חדש שיש בו חג:

הכי גרסינן בחדש בחדש זה כו'. ודרש מלת בחדש ומלת שופר:

פסקה ז
מסקיד לך. פי' נוקר ונועץ ודרש מלמדך מלשון מלמד הבקר:

מסאסא. פי' הערוך דרבון שמנקרין בו הפרה להוליכה בדרך:

להדא פרתא. פי' לזאת הפרה:

ה"ג בערוך מני נקליגוס פי' בו אדווקטו ולפי הענין הוא מליץ. מני לשון מינו ופקידה:

פסקה ח
כזב כו'. אין בדבריהם ממש:

המה מהבל. בעוד שהם הבל ושפיר במעי אמם והקב"ה מזווגן יחד:

כדאי הוא כו'. אברהם אבינו:

האדם הגדול. וכאן כתיב הבל (מבני) בני אדם:

ה"ג **זה החדש תשרי תשרי ותשבוק**. פי' תנוח ותעזוב ותכפר:

משובע בכל. ל' שובע ודרש השביעי לשון שביעה:

פסקה ט
ירחא דשבועתא. חדש של השבועה:

פסקה י
ניתש. נעתק:

מחורש. מיער ודרש איל אחר דמשמע אחר שנתש מחורש שהיה בו או יש לפרש דרש אחר החי"ת קמוצה בקמץ קטן דמשמע שלא היה אותו האיל שנאמר לו מקודם מפני שהיה מחורש אחר:

ויצא כברק חצו. וסיפא דקרא בשופר יתקע:

פסקה יב

מתקשין מקשין קשיא על משנה זו תנינן במסכת ר"ה (דף כ"ט וע"ש):

עד דאינון כו'. בעוד שהיו יושבין ומקשין:

ניזל ונשאל ליה כו'. פי' אמרו הרי בא אדון של הלכה זו נלך ונשאלנו:

אמר לון וכו'. השיב להם מדברי ר"ש דלקמן:

שהם יודעים כו'. כלומר יודעין ומכירין באיזה זמן בחדש הוא מפני שהם מקריבין קרבן היום:

פרק ל

פסקה א

אפילו גבאי צדקה. הכופין העם לצדקה אפ"ה לא ניחא להקב"ה לנגוש אותם אבל על שכר הסופרים ומשנים כופין שאינו כו':

מסמך ליה. היה סומכו תחת כתפיו ור"י היה נסמך עליו:

מטין כו'. הגיעו לבית שדה אמר ר"י זה בית שדה היה שלי ומכרתיו בשביל ללמוד לזכות בתורה:

שרי. התחיל לבכות:

מה את. כמו למה:

על דלא כו'. על שלא הנחת לזקנותך כלום:

קלה היא כו'. לשון תימה ולעיל סוף פרשת כי תשא ישנו מאמר זה ושם לא גרס שאמר לו ר"י בתחלה שמכרו כדי ללמוד תורה והוא יותר מיושב כדי שלא יקשה עלינו בכיית ר' חייא ובמדרש חזית (ח' ד') לא גרס ליה:

דמך. מת ולשון נקייה דבר:

קרייא. ובעל משנה פייטן יודע לחבר ענייני זמר ותפלות כרוכל הזה שמוצאין אצלו הכל:

טימי. אוצרו ודמי שוויו:

בד' מיני. כמו ארבע מנה. וה"ג בילקוט בהדיא ועי' במדרש חזית (ב' ג'):

פילון. שער כלומר הודיעני באיזה שער ודרך הולכין לחיי עד:

ה"ג בילקוט אמור ובתהלים באיזה פילון מפולש כו' א"ל הקב"ה דוד חיים אתה בעי צפה ליראה שנאמר יראת ה' תוסיף ימים ר' יודן כו':

פסקה ב

בה' שמחות. כל המקרא חשיב להו בחד. אבל בילקוט תהלים ומשלי גרס בז' שמחות וחשיב תורה ונביאים וכתובים משנה כו' וזה נתיישב יותר על הדעת שדרש שובע ל' שבע והכי איתא בילקוט תהלים בהדיא:

ז' **כתות כו'**. נגד ז' מראות שחשב לקמן:

נעימות כו'. משמע אותו כת הנעימה והטובה בעיני הקדוש ב"ה:

מכחה של תורה. דכתיב מימינו אש דת למו:

של מצות. לא גרס ליה בילקוט תהלים ומשלי:

סופרים כו'. שצדקתם עומדת לנצח:

באיין. פי' הערוך כידון:

ואנן ידעין כו'. מי שאוחז בידו הכידון ידענו שהוא נצח ולפיכך מביאין שלמים וחגיגה:

פסקה ג

(ה"ג בפנים הה"ד פנה אל תפלת הערער כו' עד) שנצחו ישראל בדין כו'. וה"פ כתיב פנה וגו' משל לשנים שנכנסו לדין כו' כדלעיל והכי איתא במדרש תהלים:

והן אומרים. אומות העולם ודייק מדכתיב פנה בזה לשון עבר:

בימינך נצח. זה הלולב שניקח בימין ובו מראין הנצחון:

אפו. כמו אופייה פירוש מנהגו:

לכשיפליג כו'. כשרואה שמלאכתו מתמעט' ישמרנה לזמן אחר כן גבי תפלה צופה שיתמעט עונשו בסוף:

ואם לא בזה את תפלתם כו'. פירוש ואם ירצה לומר תפלתם לשון רבים הל"ל ערערים:

צווחין. קורין:

לחתירתא. מחתרת שהקב"ה עשה לו מחתרת תחת כסא כבודו לקבל תפלתו כדאיתא פרק חלק:

כד"א משיב הרוח. מביא ראיה ממטבע שטבעו חכמים בתפלה משיב הרוח ומוריד הגשם וכן לקמן סוף הסדר חליץ יניח כד"א רצה והחליצנו וכן פירש"י בחומש ריש פ' בחקותי מכאן שהשלום שקול כנגד הכל שנאמר עושה שלום ובורא את הכל וכן הביאו בש"ר פרשה כ"ח ובמקרא כתיב ובורא רע אלא מביא ראייה ממטבע שטבעו חכמים

בריש תפלת יוצר ובזה נתיישב קושית החזקוני שהקשה על רש"י ז"ל שהרי בכתוב לא כתיב כן וכן בפ' נשא ויחנך שתהיו חנונים בדעת ובינה כמה דמצלינן אתה חונן:

שהיה נטוי למיתה. מפני סנחריב וכן דורו של מרדכי מפני המן הרשע:

פסקה ד

וכל עצי וגו'. ועוד כתיב לעיל עצי (היער) [יער] במזמור צ"ו:

פסקה ה

במקח. שיקח הלולב במעותיו ודרש כפי מלשון כפות תמרים:

אותו היום. בשביעי של סוכות הוא הושענא רבה והכי איתא בירושלמי פרק לולב וערבה:

פסקה ו

לגיון. עבד המלך לגבות מסים קצובים של אותה מדינה עמד והקדים לפניו על הדרך וגזלו ולקח כל מה שהיה בידו:

בתר כו'. לאחר ימים נצוד ונתפס אותו גזלן ונחבש בבית הסוהר:

הב לי כו'. תן לי מה שגזלתני ואני אלמוד עליך זכות שתנצל:

דקפחית. שגזלתי:

דנסבית. שלקחתי:

טפיטא. וילון ומכסה ובערוך דופוטא הביא הגי' אלא הדין דיופטא ופי' בו ב' צורות ובלשון יון קורין אותו כך:

דתחותי. שתחתי:

נסבה. קחהו:

תהוי כו'. תהא יודע שאתה נכנס למחר כו':

מליף עליך זכו. שילמוד עליך זכות ואתה תאמר יש לגיון פלוני שילמד עלי זכות:

והוא. המלך ישלח ויקראני ואני אבא ואלמד עליך זכות לפניו:

אוקמתיה. העמידוהו:

חכם את כו'. מכיר ויודע אתה על זה האיש זכות:

חכם אנא. יודע ומכיר אני:

מסהיד כו'. מעיד עליו שאמש לקחתיו ממנו:

פסקה ז

התיר. הניח לשון ויתור:

מה דאזיל כו'. מה שהלך ועבר עבר ואין אני אזכרנו מעתה מן הכא מכאן ואילך נתחיל לחשוב כו':

נחיל. נתחיל:

לפיכך משה כו'. הראשון דר' ראשון לחשבון עונות ועיין בעקידה שנתן טעם לשבח היאך נלמד ועיקרו שלא היה לו לומר ראשון מאחר שאין שני אחריו שהרי פסוק זה מדבר בגבולין שמן התורה אין מצותו אלא בראשון בלבד ועוד נראה לומר מאחר שגמר דין של ראש השנה אינו נחתם עד ליל החתימה והכל הולך אחר החיתום שמראש השנה עד ליל החתימה הכל כיומא אריכתא ועת ומשפט אחד לפיכך היה לו לומר ביום ט"ו מראש חדש שהוא ר"ה ובזה יתיישב יותר היטב הל' שאמר והלא חמשה עשר ודוק:

פסקה ח

על המים. ומפני זה נשאר תמיד בהידורו או יש לפרש כדאמרינן (בסוכה דף ל"ה) אל תקרי הדר אלא אידור שכן בלשון יון קורין למים אידור:

יכפפנו. פי' יקשרנו:

ת"ל וערבי וגו'. ל' רבים:

דליות. ר"ל דלות קטומות:

פסקה ט

והוא עומד כו'. והוא שמו של הקב"ה:

פסקה י

רחוש. מנענע ורוחש ומרעיש מפני שהוא מסורבל וממולא בעלין ובערוך ערך דחס כתב שהעיקר הוא דצ"ל דחוס פי' כבד ומטופל בעלין:

כמושה. ממהרת לכמוש יותר משלשה מינים הללו:

פסקה יד

דומה לעין. נראה מפני שהבד מכוסה בעלין עד שאין רואין אותו כל עיקר כמו שאין העין ניכר בשעה שהוא עצום:

גדול. חשוב:

פסקה טו

ג' המה מטיבי וגו'. הם פסח מצה ומרור כדלעיל וסיפיה דקרא וד' מטיבי לכת אלו ד' מינים:

פרק לא

פסקה ג
מעשה ידיך תכסוף. עיין בש"ר פרשה ל"ו:

פסקה ד
רהיטין. ר"ל ישראל ההולכים לרגל ועיין במדרש חזית:
רהטים של מי מריבה. לשון ריצה ופחיזא כד"א פחז כמים:
קמפון. פלטיא גדולה ששם שוחקים המלכים:
פגין. פירות שביעית:
קרוכין. הוא מרכבה חשובה:
נהפכה קרוכין גרסינן:

פסקה ה
גברים כתיב. חסר ו' ל' גבר זכר שכל המלאכים זכרים:
ה"ג בטחונן של מלאכים:
בטחונה בה. מה שהיא מבטחת הוא בה ובקרבה:

פסקה ז
ה"ג נתעטף הקב"ה כשלמה (וה"ג בש"ר פ' נ') ובשוחר טוב גרס בטלית לבנה והוא הוא:
וקמי מן כן קודם שדרשה ר' יצחק ברבים מה היו אומרים מהיכן נברא האורה:
ה"ג א"ר ברכיה בשם ר' יצחק ממקום ב"ה כך היו דורשין קודם שדרש ר' יצחק ברבים דרשת ר' שמואל בר נחמן ואלולי שדרשה ר' יצחק ברבים לא היו מאמינים וה"ג בילקוט אי אפשר מהימנא והכי משמע בשו"ט מזמור ק"ד:

פסקה ח
ליזון עיניו ממנה. לראות ולהסתכל בה בפומבי:
נהר דינור כו'. מגומגם הוא ובא"א מחקו:
ה"ג לא באתי אלא לזכותך. פי' לא צויתי מצות נרות אלא לזכות אותך ועי' בפ' תצוה ור"פ בהעלותך ושם בילקוט:
היאך דקדמוי. פירוש כמו שדרשו בראשונה פסוק ה' חפץ וגו':

פסקה ט
מורה לשון יורה בחצים ויורו המורים:
חרדל. יאור מהלך מים כד"א חרדלת של גשמים ובמדרש תהלים גרס חרדה:
מקטרגין לנו. על דרך שאחז"ל כשם שנפרעים מן העובדים כך נפרעים מן הנעבדים:

לא בהתין. כלומר העול הרשע העובד לשמש וירח אינו בוש ואינו נותן אל לבו העלבון שמגיע אל הנעבדים אלא משתחוין להם רואין אותן שהם לוקים ואינם בושים:

פסקה י

דוכסין ואפרכין כו'. כולם מיני ממשלות הם:
קטיל. הרגו קודם זמנו שעדיין לא הגיע זמנו ליקצץ:
אלו לא קטלתיה כו'. פירוש אלו לא הרגתו אילן גדול היה נעשה ולעיל בפ' נח גרס אמר לה אלו לא כו' פי' נח אמר לה כן שלא עשתה יפה:
ומהיכן הביאתו גרסי':
מהר המשחה הביאתו. ששם היו זיתים הרבה:
משבשושי. זמורות:
הדא דאינון כו'. זהו שהבריות אומרים א"י לא נלקה במי המבול:
אסטרובלין. רחיים התחתונה הקבוע בקרקע:
אלא רמז כו'. צ"ל דר' ברכיה השיב כן וק"ל ואולי שצ"ל א"ל רמז כו':
מרי נח. אדוני נח:
מר מזה. טוב ונוח לי להתפרנס פרנסה שהיא מרה מזה רק שתהא מתחת ידי הקב"ה:

פסקה יא

יערוך. הערכת הנרות:
ערוך מאתמול. זהו הגיהנם שנברא קודם שנברא העולם:

פרק לב

פסקה א

ה"ג במדרש תהלים אימתי כרום זלות כרם כתיב ודרשו ל' רוממות כמו הקרי ול' כרם כמו הכתיב וכדמפרש והולך:
עוקף. מעקם ומעוות כד"א לבא עליו בעקיפין ובמדרש תהלים גרס עוקם:
מתמענת. י"ל לשון עינוי ובמדרש תהלים גרס מתמעט:
לכשירומם. כלומר יפרסם וה"ג בהדיא במדרש תהלים ולקמן:
מצות בזויות. בעיני הרשעים:
ה"ג בערוך ובילקוט מה לך לוקה בפרגול ופירש הערוך גודלו ובשוחר טוב משמע שהוא רומח שגורס מה לך יוצא לידקר בפוראגין:
ואמר אליו וגו'. סיפיה דקרא אשר הוכתי בית מאהבי:
מה לך. כלומר מה עשית.

כרמן. נטיעתן וגידולן:

פסקה ב

מלך שלפניך. כלומר בדורך וה"ג בקהלת ולקמן:
טייארין. חכמת שיחת העופות ופי' הערוך עוף קורין בלשון ישמעאל טיאר ונראה שהוא לשון חכמה יתירה וניחוש נחשתי תרגום יונתן אטיירית נחש ינחש מטייריה מטייר ביה:
ה"ג ואזנים לכותל. והוא דרך משל:
כך היית צריך. בתמיה והלא שאול מלך היה:
שגיון לדוג. וסיפיה דקרא על דברי כוש בן ימיני ודרשו חז"ל בפ' אלו מגלחין שעל שאול אמר כן:
להם הוא קצפון. בעיניהם הוא קצף אבל בעיני אינו קצף וכן הוא בהדיא בילקוט תהלים:
אם יבואון כו'. כן יש לי פתחון פה לשבועתי:
סתריה כו'. התיצו וסתרו ובנאו מחדש:
נשמה. נשמת רוח חיים:
לנפש. נפש המדברת נשמה קדושה:
סנפירינון. שממנו חצב הלוחות כדאמרינן בעלמא הלוחות של סנפירינון היו:

פסקה ג

מעולמו. שחירף וגידף ויצא לו מעולם הבא דוגמת מה שאמרו חז"ל ראה עולמו בחייו ורבינו בחיי פירש וז"ל ופירש מעולמו יצא כי האדם עולם קטן עכ"ל והכוונה כי מאחר שחרף מערכות אלהים חיים כבר נמשל כבהמות נדמה וגרוע מהם עד שלא יאות עליו שם אדם שהוא עולם קטן דוגמת עולם העליון הגדול והוא הסב דרכו והרחיק מאד מאדם:
הבינים וגו'. אשר חרפתי היום מערכות ישראל ועליו נתקנא דוד:
מפרשה של מעלה. משם היה אפיקורסותיה:
מתשעה. תשעה ימים עברו עליו:

פסקה ד

שחקה לו. הטיבה בעיני הנוגש כי יפת תואר היתה וכן הוא לעיל פרשת שמות או י"ל שהיתה מצחקת עם בעלה השוטר או הוא כינוי לדרך ארץ כד"א תטחן לאחר אשתי והרגיש שהיא אשתו:
דהדין גברא הוא גרס. פי' הנוגש אמר בלבו של זה האיש היא ולפיכך הקימו שילך לו:

וחמתיה כו'. ראהו בעלה יצא מן תוך הבית ואם גו ביתא תיבה אחת יהיה פירושו מן החור שקלקל עמה שם בהחבא או הוא מלשון קבתה פירוש אהל:
כיון כו'. כיון שידע שראהו היה יוצא אליו והיה מכה אותו כל היום והיה אומר לו יגע היטב יגע היטב והיה מתכוין להורגו:
במסטורין של ישראל. כלומר הרגו בפני ישראל וצוה להם שיסתרו הדבר וזה ויטמנהו בחול אלו ישראל ועיין בפרשת שמות:

פסקה ה

וגדרה עצמה. כשלקחה אבימלך:
ישראל. הזכרים וכן הוא במדרש חזית (ד' י"א):
נחתין. יורדין לשם:
סלקון. עולין משם:
היה הדבר מופקד כו'. מה שאמר ושאלה אשה משכנתה:
פטטא. דברנית ושואלת בשלום כל אדם ואין כך דרך נשים:

פסקה ו

ה"ג בירושלמי פ' הערל ובפ' עשרה יוחסין. אלא ויבא טוב אלא ללמדך שאפי' רעה שהקב"ה מביא לעולם בחכמה הוא מביאה:
דברו. לא הסיר בשש נקודות:
שלא יתפרסמו כו'. לפיכך מתים ג"כ הכשרים עמהם וה"ג בירושלמי בהדיא ועיין במדבר רבה פרשה ט':
מדכרין ומניחין. יש כשמזכירין אותו הוא טובה ונחת רוח לכל ואומרין עליו תנוח דעתו ינוח על משכבו מדכרין ומשחקין ויש כשמזכירין אותו אומרין עליו ימח שמו וישחקו עצמותיו כד"א שחיק טמיא:

פסקה ז

כד סלק להכא כו'. כשעלה לכאן לא"י שמע קולם של הבריות קורין זה לזה ממזר וממזרת א"ר זירא הא אזיל הרי הלך לו דבריו ואינם אמת שהרי א"ר הונא כו':
זכי עמי. קנה לך זכות עמי ותן לי צדקה:
זיל כו'. לך לך עתה ולמחר אתה תבוא ואנו נעשה לך פסיקה כו' שיפסקו לך צדקה בנדבה ברבים:
יתיב. יושב ודורש:
אמתין. המתין לו עד שסיים הדרשה כיון שסיים מן הדרשה הלך אצלו:

אחינן כו'. היו זוכים בזה האיש והוא ממזר ובירושלמי פרק ג' דקידושין גרס דהוא ממזר:
עבדין כו'. עשו לו פסיקת נדבה:
כיון דנפק כו'. כשיצאו משם אמר אותו עני לרבי ברכיה רבי חיי שעה באתי לבקש ממך ופסקת חיי במה שגלית שאני ממזר א"ל חייך דרך שבועה חיים נתתי לך:

פסקה ח

של אלו. ממזרים:
עלוביא. הנעלבים מה להם בכך ומה יכולין לזה ומ"מ הן פסולין:
כך אביו מגומגם. ובקהלת רבה אינו:
אנא חמתיה כו'. אני ראיתי כל ישראל:
ה"ג בקהלת ובמדרש חזית וכן בערוך אלו כורסוון כולו דהב נקי. אלו. פי' כולו וכורסוון פי' זהב טהור. ומה שכתוב בפנים כולו דהב נקי הוא פירוש של אלו כורסוון:

פרק לג

פסקה א

מיצטרא מוכירין. פי' הערוך כף וסכין מן הכף בא חיים לאדם מן החרב בא מיתה:
בר סירא. בן סירא:
וביערה. הרי רעה:
וכבה. הרי טובה ושניהם באים מן הרוח היוצא מפיו על ידי הלשון:
טבול. שעדיין בטבל:
פוק כו'. צא וקנה לי צדה טובה מן השוק יצאו קנה לו לשון מן הבהמה:
מיניה טבתא כו'. ממנה באה הטובה ממנה באה הרעה כשהוא טוב אין לך טוב ממנה ולכך כשצויתני לקנות צידה טובה קניתי לשון כו':
וכי תמכרו. סיפיה דקרא אל תונו ודרשו מל' אונאת דברים:

פסקה ב

טורא דאוניתא. זהו התרגום של חומת אנך דאוניתא ל' אונאה:
אלא נכה כך אמר הקב"ה אנככם אני ביסורים. ה"ג בערוך ולא פירשו ולפי הענין צ"ל נכה לשון הכאה ופי' היורה הזאת אינה עומדת על קיומה והויתה אלא ע"י הכאת הפטיש כך כו':
וכאן כתיב לא אוסיף כו'. שלא ימחול עון זה:

פסקה ג
סנקליטין. בעלי עצה:

פסקה ד
ואהרן היכן היה. ובראש הפ' כתיב וידבר ה' אל משה ואל אהרן:
בר קנאי. בן לוי שקנא על דינה אחותו:
בן משיב. בן אהרן שהשיב אף ה' מישראל בקטרת שנאמר כי יצא הקצף:

פסקה ה
ה"ג בב"ר פ' ס"ה ובירושלמי מס' יבמות אלא עד ג' ימים:
לא ניגף אלא אביה. כי אביה לא מלך רק בשנת שמונה עשר לירבעם ולא מלך רק ג' שנים ואסא בן אביה מלך בשנת עשרים לירבעם נמצא כשמת אביה עדיין ירבעם חי:
על שחסדם ברבים. ופי' לשון ביוש וחרפה וכן הוא בב"ר פ' ס"ה ופ' ע"ג וה"ג רש"י וכן הוא בש"ר פ' ל' ובירושלמי דיבמות גרס על שביזה אותם ברבים וכן עיקר כי על דבר אמת לא שייך חשד וענין העונש היה שכיון שהגיע לבית אל ולכדו וראה עגלי הזהב חמל עליהם:
וקרא לאחיה בליעל. כך מצאתי בילקוט מלכים (רמז ר"ה) בשם סדר עולם ועיין שוב בפירש"י מאמר זה בב"ר פ' ס"ה:

פסקה ו
דיפו. ממקום יפו:
שותפין לבריכון משותפים ומחוברים לבוראכם:
אונטיס. הערוך לא פירשו ונראה פי' כמו אטימס פי' מוכן ומזומן ואמת וכן מצאתי בפי' אבן עזרא ורבינו סעדיה גאון ורב האי גאון:
פסקיות. חלקים וחבורות:
מובאים סבאים. סיפיה דקרא של וקול המון שלו בה:
קאנוסין דחיין שמות ארצות וכן פי' הרד"ק:
קדשין. תרגום של צמידים קדשין ודרשו מלשון לאיהיה קדש:
פיליא פורני. כו' פי' הערוך פליא בל' יון ישן ובלוע ופורני זונה גיארה זנות:
מבליא גיארה. פירושו של פוליא פורני שהזנות הוא מכלה ומבלה הכל:
דדהב נקי. ופירושו עיין ס"פ אמור:
וכן. כמו וכאן:
לא למסגד כו'. לא להשתאוות לע"ז אמר לנו הקב"ה אלא לעבדה במסים כו' כולם מיני מסים הם גולגלות ומסים מקרקעות ומטלטלין ובהמה:

למלכייא כו'. למלכים קורין אלהים וז"ש ועבדתם שם אלהים ופי' ועבדתם שם למלכים ופי' ולפיכך אמר נ"נ שישמעו אליו והשיבו אמת שנעבוד למלכים במסים כו' או ר"ל נבוכדנצר סבר אלהים פירושו ע"ז והם אמרו לא כן פי' אלא פי' למלכים תעבדו עבודתן במסים וארנוניות:

או אני מקיים סופו. ופי' או תקיימו אתם ראש הפסוק ותעבדו לי לכל אשר אצוה אליכם או אני אקיים סופו בחרב או ברעב ובדבר אפקוד:

וחד כלב. אתה וכלב אחד שוה בעינינו ודרש נבו כלב הנובח ועיין במדרש חזית (ב' י"ג):

נובח ככלבא כו'. נבוכדנצר דרש נוטריקון נ"נ נבח כלב כד כמשמעו נצר צרצר ופי' אם אתה נובח ככלב ונפח כמו כד צועק ומצפצף כצרצור אין אנו שומעין לך וצרצור פי' הערוך מין שרץ או בקבוק שפיו צר וכששותין מתוכו עושה צר צר ולי נראה שהוא מין עוף ועיין סוף פסוק גם ושתי:

קולתא. הוא כד:

פרק לד

פסקה א

אשרי משכיל כו'. עי' בפ' משפטים (צ"א):

שמבריח עצמו כו'. וחבירו עזרו שלא ימסר בידם כדלקמן סוף הסדר:

אעפ"כ כו'. לפום ריהטא משמע אף על פי שאינם בן גיליו ואין אוהבים אותו כנפשם מכל מקום מרויחין לו מחוליו וכעישורייתא דבי רבי וכדמפרש בנדרים דף ל"ט ומשמע שאם המבקרים ס' שאוהבים אותו כנפשם ירד עמהם לשוק אבל בפרק אין בין המודד הגירסא באופן אחר ואיתא התם אף על פי שאוהבים אותו כנפשם אינם נוטלים מחוליו אלא כעישורייתא דבי רבי וכן פירש כאן:

ויחיהו. והוא מדה כנגד מדה שהוא החייה את נפש העני:

בנפש אויביו. וזה הוא העריץ שרודף אחריו:

אפוכי. הנחה ושכר טוב:

פסקה ב

וחטף לו. שעל הקב"ה מוטל לפרנסו והלך הוא ופרנסו:

לאיש מלוה. לזה שחטף לו המצוה:

ושבת. ונחה לשון שבת וינפש:

פסקה ג

קרקסיאות כו'. מיני שחוק הם:

נפשא עלובתא כו'. נשמה העלובה מדרכי הגוף:

משום עניות. מפני שהם עניים:

פסקה ד

ואיש תככים כו'. פי' רב סעדיה גאון איש בינוני וזהו ששונה סדר או שני סדרים:

מה אנא. מה אני רוצה לישב ולשנות אתך במסכת משקין שהוא סוף ששה סדרים או במאימתי קורין את שמע שהוא ריש ששה סדרים:

קרי ותני כו'. פי' היה קורא ושונה עם דוגמתך:

בפעולה. שעושים מלאכה בשכר ואינו לא עשיר ולא עני:

מצוה. צדקה וכן בכל הספר הזה קורא לצדקה מצוה:

לית אתה אזיל כו'. למה אין אתה הולך ויגע במלאכה:

ונגיס. ואוכל ראה שוקיים שיש לך ראה כרעים ראה כרסוון גרס וכן הוא לקמן ופי' בעל כרס ובטן גדול ולקמן בקהלת (ה' י') לא גרס ליה:

חמי קפרן. בעל בשר קופר הוא בשר בלשון ירושלמי והערוך גרס קפדן ופי' בו ג"כ שמן ובעל בשר:

ונסיב כו'. פי' כל מה שהיה לו לא יניח לבנו ויקח מום לעצמו ודרש מאומה ג"כ לשון מום כי הברת האל"ף אינה נכרת כל כך:

פסקה ה

לוקחת לו כו'. שהיה צריך לליטרא אחת ועיין בקהלת (ז' יב) ושם הענין יותר מבואר:

פסקה ו

אפי' קרבן עני כו'. דריש וימוכו לשון מך ועני:

שהוא בזוי כו'. במדרש משלי גרס שהוא מסוכן בחייו ועל הלך לא מפרש ביה טעמא ובמדרש משלי לא גרס ליה ולא קא חשיב אלא ז' שמות:

מדוכדך. נידך וניתק מכל:

סקופה כו'. סיפיה דבית שהכל דורסין עליה:

פסקה ז

שיחתן. דיבורן:

רבי. נראה פי' כמו בר ריכא ר"ל התגדל בי להורות שיותר במה שעושה עמו עושה לעצמו:

אסתכל בי סכי בי. פי' הסתכל מה הייתי עשיר בעל נכסים ומה שאני לעת עתה ולרמז לו שאע"פ שהוא ג"כ עתה עשיר לא בשביל כך יסמך על עשרו ולהתייאש ממדת העוני ודעת ר' חגי שמה שא' זכי הוא כמו סכי וכן הוא בילקוט בהדיא:

בענין רע. פי' בו לשון עניה כד"א וענו הלוים בשביל ענייה שענה לעני ענייה רעה:

פסקה ח

ד' שיטין. ארבע שיטין וסוגיות ועי' זה בירושלמי פ"ק דסוטה ובמדרש חזית (ב' ה'):

וראשון ראשון. מן התבשילין:

רשב"א. היינו ר' סימון דלעיל ודוק:

דלה לנו ולאבותינו. הדלה והגביה אותם במה שהכניסן תחת כנפי השכינה כדלקמן:

להטיל שלום. שלא יתקנאו בהם הרועים:

בחומץ. שכל דבר חמוץ טבעו קר ולח כמו שכתב בספר שבילי אמונה נתיב רביעי:

מצד הקוצרים ודאי. דוקא בצד כלם ולא בתוכם משום צניעות והכי מוכח במגילת רות:

קלי קליל זעיר. ודרש קלי כמו קליל וכן הוא במדרש רות:

שורת. היה שורה:

ותותר. משמע שמותר היה מצדה ובזכותה:

מי כותבה כו'. מדכתיב ויכתב משמע ע"י אחר דאי ר"ל הקב"ה בעצמו הל"ל ויכתוב:

פסקה ט

יען הוא עני. נוטריקון לומר הבורח מן הצדקה מואס בחוקי הקב"ה:

דנוהא. מעיר נוהא:

האביון אהן כו'. האביון דרש נוטריקון הב הון הון רב תן לך ממנו ובמגלת רות גרס הונך ביה פי' הון שלך תולה בו:

אהן מסכנא. זה העני:

עלמא כו'. זה העולם דומה לגלגל כו' פי' הערוך הבנאים כשבונין בנין גבוה משימין גלגל על הבנין ומשליכין על הגלגל חבל ארוך ושני ראשיו למטה וקושרין בשני ראשיו שני כלים ושמם אנטילין ונותנין בו דבר הצריך להם ומושכין המלא והריק יורד וחוזר חלילה וכן העולם הזה מי שעתה עשיר יעני והעני יעשיר:

פסקה י

שבהם. שבעניים:

מחזירו. מחזירו ריקם:

וקרא עליך. סיפיה דקרא והיה (בך דייקא. יפת"ה) וכתיב כו':

נחתין כו'. ירדו לרחוץ במרחצאות של טבריה:

זכון בי. תזכו בי בצדקה אמרו ליה כשנצא מן המרחץ נזכה בך יצאו ומצאוהו מת אמרו הואיל ולא זכינו לטפל עמו בחייו נטפל עמו במותו בקבורתו ובעוד שהיו רוחצין אותו מצאו כיס אחד ושש מאה דינרין בתוכו תולה בצוארו ובירושלמי דמס' פאה גרס מי מטפלין פי' משהיו מטפלין בו:

פסקה יא

פרוס. קרי ביה פרוס קמץ תחת הפ"א:

פרוסה. חלוקה מראש השנה:

פסקה יב

כד דמך. ישן ממש בליל ראש השנה ראה בחלום שבני אחותו יהיו נתבעים מן המלכות שש מאות דינרין:

ואנסינון. ואנס אותם ר"ש והקים אותם גבאי צדקה ואולי שצ"ל ונסיבון פירוש לקח אותם וא"ל מן מה יהיה ההוצאה לעניים אמר להו אתם תוציאו משלכם וכתבו הכל בפינקס ובסוף השנה אם תהיו אבודים דבר מה אני משלם לכם בסוף השנה:

איתאמרין עלייהו גרס. פי' נאמר עליהם לשון הרע:

כד הוו יתבין ונסבין. פי' כשהיו נושאין ונותנין במשי ואולי לא הוה רשות שישאו ויתנו בו:

בא איש אחד מן המלכיות:

או אתון עבדין כו'. פי' או אתם תעשו פורפירא בגד חשוב למלך או תתנו שש מאות דינרין:

מארמאין. נגבים לשון תרומה ומצאתי במדרשות גורס מזדמיין והוא לשון עול ומסים כדלעיל ס"פ ל"ג:

וסביתינון כו'. ולקח אותן שליח המלך וחבש אותם בבית האסורים:

ומה אפקתון. פי' הוצאתם לצדקה:

הדא כתבא. הרי הכתב שכתבנו עליו את כל מה שהוצאנו והיה קורא זה הכתב ומצא כו':

ואנא מפקא כו'. ואני אוציא אתכם מבית האסורים:

אמרו לו. אתם רואים שאותו זקן שליח המלך תובע מהם כלומר ממנו או פי' באו וראו לאותו זקן ר"ל רשב"י:

אתון כו'. באו ונתנו לו ששה דינרין בקומץ שלו בהצנע והלך ונתן אותם שוחד לאותו זקן שליח המלך שלא ידבר כלום למלך:

מילא. דבר:
אפקינון. והוציאם משם:
ה"ג מזדמיין. או מארמאין כדלעיל פי' שמא ידעת שיבא זאת עלינו:
הוינא ידעין. הייתי יודע:
לא הוינן יהבינן כו'. בתמיה וכי לא היינו נותנין גם אלו ששה דינרין בתוך הצדקה ואמר להם אלו אמרתי לכם וכי לא הייתם מאמינים לי בתמיה וכי לא הייתי יודע זאת אלא י"ל דבר כזאת בזה האופן כדי שתעשו המצוה לשמו שאלו ידעתם שתאבדו שש מאה דינרין פשיטא שנתתם לצדקה כדי שלא לתתם למלכות:
משתחוי. לשון דבור ושיחה כן משמע לי פי' מפ"ק דב"ב (דף י'):

פסקה יג

לרעבון של יעקב. לעניים רעבים מזרע יעקב:
לשבעו של עשו. סיפיה דקרא ונפש נענה תשביע:
ה"ג בילקוט אלו הם עניים מנעוריהם שהם בתכלית העניות והירידה:
כהדין סמיא כו'. כסומא הזה שקורין אותו סגי נהור לכך נאמר כו' שקורא אותם מרודים ל' ממשלה כד"א והוא היה רודה וגו':
שירדו כו'. דריש מרודים מל' ירידה ועל אלו מצוה ביותר מפני שרגילים בחיים טובים והצער להם יותר גדול:
שלא פשטו שלא עשו כו'. דרש מרודים לשון מרד שמרדו בהקב"ה:
אבלים כו'. דרש מרודים לשון אבל וילולה כד"א אריד בשיחי:
תלמידי חכמים כו'. דרש מרודים לשון ירידה וענוה ולשון נוטריקון מורה דין ולשון מרוה הוא יורה:

פסקה יד

מדקדקין בכסות. שאין נותנין לכל הפושט יד אלא אם הוא הגון:
אין מדקדקין מפני כו'. מפני בריתו שלא ילך בגלוי ערוה:
רבי יוסי הגלילי כו'. המעשה הזה הוא בב"ר פרשה י"ז ושם פירשתיו:
על תפיי גרס:
א"ל לא אמרת כו'. ר' יוסי היה שואל את אשתו והיא השיבתו דרך קינטור מעשה נסים הם אבל לעיל בפ' בראשית ובכל המדרשות יש שר' אליעזר שאל כן לר"י והשיב מעשה נסים הן:
א"ל אנן פסקינן. פי' אנו חבורות התלמידים:
אודיק ר' יוסי. ופי' ראה והביט ועיין ערך דק:

יפליגון מצוה. יחלקו צדקה:
קם חד גבר כו'. קם איש אחד ולקח כל מה שהיה לו בתוך ביתו ויצא לחלקו לעניים:
משבקתיה. גרושתו ואמרה לו זכי כו'. כלומר תן צדקה לאותה אשה שמן היום שיצאה מן ביתך לא ראתה שום טובה ועיין כל זה בב"ר פ' ל"ג:
חמתיה כו'. ראהו איש אחד ועלה כו':
רבי את הכא כו'. כלומר אתה יושב פה ועבירה גדולה נעשה וא"ל מה ראית וא"ל חמית גבר פלן פי' ראיתי איש פלוני שמדבר עם גרושתו ולא עוד אלא שנתן לה פרוטות ואי לאו דחשיד עליה לא היה נותן לה:
ואייתיתיה. והביאו אותו:
קאי בצערא. עומד בצער שאין גשמים יורדים והבריות עומדים בצער והלכת ודברת עם גרושתך כו':
ומזונותינו עליך. כלומר אין לנו על מי לסמוך רק עליך:

פסקה טו

אפילו אותה שכתוב בה כו'. דרש אורך וארוכתך מל' אריכות ימים ופירושו נראה שר"ל אפי' ימות המשיח ולעוה"ב שבא אחר אריכות ימים כמו שדרשו חז"ל לעולם שכולו ארוך אע"פ שזמנו לעת קבוע בזכות הצדקה ימהר יחיש הקב"ה שיצמח מהרה וכמו שאמר הכתוב בעתה אחישנה ודרשו אז"ל לא זכו בעתה זכו אחישנה:
דאת לעי כו'. מה שאתה יגע ועמל בתורה ומע"ט לנפשך ולעצמך את יגע:
שטרות פרועים. דרש מוטה מל' ומטה ידו:
אין הוה אזיל בדא אמור הא כו'. אם היה הולך ובורח בזה הדרך אמור שהלך בזה הדרך אחר וזהו שלח אצבע שישלח אצבעו וירמוז להם דרך אחר וידבר און לאמר שהלך בזה הדרך:
ישמוט. יצילם מכל רעה:
רצה והחליצנו. הרי שיחליץ ל' מנוחה:

פסקה טז

זבין לן. קנה לנו שדה אחת שנעסוק בתורה ולהתפרנס מאותו שדה לקח אותה וחלקם לסופרים ולמשנים ולאלו שעוסקים בתורה לאחר ימים קם עמיה פירוש היה עומד ומדבר עמו ואמר לו קנית לנו אותה שדה שאמרתי לך:
אית בך כו'. יש בידך להראותו לי:

נסאתיה. לקחו והמשיכו והראה לו הסופרים כו' ורבי טרפון היה סבור שחזר ומכר אותה שדה להם ולכן א"ל וכי יש בן אדם שנותן דבר בחנם ואיה אפוכי ההנאה והריוח ממנו:

הן. איה:

הפרצה הזו כו'. כלומר פרנסת העני:

מה אני. למה אני גרוע ממנו:

ואני ישן. כאן על הקרקע:

ואני כאן. בטלטול בדרך:

בתוך כרך. כלומר בסופו כדי שמיד כשיצא שבת ילך למרחץ שהוא חוץ לעיר:

על שחשבתי. כלומר על זאת שחשבתי עליו בשבת ועיין כל זה בירושלמי בפ' אלו קשרים:

נצפה. פי' בערוך אילן צלף שגדלין בו קפריות:

משתעי כו'. משיחה ומדברת דברי מותר בשבת:

הרי ארבעה עשר. מאלו ארבע ועשרים שאמר למעלה:

ועשרה כו'. ועשרה אחרים שעדיין חסרים:

פרק לה

פסקה א

אם בחקותי ומסיים קוממיות וגו':

מאלף כו'. וי"ו ואם לא וגו' ומסיים ביד משה:

פסקה ב

ילוד אשה. ר"ל יעקב אבינו:

אשרי. כך אמר הקדוש ברוך הוא אשרי לי ואשריכם כו' ודרש אשרי בצר"י כמו אשר בפת"ח והוא על דרך שאחז"ל כשישראל עושים רצונו כו':

פסקה ג

הוא מקיימה כו'. כשגוזר גזירה הוא מקיימה תחלה ולפיכך כתיב בחקותי שקיימתיה אני:

עמידת זקן כו'. שנאמר ואברהם עודנו עומד לפני י"י והוא תיקון סופרים דהל"ל וי"י עודנו וגו' שהרי כתיב וירא אליו ה' ועיין פרשת וירא:

פסקה ד
חוק וחוג לגזירה שוה. נראה שאין כאן מקומו ומקומו על נכון בפ' בראשית בפ' יהי רקיע וכך מצאתי בא"א:

פסקה ה
אדרימון. פי' לפי הענין מקום שמם ומצויים שם לסטים וגייסות מקפחים הבריות ועיין ריש קהלת:
משובש. בערוך גרס מגשש. ופי' ענין בלבול ומסוכסך ובספר עבודת הקודש גרס משובש:
קוסטרניוס. פי' הערוך בנין וגזוטראות לשמירה מעלייא:

פסקה ו
דרך הארץ. כדאמר לעיל פ"ט כ"ו דורות קדמה דרך ארץ קודם מתן תורה שנאמר לשמור דרך עץ חיים דרך זה דרך ארץ עץ חיים זו תורה וסמיך ליה ואת להט החרב וגו':
לחרובא כו'. פירושו מצאתי בילקוט ישעיה כשבא חורבא ומכה תשובה על יהודי נעשה תושב ולי נראה פי' צריך היהודי לדוחק ועוני עד שאין לו מה לאכול רק חרובין ואז עושה תשובה וכן בתרגום יונתן בכל מקום שר"ל תשובה כתיב תתובא ועוד עי' לקמן במדרש חזית (א' ה') ובמדרש קהלת (ט' י"א):
יאה כו'. נאה ויפה העניות לבת יעקב כרצועה אדומה בראש סוס לבן:
ערקא. הרצועה כד"א ערקא דמסאנא:

פסקה ז
הלמ"ד הראשון והשני בחיר"ק תחת הה"א הלמד כמו אשר יזה יהא נזה. ופרושו היה לומד. השלישי והרביעי פת"ח תחת הה"א והן כמו הלומד:

פסקה ח
כיון שאדם כו'. שאין טבע האדם יכול לסובלו:

פסקה ט
בערבי שבתות. עיין בפ"ג דתענית כ"ב:

פסקה יא
לא גשמי כל כו'. בתמיה והלא יורד על כל הארצות ומה אני וכו':

פסקה יב
עד שני כו'. שני רביעית:

ה"ג על דעתיה דר"מ דאמר עד ב' יורה ומלקוש יורה במרחשון ומלקוש בניסן כו' עד יורה בכסליו ומלקוש בניסן ועיין בפ"ק (דתענית ה') ותמצא כי כן הוא:
עבר הוינא כו'. הייתי עובר לפני בית הכנסת ושמעתי קולו כו':
שאי אפשר לומר כו'. פי' כי לעולם אדם חפץ בברכה:

פרק לו

פסקה א

בית שמאי ובית הלל כו'. כל זה לעיל פרשת בראשית ס"פ א':
אלא כאלפס כו'. ור"ל בפעם אחת:
ה"ג בירושלמי (דחגיגה א' ב') אם כדעת שאמר אבא וכו' פי' הניח לדבריו שהרי בכ"מ כו':

פסקה ב

בולשין. מחפשים:
ושולטות. כלומר חשוב מכולן או ר"ל שעולה בגידול ועל רום כלם שהוא מושך למעלה ע"י סנסניו:
ומכבש כו'. שעולה על כלם על ידי סנסניו:
כאלו הוא נמוך מחבירו. ע"י שהוא מעובה בגרגרים ועגול נראה נמוך וקצר:
נמוך מחבירו ע"י הענוה:
שלשה ברכות. על הבוסר בורא פרי האדמה ועל הענבים בורא פרי העץ ועל היין בורא פרי הגפן:
ישבה צמוקים כו'. ר"ל יין וחומץ:
וזה טעון ברכה. ופי' כששותה החומץ לרפואה טעון ברכה:
פניו מאירות. בילקוט תהלים מסיים כך ישראל חכמת אדם תאיר פניו:
וכל מי שאינו שורה כו'. ר"ל מי שאינו ממתין עד שנעשה יין אלא אוכלן בעוד שהם בוסר הכי איתא בילקוט תהלים:
נרפסת. נדרכת שדורכים הענבים ברגלים:
מסע. שעושין מצע מקנים כמין עלייה ומושכין הגפנים על גב כולם:
סופרים על כל מלכות. שלא יספרו מרוב:

פסקה ג

איפטיה. פי' בערוך בחשבון ומספר:

אביו צדיק (* אולי צ"ל ובנו וכו' וקאי לקמן על מנשה או צ"ל יותם. וקאי על אחז.) אמון כן פרש"י פ' חלק (ד' ק"ד):
מאחז. אביו היה והיה רשע:
מאחרי מנשה. בנו היה והיה צועק שמר לו מר שאין לו לסמוך לא על זכות אביו ולא על זכות בנו:
אלא מנשה כו'. למה נמנה עם אותם שאין להם חלק לעוה"ב הלא אביו חזקיה צדיק:
מושחל. נמשך כד"א במשחל בינייתא מחלבא:
רע רשע כו'. דרש רע כאילו כתיב רשע כד"א אוי לרשע רע וגו' וע"ל בשמות רבה פ' מ"ד:
הא סאתא גרס פי' כזה שאומר הרי לך השק והסלעים והסאה קום ומדוד לך כמו שתרצה כי אינך חסר כלום כך הכינו לפנינו אבות העולם זכות מעשיהם ולא נטלוהו ראשונה:

פסקה ד

אשר עשיתי עמך ונראה דדריש כעין גזירה שוה והיקש דכתיב גבי יעקב והנה אנכי עמך וגו' עד אשר אם עשיתי:
ביעקב. בזכות יעקב:

פסקה ה

יסורין. שנאמר ותכהינה עיניו והיה כלוא בבית וצריך לומר שהיסורין היו ממרקין אותו עד שנחשב כאחד מצבא המרום ולא צריך לכתוב אצלו זכירה ובילקוט לא גרס ליה וכן בתורת כהנים:
אין אתיא. אינם מרבים אלא האמהות או אתיא פי' האתין הכתובים פה אינם אלא כו':

פסקה ו

עד עתה זכות וכו'. ועיין כל זה בפ' במה בהמה:
אליהו הנביא וגו'. וסמך אסיפא דקרא היום יודע משמע היום יודע שאת זוכר זכות אברהם יצחק וישראל ותו לא כך פירש"י שם:
אין קץ וגו'. וסיפיה דקרא קנאת ה' צבאות תעשה זאת ולא זכות אבות:

פרק לז

פסקה א

טוב אשר לא תדור כו'. עיין בפ"ק דחולין ובמדרש קהלת (ה' ב') ובבבלי ובירושלמי בפ"ק דנדרים:

שאינו נודר כל עיקר. פי' רש"י לעיל מיניה כתיב ואת אשר תדור שלם ועליה קאמר טוב אשר לא תדור כלל שמא תדור ולא תשלם:

פסקה ב

מצוה. צדקה:

ואנקפתהון כו'. והוציאוהו לצדקה:

פולסין. פי' הערוך שקלים:

פוקזבין. צא וקנה:

אמרי גבאי צדקה הרי בא בעל הצדקה וא"ל תן חלקך בזאת המצוה שאנו קונין קולא מין תכשיט ליתומה אחת לקח אותן י' שקלים שנתנה לו אשתו ונתנם להם:

חמא תמן כו'. ראה שם מאלו האתרוגים שהתינוקות משברין ביום הושענא רבה ואולי שצ"ל מקלקין פי' משליכין:

שומטין כו'. ואין בו משום גזל מאחר שעושין כן משום שמחה:

נסב כו'. לקח מהם ומלא מהם שקו:

ארעת כו' נזדמן. השעה ויקר מקרה ונמצא המלך חושש וחלה במעיו ואמרו לו בחלום רפואתך שתאכל מן אלו אתרוגים שהיהודים מתפללים עמהם ביום הושענא רבה ואתה תהיה נתרפא:

פשפשין כו'. חפשו באותה שעה לכל הספינות ולכל העיירות ולא מצאו מהם מאותן האתרוגים:

אזלון כו'. הלכו ומצאו לאותו איש יושב על השק ואמרו לו יש אצלך שום דבר למכור וא"ל איש עני אני ואין אצלי כלום למכור חפשו בשקו ומצאו מאלו האתרוגים:

מן הן. מאין הם:

אטעונין כו'. נשאו השק והעלוהו לפני המלך ואכל המלך מהם ונתרפא פינוהו השק ומלאוהו בדינרין:

שאול כו'. בקש ממנו עוד בקשה ואני אעשה א"ל מבקש אני שיחזרו לי (ממוני) [נכסי] שמכרתי ואני אחזור להם הדמים ויצאו כל העם לקראתי עשו לו כן כיון שהגיע לאותה מדינה שהוא דר בו יצא הכרוז לפניו שיצאו כל העם לקראתו ויצאו כל העם לקראתו ויצאו גם אחיו עם בניו לקראתו משהיו עוברים הנהר נתן עליהם שבולת הנהר ושטף אותם:

ואשתכר. י"ל והוא היה נשכר בדעה צלולה ונכנס לביתו וירש כל עושרו של אחיו ואולי שצ"ל ואשתכח כלו' ונמצא הוא נכנס וירש כל נכסי אחיו:

וישב להם כו'. היה מיישב ומסדר המשאות וע"ל פרשת שמות:

פסקה ג

היה מטייל כו'. עיין כל זה בעירובין (דף ס"ד):

ברכת כו'. נתת לו ברכת שלום שלפיכך הוא מכיר אותך:

בורנין. בתים קטנים גרועים:

מותר לאחר הפסח. צ"ל שרבן גמליאל לקח לו הפח וכדאיתא בפ' הדר או אי הוה אסור בהנאה לא היה לו לומר לעובד כוכבים טול אותו מן הקרקע שהעובד כוכבים ודאי יחזיק לו טובה על זה וכן פי' רש"י:

כשפים. שמא נעשה בו כישוף למי שיקחנו:

משער. אתה תוכל לשער ששתינו כמו רביעית יין ממקום איטלקי:

ג' דברים. בפ' הדר מוסיף והולכין אחר הרוב:

פסקה ד

ג' שאלו כו'. עיין כל זה פ"ק דתענית (דף ד'):

ספת כו'. בין זה לזה נספה ההיא הנעלבה ועיין זה במדרש קהלת בפסוק עמל הכסילים ובב"ר פר' ס':

[**את אחיו ולכדה** גרסינן]: